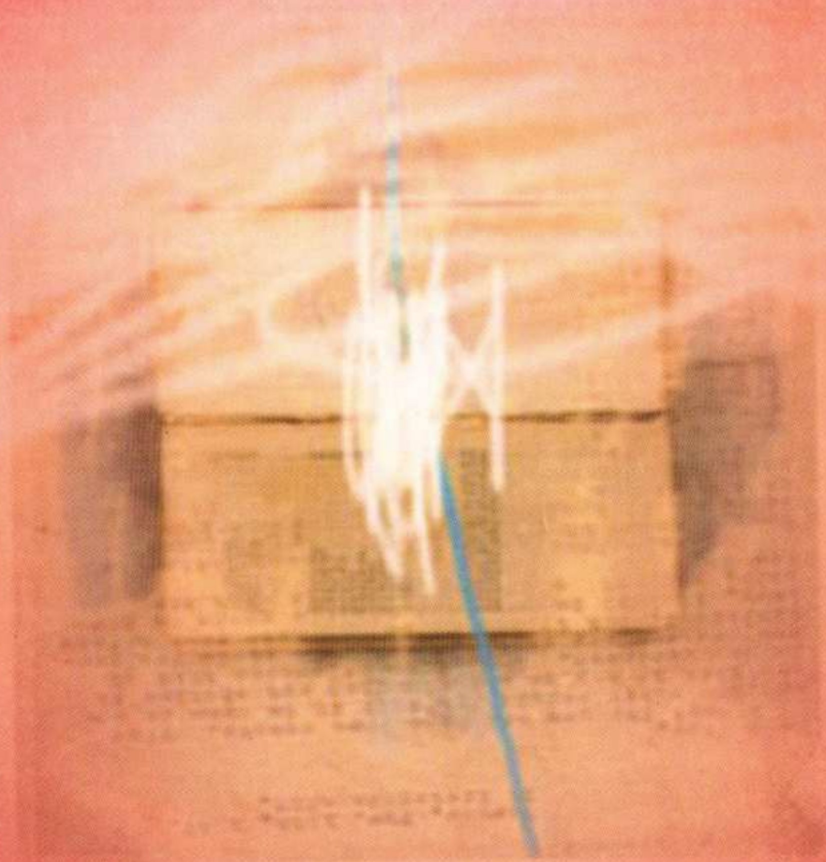
İbnu'l Kayyim el-Cevziyye

Kur'an ve Sünnette Tartışma Yöntemi ve ADABI

POLEN

2,1 ytl

بسم الله الرحمن الرحيم

Tercüme
Abdullah Tunçer

Tashih
Polen Ajans

Sayfa Düzeni
Osman Arpaçukuru

Kapak Tasarımı
Polen Ajans

Baskı
Kilim Matbaacılık

POLEN YAYINLARI

Toptan Satış Mağazası (Merkez Şube):
Soğanağa Camii Sok. Büyük Tulumba Çıkmazı No: 5/25
Telefon: (0 212) 516 42 44 / 638 69 19 Beyazıt / İSTANBUL

Parekende Satış Mağazası:
Ordu Cad. Özdemir Marmara Çarşısı No: 21/49 (Beyazıt Meydanı Karşısı)
Telefon: (0 212) 638 45 15 Beyazıt / İSTANBUL

Online Satış Mağazası:
www.polenkitap.com / www.karincakitap.net

Kur'an ve Sünnette
Tartışma Yöntemi ve Adabı

İbn Kayyim el-Cevziyye

POLEN
2007

İÇİNDEKİLER

DÂVET EDERKEN VE DELİLLER GETİRİRKEN KUR'AN-I KERİM'İN ÜSLÛBU

Kur'an-ı Kerim, delilleri ortaya koyarken fıtrî olan esasa göre hareket etmiştir. Bütün insanlarda; âlemi yaratan ve idare eden bir ilahın varlığı hakkında fıtrî bir inanç bulunmaktadır. Şu var ki, kendilerinde inanç olarak meydana gelen bir ilahın tesmiyesi farklılık arz edene dek bu fıtratları üzere toplanmaktadırlar. Gerek bu kimse, çölde yaşayan, bedevî hayatı süren bir insan olsun, gerekse medenî olan, şehir ve lüks yerlerde hayat süren bir insan olsun... aralarında bir fark yoktur. İşte bu, toplumu araştırıp deneyimler yapan araştırmacıları hayrete sokan bir konudur. Çünkü görünürde kabileler, toplumlar, aralarında hiçbir bağlantı olmadan ve değişik toprak parçalarında yaşadıkları halde... âlemi yaratan bir Rabbin, bir ilahın varlığından bahis etmektedirler.

İşte Kur'an-ı Kerim bu fıtrata itimat etmekte, hayat veren, yetiştiren ve kuvvet timsali bu nimet ile insanları muhatap almaktadır. Yüce Allah (c.c.) insanı yarattığında onu gözetmesiyle kuşatmıştır. Yeri, göğü, geceyi, gündüzü, güneşi, ayı, hayvanları, bitkileri, idrak ettiğin etmediğin, bildiğin ve bilmediğin her şeyi sadece onun için yaratmıştır.

"Allah o (şanı yüce olan) varlıktır ki, emri gereğince içinde

gemilerin yüzmesi ve lütfedip verdiği rızkı aramanız için bir de şükredesiniz diye denizi size amâde kılmıştır".[1]

"Size varlığının delillerini göstermesi için, Allah'ın lütfuyla gemilerin denizde yüzdüğünü görmedin mi? Muhakkak ki bunda, çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır."[2]

"Böylece (Allah, haksızlığa uğrayana yardım edecektir ve O buna kadir olandır). Çünkü Allah, geceyi gündüze katar. Ve muhakkak ki Allah, hakkıyla işiten ve görendir. Böyledir. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir. O'ndan başka taptıkları ise batılın ta kendisidir. Gerçek şu ki Allah, evet O, ulu olandır, büyüktür. Görmedin mi, Allah, gökten yağmur indirdi de bu sayede yeryüzü yeşeriyor. Gerçekten Allah çok lütufkârdır, haberdârdır. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Hakikaten Allah, yalnız O zengindir, övgü sahibidir. Görmedin mi, Allah yerdeki eşyayı ve emri uyarınca denizde yüzen gemileri sizin emrinize verdi. Göğü de, kendi izni olmadıkça yer üzerine düşmekten korur. Çünkü Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametli olandır. O, size hayat veren, sonra sizi öldürecek, sonra yine diriltecek olandır. Gerçekten insan, çok nankördür."[3]

Kur'an-ı Kerim'in apaçık delillerle hakkı ispat etmesi ve bunda özendiricî olması yine ince ve açıklayıcı olmasının bir göstergesidir. Konu hakkında ayetlerden örnekler çokçadır. Şu ayetler de Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"İnsan düşünmez mi ki, daha önce o hiçbir şey olmadığı halde, biz kendisini yaratmışızdır."[4]

"İnsan neden yaratıldığına bir baksın! Atılan bir sudan yaratıldı."[5]

"İnsan, yediğine bir baksın! Şöyle ki: Yağmurlar yağdırdık.

---

1 Casiye sûresi: 12

2 Lokman sûresi: 30

3 Hac sûresi: 61-66

4 Meryem sûresi: 67

5 Tarık sûresi: 5-6

Sonra toprağı göz göz yardık da oradan ekinler, üzüm bağları, sebzeler, zeytin ve hurma ağaçları, iri ve sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar bitirdik."[6]

"Yine uyumanız ve Allah'ın lütfundan aramanız da O'nun (varlığının) delillerindendir. Hakikaten de bunda, işiten bir topluluk için ibretler vardır."[7]

İmam İz b. Abdüsselam şöyle der: "Allahu Teâlâ, bitkileri (yeşertip) çıkarmasını, ana karnında olan ceninin yaratılıp ortaya çıkışını vurgulamak sûretiyle; çürüyüp, ufalanıp kırıntı hale gelmiş olan şeyleri toplamaya ve ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu söylemiştir. Bu konuda dikkatleri çekmek, öldükten sonra diriltilmeye iman etmemiz ve bu vesileyle Allah'a itaat etmemiz için de (bu tür ayetlerle) delil getirmiştir."[8]

Kur'an-ı Kerim, tevhide davet ederken, işte böyle bir yöntem izler. Bunu söylerken de imanla kaynaştırıcı ve şahit gösterici olmaktadır. Sonucu fesat / dengesizlik olacak olan şeyleri belirtip, delilleri sergiler. Şu ayetler de olduğu gibi:

"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı, yer ve gök kesinlikle fesada / dengesizliğe gitmişti."[9]

"Allah evlat edinmemiştir; O'nunla beraber hiçbir ilah da yoktur. Aksi takdirde her ilah kendi yarattığını sevk ve idare eder ve mutlaka onlardan biri diğerine galebe çalardı. Allah, onların yakıştırdıkları şeylerden münezzeh olandır."[10]

Kur'an-ı Kerim, şüphesiz bu minval ve bu üslup ile Yüce Allah'ın kudretini ve ilmini ispat etmektedir. Bu öyle bir üsluptur ki, fıtratla uyum içinde olmakla beraber bizzat onu besler. Her insan iç dünyasında derinden derine bunun şuuruna varıp, Alla-

---

6 Abese sûresi: 24-31

7 Rûm sûresi: 24

8 "Nebzun min makasidi'l-Kitabi'l-Aziz": 38

9 Enbiya sûresi: 22

10 Mü'minun sûresi: 91

hu Teâlâ'ya icabet eder, O'na kulak verir. İnkarcı da böyle, fakat sadece aklıyla...[11]

Şair ne de güzel söylemiş :

"Her şeyde O'nun ayetleri vardır

O'nun tekliğine delalet etmektedir"

Okuma ve yazma bilmeyen bir kimse (kendisinde bulunan bilgisizliğe rağmen) gökyüzüne bakması ile, inciler gibi saçılmış yıldızlara ve aya öyle bir şahit oluyor ki, kainatı yaratan ve onu evirip çeviren bir Rabbin olduğuna iman ediyor. Astronomi ilmi ile uğraşan bir bilim adamı ise -geniş bilgi potansiyeliyle- yıldızların hareket edişlerini, semada yüzüşlerini ve bir dengede oluşlarını öyle bir biliyor ki, bu sefer bu bilgin Allahu Teâlâ'nın otoritesine ve azametine daha çok şahit oluyor ve mucizeleri daha çok keşfediyor.

O zaman okuma yazma bilmesin veya bir filozof olsun hepsi de fikirleri ve hayatta bulundukları konumlar ayrı ve başka da olsa, bu (fıtrî) olgunun atmosferinden kendilerini alamazlar.

Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim, mantıkî olarak ya da başlangıçta küçük olsun büyük olsun sadece bunlarla delillerini sergilemediği gibi, felsefi bazı terimlere, mesela; cevher, araz gibi tariflere saldırmaya, aklî problemleri oluşturmaya karşı çıkmamakla, yine delillerini sırf bunlara bağlı olarak sergilememiştir. Çünkü din, sırf felsefecilere özgü gelmediği gibi, sadece alimlere de özgü gelmemiştir.

Nitekim ilim ve felsefe konuları insanlardan ancak az bir kısmında bulunan şeylerdendir. İşte Kur'an-ı Kerim ancak fıtrata ve duyguya seslenmiş, ona hitap etmiştir. Çünkü bu iki olgu, bütün

11 İnkarcı olan bir kimse her ne kadar da Allah'ın olmadığını söylü-yorsa da, Allahu Teâlâ'nın varlığını bilmesiyle beraber, O'nu bile bile inkar etmektedir. (Mütercim)

insanlarda ortak bulunan şeylerdendir. Bundan dolayıdır ki, Allahu Teâlâ'ya hem âlimler, hem cahiller, hem filozoflar, hem de başkaları iman etmektedirler.

Şayet iyice bir analiz edecek olursak; şu ayetlerdeki geçişlerde, kainatı ve diğer nimetlerdeki güzellikleri yaratan Allahu Teâlâ'nın, bütün herkese tefekkür bilincini aşıladığına dair deliller getirdiğine şahit oluruz. Ayetler şöyle başlıyor:

"*Görmedin mi, Allah gökten su indirdi. Onunla renkleri çeşit çeşit meyveler çıkardık. Dağlardan (geçen) beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve simsiyah yollar (yaptık).*"[12]

Ayet-i kerime, ibadet etme konusuyla son buluyor:

"*Allah'ın Kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık infak edenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler.*"[13]

Ayetlerin hem başlangıcı ve hem de sonu arasında kalan ayet şöyledir: "*Allah'tan (gereğince) ancak alim kulları korkar.*"[14]

Kur'an-ı Kerim öyle bir kitaptır ki; başka hiçbir kitapta bulunmayan konuları kendi bünyesinde toplamıştır. Çünkü o; hem davetçi, hem hüccettir. Kur'an-ı Kerim hem leh, hem de aleyhte delil olan; hem şahit olan, hem de şahit olunandır. O, hükmü kesin belirten ve delil getiren, açıklayıp beyan eden ve davet eden sıfatlara haiz mübarek bir kitaptır. Allahu Teâlâ'nın konu hakkında buyurduğu ayet şöyledir: "*Rabbin tarafından (gelmiş) açık bir delile dayanan ve kendisini Rabbinden bir şahidin izlediği, ayrıca kendisinden önce bir önder ve bir rahmet olarak Musa'nın Kitabı bulunan kimse (inkar edenler gibi) midir?*"[15] Ayette geçen "*Rabbinden*" maksat Onun indirdiği Kur'an-ı Kerim'dir.

Yüce Allah, şu ayetlerde ise, peygamberlerden, kitabın doğ-

12 Fâtır sûresi: 29
13 Fâtır sûresi: 29
14 Fâtır sûresi: 28
15 Hûd sûresi: 17

ruluğuna dair delilller isteyen kimselerden söz etmektedir: "*Kendilerine okunmakta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi? Şüphesiz ki iman etmiş bir kavim için onda rahmet ve ibret vardır. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Bâtıla inanıp Allah'ı inkar edenler, işte ziyana uğrayacaklar onlardır.*"[16]

Sonra Hak Teâlâ, Resûlüne indirdiği Kitabın, her yönden yeterli geldiğini haber vermiştir. Onda, Kitabın Allahu Teâlâ tarafından indirildiğine ve Resûlün, onunla gönderildiğine dair deliller ve hüccetler vardır. Bununla beraber onda tâbi olması gerekenlere tâbi oldukları takdirde azaptan kurtulup, saadete ereceğine dair açıklama ve beyanlar da bulunmaktadır. Allahu Teâlâ şöyle buyur-maktadır:

"*Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini bilir.*"[17]

Allahu Teâlâ her şeyi bilen olduğuna göre; hiç şüphesiz O'-nun şahit olması, şahit oluşların en adaletlisi ve en doğrusu olanıdır. Çünkü O'nun şahitliği; şahit olunacak her şeyi eksiksiz olarak ve tam ilmiyle olmaktadır. Öyleyse O'nun şahitliğine güvenen, Kur'an'la şahit getiren, en doğru olanla şahit getirmiş olur.

"Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah (c.c.), şahitliğinde ilmini, göstermesinde kudretini, yaratma, emir buyurma, rahmet etme, peygamberlerini göndermesini zikretmede hikmetini, kulları günahlar işledikleri vakit, merhametini, dua ettikleri zaman işitmesini, kaza ve kader konularında ise izzetini, ilmini ve takdirini zikretmiştir."[18]

16 Ankebût sûresi: 50-52
17 Ankebût sûresi: 52
18 "et-Tefsîru'l-kayyim": 194-195

DELİLLERİ İKÂME EDERKEN[19] İLMÎ OLARAK YAPMANIN ÜSTÜNLÜĞÜ

Şüphesiz dine dair konuları, prensipleri ve fıkhî hükümleri destekleyip, delilleri ikame ederken, bunu ilmî olarak yapmak, gerçekten değer ve kıymeti yüce ve üstün olan bir ilimdir. Böyle yapmak alimlere vacip olan bir düsturdur. Konuya vakıf ve seçkin insanların yerine getirecekleri bir yöntemdir bu. Onlar bunu yaparken; bunu, aslî konulardan en (ince teferruatlara kadar) bunun sebeplerini araştırma yoluna girmeleri için ve akıllara derinden derine nüfûz etmesi, bir melekenin oluşturulması için yaparlar. Tabii ki bunun faydası ancak; kalbi olan ya da duyup kulak veren ve buna şahit olanadır.

Şu var ki; bu ilim, ayetlerin içerdiği hükümlerle insanlara delil getirmek için bütün kutlu peygamberlerin gönderildiği bir ana kaidedir.[20]

"Onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik"[21]

ÖZEL BİR AÇIKLAMA

Münakaşa etmek ve tartışmak manasına gelen "Cedel" sözcüğü, "el-Kamusu'l-muhît"te: "Münakaşaya ve tartışmaya kudreti olup, tartışmak demektir."[22]

Daha çok batılda ve hak dışı konuşmalarda ve münazaralarda söz konusu iken, sonradan delillerin kuvvetli olup olmaması konusunda deliller getirmek sûretiyle farklı bir manada kullanıla gelmiştir.

Dolayısıyla Hakka uymak ve doğruyu ispatlamak için tartış-

---

19 Delillerin ikame edilmesi: Konu ile bağlantılı ayet ve hadislerin ortaya konulması, karşı tarafa söylenmesi demektir. (Mütercim)

20 İbn Hazm, "el-İhkâm fi fusûli'l-ahkâm": 3/1. cüz.

21 İbrahim sûresi: 4

22 el-Kamusu'l-muhît: "Cedele" maddesi.

maya girmek yasaklanan tartışma olmayıp, tam aksine bu, övülmüştür. Batıl arzulanıp, sırf abes için ise bu da kınanmıştır.

İlk olarak tartışma konusunu kitap haline getirip, tedvin edenin Ebû Ali et-Taberi olduğu söylenmiştir.[23]

HADİS-İ ŞERİFLERİN TARTIŞMA KONUSUNA BAKIŞI

Konu hakkında rivayet edilen birçok hadis vardır. Hadisler, kibirli olarak tartışmaktan, hakka muhalif konular hakkında (yersiz ve boş) tartışmalar yapmaktan sakındırmakta ve bunları yasaklamaktadır. Bunlarla uğraşırken vaktin boşa harcanacağını, ilim değerinin düşeceğini ve dinin (tebliğ) metodunun sarsılacağını belirtmektedir. Hadislerden bazılarını görelim:

"Kibirli (ve gereksiz) tartışmalardan sakının!"[24]

"Gereksiz tartışmaları terk et! Çünkü onda az fayda vardır."[25]

"İlmi, beyinsizlerin kendileriyle münakaşa ettikleri gibi öğrenmeyin!"[26]

"Kur'an hakkında tartışmak küfürdür."[27]

"Âlimle de cahille de asla tartışma!"[28]

"Kur'an hakkında tartışmak küfürdür."[29]

"Hidayete erdikten sonra bir topluluğun dalalete girmesi, onların cedelleşmelerinden dolayı olmuştur."[30]

---

23 "Şuzurâtu'z-zeheb": 3/3
24 Dârimî, Mukaddime: 35
25 Dârimî, Mukaddime: 29
26 Dârimî, Mukaddime: 29
27 İbn Mâce, Mukaddime: 23; Ahmed, "Müsned": 1/190
28 Dârimî, Mukaddime: 29
29 Ahmed, 2/258, 478
30 Tirmizî, Sûrenin Tefsiri: 43; İbn Mâce, Mukaddime: 7; Ahmed, "Müsned": 5/252, 256

"Dinde düşmanlık çıkarmaktan ve tartışmaktan mutlaka sakın!"[31]

Gereksiz tartışmaların çirkinliği hakkında şu delillere de bakılabilir.[32] Bid'at ve tartışmadan kaçınmak ile ilgili şu hadislere de bir bak.[33]

Başka bir rivayet ise şöyledir: "Şüphesiz Allah (c.c.), sizlere boş ve yersiz konuşmayı yasaklar." Yani sizleri, hakkı susturup, batılca mücadele etmekten sakındırır.

el-Fârisî der ki: "Burada kast edilen yasaklama, Arapça dili ve öğretimi sırasında yapılan tartışmalarla da ilgili değildir. Çünkü bu konularda (ilmî) münazaralar yapmak hakkında bizzat selef alimlerinden rivayetler mevcuttur." Bunu "el-Hüccet" adlı kitabında zikretmiştir.[34]

Ebû Âliye der ki: "Şu iki ayet-i kerime mücadele edenler hakkında şiddet içeren ayetlerdendir: "Allah'ın ayetleri hakkında ancak kafir olanlar mücadele ederler."[35]

"*Kitap hakkında (mücadele edip) ihtilafa girenler, şüphesiz ki derin bir anlaşmazlığın içine düşmüşlerdir.*"[36]

KABUL VE RED EDİLEN TARTIŞMA

Ayet-i kerimelere bakarak alimler, bu konu ile ilgili görüşleri açıklamışlardır. Onlardan biri olan İmam İbn Hanbelî[37] şunları söyler:

"Tartışmaya gelecek olursak, bu her yerde kınanmıştır; şu üç durum hariç:

31 Dârimî, Mukaddime: 29
32 Ebû Davud, Edeb: 17,45; Tirmizi, Birr: 58
33 İbn Mâce, Mukaddime: 7
34 el-Fârisi, "el-Hüccet fi ileli'l-kıraat" : 1/258
35 Ğâfir sûresi:4
36 Bakara sûresi: 176. Suyuti, "İtkan": 2/162
37 "İstihracu'l-cidal": 53

1) Nahl sûresindeki ayet:

"Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et! Onlarla en güzel bir şekilde mücadele et."[38]

2) Ankebût sûresindeki ayet:

"Kitap Ehliyle ancak güzel bir (şekilde) mücadele edin."[39]

3) Mücadele sûresindeki ayet:

"Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan kadının[404] *sözünü Allah işitmiştir."*[415]

EN GÜZEL ŞEKİLDE MÜCADELE ETMENİN MANALARI

İmam İbn Cevzi, Allahu Teâlâ'nın: *"Onlarla en güzel bir (şekilde) mücadele edin."* ayeti hakkında -tartışma konusu ile ilgili-bunun üç kısma ayrıldığını söylemiştir:

1) Kur'an ile onlara karşı mücadele et,

2) "La ilahe illallah" tevhid kelimesiyle mücadele et. Bunda, İbn Abbas'tan gelen iki rivayet vardır.

3) Onlara karşı sert üsluplu olmaksızın mücadele et ve (tebliğ ederken) sertlik göstermeden yanlarından ayrıl.[42]

İbn Hanbelî şöyle der: "Muhtemeldir ki burada (ayette) kast edilen: "En güzel bir (şekilde) mücadele etmek"; delillerin en açık olanını getirin demektir. Yine muhtemeldir ki; Kur'an'ın delilleri sergilediği gibi delillerin sergilenmesinden tabir olunan bir manası vardır. Çünkü ondaki deliller, en intizamlı ve açıklayıcı, en mükemmel, en güzel ve mizanda sevap olarak en üstün olan ol-

38 Nahl sûresi: 125

39 Ankebut sûresi: 46

40 Bu kadın Havle bint. Sa'lebe olup, ensar kabilesindendir. Kocası ise Evs b. Samit'tir. Aralarında geçen kıssa tefsir kitaplarında meşhurdur.

41 Mücadele sûresi: 1

42 "Zâdu'l-mesîr": 4/506

makla birlikte, ihtilaflı konuları da en güzel biçimde ortaya koyup açıklamakta, gizli kapalı meseleleri de keşfetmektedir.

Kitap ehlinin şüphelerini de güzel bir üslupla çözmenin ya da yine bu üslupla reddetmenin de bu mana kapsamına girdiği ihtimal dairesindedir.

Bir açıklama daha var ki, onlara, delilleri ikame ederken, bunun kendilerine daha açıklayıcı olabilmesi ve daha etkili olması için, mücadele ederken sert bir mizaçla gidilmemesidir. Çünkü onlara (tebliğ ederken) sertlik göstermek onların dine yanaşmamasına yol açabilir. Nitekim bu, davet ederken ve mücadele ederken peygamberlerle ümmetleri arasında değişmez bir sünnet/âdet olmuştur.[43]

İmamı Nesefî ise, bu ayet hakkında; bunun, din konusunda kafirlerle mücadele etmenin, onlarla tartışmanın caiz olduğuna ve buna ek olarak, tartışmanın türediği kelam ilmini öğrenmenin de caiz olduğuna delalet ettiğini belirtir.[44]

Mevzu ile alakalı olarak İmam Ebû Muhammed İbn Hazm da (Hicri 456) "el-İhkam fi usûli'l-ahkam" adlı kitabında, bu konuyu çok zarif ve güzel bir şekilde ele almış ve çalışmasında gayret göstermiştir. Ben de burada, yarar görüleceğine inandığımdan dolayı bazı konular hakkında önemli meseleleri zikretmeyi uygun gördüm:

Ebû Muhammed der ki: "Kimileri bazı ayetleri zikredip, cedelleşmenin ve tartışmanın batıl bir olay olduğuna dair delil getirmişlerdir: "*Aramızda tartışılabilecek bir konu yoktur. Allah hepimizi bir araya toplar, dönüş de O'nadır. Daveti kabul edildikten sonra Allah hakkında tartışmaya girenlerin delilleri, Rableri katında boştur. Onlar için bir gazap, yine onlar için çetin bir azap vardır.*"[45]

Ebû Muhammed şöyle der: "İşte bu ayet, yerilip-kınanmış

43 "İstihracu'l-cidal": 53

44 "Tefsiru'n-Nesefî:" 3/260

45 Şûra sûresi: 15-16

olan cedele/tartışmaya bir örnektir. Kendilerine hak açıklandıktan sonra tartışmaya dalanlar hakkındadır. Öyle ki bu kimseler hakka karşı inat besleyen kimseler olmakla beraber, açıklandıktan sonra delilleri kabul etmekten de yüz çeviren kimselerdir. Hiç şüphe yok ki, böyle bir tartışma, aklı başında olan herkesin de anlayacağı üzere kınanmıştır. Şu ayet buna güzel bir örnektir: "*Bizim ilahlarımız mı hayırlı, yoksa o mu? dediler. Bunu sana ancak tartışmak için söylediler. Doğrusu onlar kavgacı bir kavimdirler.*"[46]

Devamla der ki: "Allahu Teâlâ bu ayetinde batıl konusunda tartışıp münakaşa edenleri şiddetle kınadığı gibi, ölüleri diriltme ve buna benzer mucizelerle desteklenmiş olan, Allah'ın kulu ve peygamberi İsa (a.s.)'ı akletmeyen, taştan vb. ilahlara (putlara) tapan müşriklere ve edindikleri ilahlara karşı çıkmaktadır. Şu ayetler bu yöndedir: "*Ayetlerimiz hakkında mücadele edenlere gelince, kendilerine kaçacak bir yerin olmadığını bilsinler.*"[47]

"*Şayet seninle tartışırlarsa, de ki: Bana tabi olanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim.*"[48]

Ebû Muhammed der ki: "Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Şayet Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı, onda birçok tutarsızlık bulurlardı.*"[49]

Bu apaçık olarak gösteriyor ki; Allah'ın kelamında asla uygunsuzluk ve tutarsızlık yoktur. Buna göre bazı ayetlerde, Allahu Teâlâ'nın, hak konusunda tartışmayı övdüğüne ve yer yer emrettiğine şahit olmaktayız. Elbetteki şunu da şüphesiz biliyoruz ki; Allahu Teâlâ'nın kınadığı tartışma bu türlü olmayıp, batıl hakkında olanıdır. Böylece bizlere yasak olan tartışmayı göstermiş ve öğretmiş oluyor, tıpkı meşru olan tartışmayı bizlere gösterip öğrettiği gibi. Çünkü ayetlerinde o yüce yaratan şöyle buyurmuştur:

---

46 Zuhruf sûresi: 58

47 Şûra sûresi: 35

48 Al-i İmran sûresi: 20

49 Nisa sûresi: 82

"Allah'a davet edenden ve salih amel işeyenden... daha güzel sözlü kim olabilir?"[50]

"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et ve onlarla en güzel (bir şekilde) mücadele et! Şüphesiz Rabbin, yolundan kimin saptığını en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de en iyi bilendir."[51]

Bu ayetlerde Allahu Teâlâ, cedeli gerekli kılmakla birlikte, tartışma âdâbını da belirtmiştir. Gerek iyi bir şekilde anlatıp, beyan etmek olsun, gerekse hakka iltizam olsun ve gerekse kesin olan delillere bağlılık olsun... hepsini açıklamıştır.

Allahu Teâlâ'nın konu ile bağlantılı bir ayeti de şöyledir: *"De ki: Eğer doğru sözlü iseniz, Allah katından bu ikisinden (bana ve Musa'ya inen kitaplardan) daha doğru bir kitap getirin de ben ona uyayım! Eğer sana cevap vermezlerse, bil ki onlar, sırf heveslerine uymaktadırlar."*[52]

Allahu Teâlâ, Resûlü'ne (s.a.s.), sadece onlara karşı, iddia ettikleri delillerinin asılsızlığını ve çürüklüğünü belirtmesini, kendilerine çağırdıkları (şirk dolu) yolun batıl olduğunu söylemesini, onları hidayete döndürmek ve doğru olana uymalarını tebliğ etmek için onlara (bunu) duyurmasını emretmiştir. Yoksa Resûlün davet ettiği kitabın doğruluğu hakkında şüphe olduğunu söylemesini (haşa) emretmemiştir.

Bu, şu hakikati gözler önüne sermektedir: Her kim, tartışmaya giriştiği kişinin görüşünden daha doğru görüşü kendisinin olduğunu söylüyor, görüşlerini destekleyecek bir delil de getirmiyor, üstelik bu (asılsız) görüşünün Allah'ın katından olduğunu belirtiyorsa, bu kimse doğru sözlü değildir ve hevesine uymaktadır. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: *"(Müşrikler): "Allah çocuk edindi" dediler. Haşa! O bundan münezzehtir. O'nun (çocuğa) ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Bu konuda yanı-*

50 Fussilet sûresi: 33

51 Nahl sûresi: 125

52 Kasas sûresi: 49-50

nızda herhangi bir delil yoktur. Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz ? De ki: Allah hakkında yalan uyduranlar asla kurtuluşa eremezler."[53]

Ebû Muhammed der ki: "Ayet apaçık olarak gösteriyor ki; delil getirmeyen hiçbir kimsenin sözü kabul edilmez. Nitekim ayette geçen "sultan" kelimesinden maksat da, gramer bilginlerine göre "delil" demektir. Dolayısıyla kim olursa olsun, sözünü destekleyecek bir delil getirmezse, bu görüşü, hiç şüphesiz Allah'ın ayetlerinde belirtildiği üzere batıldır ve bu kimse de Allah'a karşı iftiracı ve yalancıdır. Görüşlerine kesin delil getirmediği sürece bu kimse felah da bulmaz.

Rabbimiz olan Allahu Teâlâ bu ayetlerinde bizlere, tartışmanın adalet ve insaf yönlerini de göstermiştir. Kişi, apaçık olan bir delil getirdiği zaman (delilsiz) olanın hemen ona tâbi olması gerekir. Tartışma sırasında bizler, işte böylece, "Eğer delilin varsa biz de uyarız." deriz. Ancak onda delil olmadığı için, olayı anlarız. İşte bu sözü ancak bu doğrultuda söyleriz. Yoksa biz delilimizden şüphe ederek, ya da birisi gelir de bizi ifsat eder diye korktuğumuzdan bunu söylemiyoruz. Ancak şu var ki; bizler, herhangi birisinin (batıl bir delil) getirdiğini, Allah'a hamd olsun, araştırma ve tahlil sonucu keşfedebiliyor, çözebiliyoruz. Ömrümüzü de, hangi konuya hangi delilin geleceğinden çok, delilleri hep sahih olarak ortaya koyarak, geçirmeye çalışıyoruz. Tâ ki Rabbimiz olan Allahu Teâlâ bizleri doğruya iletene kadar...

Cahilleri ve kör taklitçileri de, şüpheleri içerisinde yalnız bırakıp, kendi hallerine onları terk ederiz. Nitekim kendileri de şüphelerinde gidip gelirler. Evet, buraya kadar söylenenler, bizlere göre doğru olmayan görüşler için geçerliydi. Şüphesiz bizler; inançlı ve kararlı olarak: "Şayet bizler kendi delillerimizden daha doğru olanını görürsek, elbette görüşümüzü bırakır, doğrusunu alırız." deriz. Başka bir yönden bakacak olursak; bu konu (delilde geçen) lafzın zahiri hakkında hadis ve görüşlerin taarruz edip çeliştiği konular hakkında meydana gelir. Aynı şekilde bizlere

53 Yunus sûresi: 68-69

konuyla alakalı nasih ve mensuh olduğuna dair bir beyan da gelmemiş olabilir ya da öyle meseleler vardır ki; konu ile ilgili hadisler bulunur; ancak bunlar bizlere göre sabit olmamış da olabilir. Belki de nakillerinde bunlar sabit olmuş olabilir.

Elbette bunların sabit oldukları bizlere ulaşırsa, bunlara hemen dönüş yaparız. Ancak şu var ki; bunlar gerçekten görüşlerimizde oldukça nadir meydana gelenlerdendir. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdu senâlar olsun. Diğer mezheplerimize bakarsak, doğruya ulaşmak adına biz de onlardanız.

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Kitap ehliyle ancak en güzeli ile mücadele edin, içlerinden zulüm edenler hariç...*"[54] Allahu Teâlâ bu ayetinde, görüldüğü gibi, tartışma sırasında güzel bir üslup, insaflı bir cedelleşme, kötü ve çirkin sözlerden/hallerden uzak durmayı emretmiştir. Ancak karşı taraf (zulüm vb.) kötü bir karşılıkta bulunurlarsa, o takdirde gereken ne ise onunla başlanılır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Göklerin ve yerin çerçevesinden aşıp gitmeye gücünüz yetiyorsa geçin. Ancak büyük bir sultanla çıkıp gidebilirsiniz.*"[55] Az önce de belirttiğimiz gibi "sultan" delil anlamına gelmektedir.

Başka bir ayet ise şöyledir: "*Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı gördün mü?*"[56] Bu ayette de; Allahu Teâlâ, kendisinden başka olarak yıldızlara, onların hareketlerine, güneşe ve aya tapan İbrahim'in kavmine karşı, İbrahim'e (a.s.) delilleri ortaya koymasını emretmiştir ki, haber vermiştir ki, bütün bunlar, yaratanın ve var edenin, Rabbi olan Allah olduğuna delalet etmektedir.

Bir ayet ise şöyledir: "*İşte bu bizim, kavmine karşı sergilemesi için İbrahim'e verdiğimiz delilimizdir.*"[57] Bu ayette yüce Yaratan bizlerin, İbrahim'in (a.s.) dinine tâbi olmamızı, Kur'anî delillerle emretmiştir. Bununla anlı-yoruz ki İbrahim'in kavminde mücadele eden ve tartışma sürdürenler kimseler de bulunmaktadır. Kimi

54 Ankebut sûresi: 46

55 Rahman sûresi: 33

56 Bakara sûresi: 258

57 En'am sûresi: 83

zaman münakaşa edenin melik (kral), kimi zaman münakaşa edenlerin kavmi olduğu belirtilmektedir. Allahu Teâlâ'nın bizlere haber verdiği gibi, tartışma yaparken karşı tarafı batıldan hakka döndürmek ve karmaşıklık içinde bulunanlara doğru olanı ispat edip göstermek için delil getirmek ve bu düsturu izlemek lazım.

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*İnsanların İbrahim'e en yakın olanı, ona tâbi olanlar, şu peygamber ve iman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur.*"[58] Bizler İbrahim'e (a.s.) tartışma ve münazara konularında bile tâbi olmuş iken, öyleyse biz, İbrahim'e (a.s.) daha yakınız. Nitekim diğer insanlar da bununla emrolunmuşlardır.

Allahu Teâlâ şöyle buyurur: "*İbrahim'in dinine uyun.*"[59] "Onun dininden olmak" demek, az öncede belirttiğimiz gibi, onun gibi de delil getirmek demektir. Buna göre her kim münazara etmekten ve delil getirmekten alıkoyacak olursa, işte bu kimse Allahu Teâlâ'ya isyan ettiğini bilmiş olsun. Aynı şekilde "İbrahim'in (a.s.) dinine muhalefet etmesi" demek Muhammed'in (s.a.s.) dinine muhalefet etmiş olması anlamına gelir.

Yüce Allah, Ashab-ı Kehf'i övüp, haklarında şöyle buyurmuştur: "*Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini artırdık. Onların kalplerini metin kıldık. O yiğitler ayağa kalkarak dediler ki: "Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbi'dir. Biz, O'ndan başkasına ilah demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz.*"[60] İşte, içlerinde bulundukları kavimleri kendilerine hiçbir delil getiremedikleri halde onlar kavimlerini inkar ettikleri ve aynı zamanda doğruyu haykırdıkları için Allahu Teâlâ onları övmüş ve delilsiz bir şeyi iddia edenlerin de Allah'a yalan/iftira attıklarını, gençleri tasdik etmesi sûretiyle vurgulamıştır.

Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: "*Rabbinin ayetleri okunduğu zaman O'ndan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir?*"[61] Do-

58 Al-i İmran sûresi: 68
59 Al-i İmran sûresi: 95
60 Kehf sûresi: 13-15
61 Ahzap sûresi: 22

layısıyla Allah'ın Kitabından ve Resûlü'nün (s.a.s.) kelamından kendisine bir delil getirildiği zaman bundan yüz çevirmesi, kendisine meseleleri tamamlayan ve kesin hüküm veren bu delilleri takmaması ile zulmün tam içine düşmüş olur.

Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: "*Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada ebedî kalırlar.*"[62], "Bilakis zulmedenler hiçbir delil olmadan hevalarına uyarlar."[63]

Gördüğün gibi; Allahu Teâlâ, mesnedi ve delili olmadan herhangi bir şeye tâbi olmayı, zalim olmakla ve haktan gelene uymayıp, müracaat etmemeyi de ebedî ateşle korkutuyor. Allah şöyle buyurmuştur: "*Allah'tan hiçbir delil olmadan hevasına uyup tabi olandan daha sapık kim vardır?*"[64]

Allahu Teâlâ, kişinin, bilmediği şeyleri başkasına söylemesiyle yalancı olduğunu şu gelen ayetiyle belirtiyor: "*Bilakis, onlar ilmini kavrayamadıkları ve yorumu kendilerine asla gelmemiş olanı yalanladılar.*"[65]

Bütün bu söylenenlerden sonra bizim bilmediğimiz konularda susup beklememiz ve delil belli olduğu zaman ona dönmemiz doğru olanıdır. Ayet şunu ortaya koymaktadır: "*Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine hak gelmişken onu yalan sayandan daha zalim kim olabilir?*"[66]

Ebû Muhammed der ki: "Bu zikredilen ayette, delil getirmeyeni tasdik etmemenin ve (doğru) delil getirenin tasdik edilmesinin vacip olduğuna dair yeterli cevap bulunmaktadır. Dolayısıyla zikrettiklerimize şahit olup da vesveselerle nefsine uyan ya da tasdik edilmesi gereken doğru bir delil getiremeyen ve yahut da kendisi gibi bir insanı, Allah katında (belki) zan ettiğinin tersine

62 Bakara sûresi: 275
63 Rum sûresi: 29
64 Kasas sûresi: 450
65 Yunus sûresi: 39
66 Ankebut sûresi: 68

görüp taklit eden kimseden daha zalim kimse olabilir mi? Her halükarda bu kimse masum olmadığı için hata da işler, isabet ettiği başka konuları da olmuş olabilir.

Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: "*Eğer doğru söyleyenler iseniz o zaman delillerinizi getirin.*"[67] Bu ayetiyle yaratanımız, herhangi bir konuyu ortaya koyanın delil getirmesini emir buyurmuştur. Bununla birlikte, delil getirmeyen kimsenin de yalancı olduğunu ve batıl bir iddiayı ortaya koyduğunu haber vermiştir.

Allahu Teâlâ'nın bir ayeti de şu minvaldedir: "*İşte siz böyle kimselersiniz! Hadi hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuda tartıştınız; ama bilgi sahibi olmadığınız konuda niçin tartışıyorsunuz!*"[68] Yani tartışmayı ancak ilim bulunduğu zaman Allahu Teâlâ gerekli görmüştür. Aksi takdirde izin vermemiştir. Şu ayet de bu hakikati vurgulamaktadır: "Öyleyse Ashab-ı Kehf hakkında, delillerin açık olması haricinde bir münakaşaya girişme!"[69]

Ebû Muhammed devamla şöyle der: "Zikrettiğimiz ayetlerde Allahu Teâlâ'nın münazarayı ve tartışmayı emir buyurması ile alakalı olarak; O (c.c.), ancak apaçık bir delil ortaya koyulduğu takdirde kabul etmeyi emretmiştir.

Öyleyse bize vacip olan; önceden de belirttiğimiz gibi kınanmış olan tartışmalardan uzak durmak ve bu istikametten ayrılmamaktır. Allahu Teâlâ'nın şöyle buyurduğuna şahit oluyoruz: "*Kafir olanlar ise, hakkı batıla dayanarak ortadan kaldırmak için batıl yolla mücadele ederler.*"[70]

Gördüğün gibi Allahu Teâlâ, delilsiz tartışmayı ve batıl konusunda mücadele etmeyi şiddetlice kınamıştır. Aynı şekilde bazı mecnunların söylediği: "Her meftunun yaptığı delile göredir." sözlerini de Allah (c.c.) bu ayeti ile iptal etmiştir. Çünkü meftun (şaşkın, ne yaptığını bilmez) kimselerin deliller noktasında hassas

67 Bakara sûresi: 111

68 Al-i İmran sûresi: 66

69 Kehf sûresi: 22

70 Kehf sûresi: 56

olamayacaklarını, ancak hakkı araştıran kimselerin gerçekte delilleri aldıklarını beyan etmiştir. İşte onlar da hak ehli olanlardır.

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Kendilerine gelmiş hiçbir delil olmadığı halde Allah'ın ayetleri hakkında tartışanlar gerek Allah yanında, gerekse iman edenler yanında büyük bir nefretle karşılanır. Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler.*"[71]

İşte bu ayetler; gerek yasaklanan ve gerekse meşru olup vacip olan tartışmaları beyan etmektedirler. Öyleyse vacip olan ve yapılması gerekli olan tartışmalar; hakkın ortaya çıkması için yapılanıdır. Kınanıp yasak edilen tartışma ise, ayetlerde geçtiği üzere iki kısımdır: Birincisi: İlim olmadan tartışmak. İkincisi ise: Kendisine hak açıklanıp beyan edildiği halde batıl konusunda tartışmak. Anlaşıldığı gibi, hak sadece bir tanedir. Delillerle bir meseleyi akıllarının estiği ölçüde yanlış olarak ikame edenler, işte bu kimseler, Allahu Teâlâ'nın şu ayetlerde kınadığı kimselerdir:

"*Allah'ın ayetleri hakkında tartışanlara bakmadın mı? Nasıl döndürülüyorlar.*"[72]

"*İnsanlardan, bilgisi olmadan Allah hakkında tartışmaya giren ve her inatçı şeytana uyan birtakım insanlar vardır.*"[73]

"*İnsanlardan bazısı, bir bilgisi, bir rehberi ve aydınlatıcı bir kitabı olmadığı halde, sırf Allah yolundan saptırmak için yanını eğip bükerek Allah hakkında tartışmaya girişir. Onun için dünyada bir rezillik vardır; kıyamet gününde ise ona yakıcı azabı tattıracağız.*"[74]

"*İnkar edenler müstesna, hiç kimse Allah'ın ayetleri hakkında tartışmaz. Onların şehirlere gezip dolaşması seni aldatmasın. Onlardan önce Nuh kavmi ve bunlardan sonraki topluluklar da engellemeye, her ümmet kendi peygamberini yakalamaya az-*

---

71 Ğafir sûresi: 35

72 Ğafir sûresi: 69

73 Hac sûresi: 3

74 Hac sûresi: 9

metmişti. Batılı hakkın yerine koymak için mücadele etmişlerdi. Bunun üzerine ben onları kıskıvrak yakaladım. İşte, cezalandırmamın nasıl olduğunu gör!"[75]

Allahu Teâlâ'nın beyan ettiği gibi; haram olan tartışma, batılın yayılması için ve ilimsiz/mesnetsiz yapılan tartışmalardır."

Ebû Muhammed der ki: "Cedelleşme arzusunda olana ve apaçık delililler istemeye karşı çıkan bir kimseye şöyle denir: Firavun şöyle (demişti:) *"Ey Kavmim! Ben size kendi görüşümü söylüyorum ve yine size ancak doğru yolu gösteriyorum. İman etmiş olan dedi ki: "Ey kavmim! Doğrusu ben sizin için Nuh kavminin, Ad, Semud ve onlardan sonra gelenlerin durumu gibi, toplulukların başlarına gelen bir akıbetten korkuyorum."*[76]

Bakacak olursak; her ikisinden de kimin doğru ya da yanlış söylediğini bizler ancak deliller getirmek sûretiyle öğrenebilmekteyiz. İşte bunun cevabını da bizlere izzet ve üstünlük sahibi olan Allah (c.c.) haber vermektedir. Elinde hiçbir delili olmayanı da delillere tâbi olanı da önceden ayetlerden hareketle haklarındaki (hükmü) vermiştik.

Allah'ın peygamberine (s.a.s.) buyurduğu, kitap ehli ya da kafirlere karşı münazarasında izleyeceği metoda bakarsak; delilleri ikame etmesini ve hakkın ispatı için gayret göstermesini istemiştir. Ancak doğru olana uyulur."

Ebû Muhammed der ki: "Allahu Teâlâ şöyle buyurur: *"İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir, diyecekler. Bilin ki, Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir."*[77] Allahu Teâlâ'nın, hak üzere tartışmaya teşvik etmesiyle ve delillerin ortaya koyulmasını murad etmesiyle anlaşılıyor ki; delil getirmeyi istemek, bunun bizzat Allah'ın yolunda olan bir konu olduğunu ortaya koyar. Belirtildiği gibi bundan alıkoyan ve delillendirmekten nehyedenler de biz-

75 Ğafir sûresi: 3-5
76 Ğafir sûresi: 29-30
77 Hud sûresi: 18-19

zat Allah'ın yolundan alıkoyan ve lanete duçar olmuş kimselerdir. Allah'ın delillerine itimat ettiğimiz gibi doğrusu da budur.

Yüce Allah şöyle buyurdu: "*Kafirleri öfkelendirecek bir yere basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir.*"[78]

Kafirleri bile ikna etmek ve onlara hakkı beyan etmek için delilleri sergilemek, müslümanın ilk önce yapması gereken bir görevdir. Onlara delilleri ikame ederken bile, metodu iyi bilmek gerekir. Onlarla savaşmadan önce ilk olarak tebliğ ederken delilleri sunmamız ve sonra savaşmamız lazım.

Üstünlük sahibi ve benzerleri olmayan sahabîlere baktığımız zaman, onlarda Muhammed (s.a.s.)'in risale-tine iman ettikleri zaman, kendilerine apaçık delillerin ikame olunduğunu görmekteyiz. İman konusunda da diğer müslümanları geride bırakacak bir konuma yükselmişlerdi. İslam onlara da, ilk olarak insanlara tebliğ ederken delillerle gidilmesini, savaşı sonra yapmalarını emretmiştir. Kendileri delilleri apaçık olarak ikame ettikleri halde karşı tarafın bunları kabul etmemesi halinde, işte bu aşamada, onlara kılıçlarını çekmelerini emretmiştir.

Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: "*De ki: Kesin delil ancak Allah'ındır.*"[79] Bir ayet de şöyledir: "*Bilakis biz, hakkı batılın tepesine bindiririz de o, batılın işini bitirir. Bir de bakarsınız ki, batıl yok olup gitmiştir. (Allah'a) yakıştırdığınız sıfatlardan dolayı yazıklar olsun size!*"[80]

İşte bu ayetler gösteriyor ki; ilk olarak yapılması gereken, delilleri göstermektir. Çünkü kılıç çekmek bir defasında bizim lehimize veya karşı taraf lehine olabilir. Ancak deliller böyle değildir. Çünkü onlar bizim için hep varlığı olan, tartıştığımız kimseye sergileyeceğimiz ve tartıştığımızı susturacağımız kaynağımızdır.

78 Tevbe sûresi: 120

79 En'am sûresi: 149

80 Enbiya sûresi: 18

Delillerle batılın susturulması, bazen elle mücadele etmekten karşı tarafa daha etkili olabilir."

Ebû Muhammed bir yerde şöyle der: "Allahu Teâlâ, Dehrîler'e[81] karşı şu delilleri getirmemizi öğretmiştir: "*Her şey, O'nun katında belli bir miktara göredir.*"[82], "*Ve her şeyi de belli bir adet olarak saymıştır.*"[83] Putperestlere karşı da şu ayeti delil getirmemizi öğretmiştir: "*Şayet Allah'tan başka iki tane ilah olmuş olsaydı, yer ve göğün dengesi bozulur, ifsat olurdu.*"[84]

Yine baktığımız zaman Allahu Teâlâ, Kitabında herkes ile nasıl tartışılacağı konusunu, nasıl deliller getirileceği özlü ve mucizeli bir şekilde dile getirmiştir. Allahu Teâlâ, Resûlü'ne (s.a.s.) diliyle tartışmasını ve mücadele etmesini konusunu emrederken, bunu Enes b. Malikten gelen şu hadiste şöyle belirtmiştir: "*Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihad ediniz.*"[85]

Ebû Muhammed der ki: "İşte bu hadis-i şerif; konuyu oldukça doğru açıklamakla beraber, emir buyurulan mücadelenin ve tartışmanın vacip olduğunu ortaya koymaktadır. Allah yolunda cihad etmenin ve infak etmenin vacip oluşu gibi."

Ebû Muhammed sonra da hakkın ortaya çıkması ve batılın yenilmesi için sahabîlerin yaptıkları bazı irşad faaliyetlerinden söz eder. Özlüce konu hakkında şu açıklamayı yapar: "Muhacir olsun, ensar olsun ya da diğer sahabîler olsun hepsi de bizzat (meşru) tartışmalarda bulunmuşlardır. İbn Abbas (r.a.) bizzat kendisi Ali (r.a.)'ın emri üzere Haricilerle mücadele etmiştir. Hiçbir sahabî de hakkın ortaya çıkması konusunda tartışıp mücadele etmeye karşı çıkmamıştır. Kendilerinden sonra gelip de buna muhalefet eden olmamıştır. Şayet olsa da bizler için sahabîlerden daha bağlayıcı olamazlar..."

---

81 Dehriler: Zaman yok olmayacak diyen imansız kimseler, ateistler. (Mütercim)

82 Ra'd sûresi: 8

83 Cin sûresi: 28

84 Enbiya sûresi: 22

85 Ahmed ve Tirmizî rivayet ettiler.

Hakkın ortaya çıkması ve batılın yok olması için bu tartışmanın meydana gelmesi gerekir. Boş ve yararsız olarak ya da batıl hakkında bu tartışmalar meydana geliyorsa, işte bu kınanan kısmına girer. Çünkü gereksiz olan ve İslam'la alakası olmayan münazaraları İslam Peygamberi kınamış ve bu adamı, Allah'ın sevmediği adam olarak vasfetmiştir. Kullanılacak doğru aklın da bu istikamette olduğunu vurgulamıştır. Akıl delillere karşı gelemediği gibi, aklı İslam üzere harekete geçirmenin gerekli olduğu da anlaşılmaktadır. Deliller akla uysa da uymasa da deliller alınır. Akıl delillerin önüne geçirilmez." (Ebû Muhammed'in (r.a.) sözleri burada bitiyor.)

MÜNAZARA

Münazara kelimesinin lügatte bazı gerçek manalarda kullanıldığı söz konusu olmakla birlikte bazı yerlerde ise, deliller, tartışmalar gibi münazara ortamlarında kullanılan manaları da bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'i beyan etmesi hususunda, bu kelimenin gerçek anlamından farklı bazı anlamlarda kullanıldığını görüyoruz:

İlk olarak, sözlük ve "bakmak, gözle bizzat görmek manasında kullanıldığına şu ayet delildir: "*De ki: Göklerde ve yerde olanlara* ***bakın...***"[86]

Başka bir yerde ise; "bir şeyi tefekkür etmek" anlamında kullanılmıştır. Ayet-i kerimede şöyle buyurulmuş-tur: "*Kişi, yarına ne hazırladığını* ***tefekkür etsin.***"[87]

"Bakarak tefekkür etmeye" bir diğer örnek ise şu ayettir: "*Sana nasıl misallerin koyulduğuna bir* ***bakıp tefekkür et.***"[88] "Göklere bakarak tefekkür etmeyi" de şu ayette buyurmaktadır: "***Göklerin*** *ve yerin hükümranlığına, Allah'ın yarattığı her şeye*

86 Yunus sûresi: 101
87 Haşr sûresi: 18
88 İsra sûresi: 48

ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine ***bakıp tefekkür etmediler mi?***"[89]

"el-Misbah el-Munîr" adlı eserde şöyle denir: "Münazara: Bir konuda kardeşinle karşılıklı tartışma yapmandır. Beraber, aynı düşünmek sûretiyle ortak karara nasıl gelineceği hakkında mücadele etmektir.

"Onunla münazara etti" denildiği zaman "onunla mücadele etti" anlamı anlaşılır. Bu açıklama, bu konuda söz sahiplerinin kullandığı terimlerdendir."[90]

İmam Zühri (rah.a) şöyle demiştir: "Allah'ın Kitabıyla münazara etme! Resûlullah'ın (s.a.s.) sünnetiyle de!"

Ebû Ubeyd el-Kasım b. Sellam der ki: "(İmam Zühri'nin) "münazara etme" sözünden maksat; hakkı bunlardan araştırma ya da bunlara tâbi olma, demek değildir. Çünkü münazara sadece Kur'an ve Sünnet'ten yapılır. Benim sözünden anladığım şudur: Yani Kur'an ve Sünnet'in önüne çıkıp, bir benzer getirip de Kur'an ve Sünnet'in önüne onu geçirme ve Kur'an ile Sünnet'i asla terk etme.

Aynı zamanda (Zühri'nin) bu sözü ile ilgili olarak; İbrahim'in söylediği şu sözünde olduğu gibi, bir dünyalık konuda direkt olarak, Kur'an ve Sünnet'e uyarlatma ve yanlış yerde kullanma olarak da söylediği muhtemeldir. İbrahim şöyle demişti: "*Sahabîler dünyalık bir konuda cevap verirken ayetin (yanlış yerde) kullanılmasını kerih görürlerdi. Tıpkı arkadaşı ile sözleştikleri bir vakitte arkadaşının o vakitte gelmesi üzerine ona: "Takdire göre (tam zamanında) geldin ey Musa!*"[91] ayetini okuması ve buna benzer sözlerde olduğu gibi..."[92]

Ebû Beka el-Kefevi der ki: "Münazara: İki konu arasında doğrusunu ortaya koymak için iki tarafa nispetle konular hakkın-

---

89 A'raf sûresi: 185 "Mu'cemü'l-müfehres li meâni'l-Kur'an": 1/517

90 "Kamusu'l-muhît: "Nazara" maddesi.

91 Taha sûresi: 40

92 Kasım b. Sellam, "Ğaribu'l-hadis": 2/447-448

da karşılıklı görüşler belirtmektir. Bu bazen kendi başına da olur. Mücadele ise: Karşısındaki hasmını ikna etme için, görüşü kendisince de kabul görsün görmesin ilmî konuda tartışmak demektir. Sözünün doğru olmadığını ya da kendi görüşünde bile doğru olmadığına kendisi bile inandığı halde, bu bilinecek olursa; bunda kibirli oluş söz konusudur. Bu kimse kendi görüşlerini ve tartıştığı hasmının görüşlerini bilmediği takdirde mücadele ediyorsa, bunda da inatçı oluş söz konusudur."[93]

HÜCCETLER

Cedelin ve münazaranın manalarını açıkladıktan sonra, yine bu minvalde bazı ayetlerde geçen hüccetlerin manalarını verelim:

KUR'AN-I KERİM'DE HÜCCETLERİN MANASINI AÇIKLAYAN BAZI AYETLER

Kur'an-ı Kerim'de şu ayetlerde "hüccetler" ve "münazaralar" kullanılmıştır:

* Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Rabbi hakkında İbrahim ile **tartışanı** gördün mü?*"[94]

* *İşte sizler böyle kimselersiniz! Hadi hakkında bilgi sahibi olduğunuz konularda **tartıştınız**; fakat...*"[95]

* *Her kim bu konuda, sana ilim geldikten sonra seninle **tartışacak** olursa, de ki: Hadi gelin, oğullarımızı ve sizin oğullarınızı... çağırın..*"[96]

* "*Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle **tartışıyor** musunuz?*"[97]

---

93 el-Kefevi: "el-Külliyyat": 4/263; "Lisanu'l-Arap": "Nazara" maddesi.

94 Bakara sûresi: 358

95 Al-i İmran sûresi: 66

96 Al-i İmran sûresi: 61

97 En'am sûresi: 80

* *"Şayet seninle **tartışacak** olurlarsa; de ki: Ben. bana uyanlarla birlikte kendimi Allah'a teslim ettim."*[98]

* *"Niçin sizde (konu hakkında) ilim olmadığı halde **tartışırsınız?**"*[99]

* *"De ki: Kesin **delil**, ancak Allah'ındır. Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi."*[100]

* *"Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz de sizlere aittir. Bizimle sizin aranızda **hüccet** yoktur."*[101]

* *"İşte bunlar bizim kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz **delilimizdir**."*[102]

* *"Onlara açıkça ayetlerimiz okunduğu zaman: Doğru sözlü iseniz, atalarımızı getirin, demelerinden başka **hüccetleri** (delilleri) yoktur."*[103]

HÜCCETİN MANASI

Hüccete gelirsek; çağrılıp davet edilen delil demektir. Bu kelime aynı zamanda şüphe manasında da kullanılır. Çünkü muhalefet edilene de dayandırıldığı söz konusu olmaktadır: Şu ayetlerde olduğu gibi: *"Onların delilleri Rableri katında boştur."*[104]

"Resûllerin (tebliğ edişlerinden) sonra insanların Allah'a bir hüccetleri (bahaneleri) olmasın diye..."[105]

"De ki: Kesin delil Allah'ındır."[106]

Yani işleri kesin olarak tamamlayıp hiçbir eksiklik olmayan

98 Al-i İmran sûresi: 20
99 Al-i İmran sûresi: 66
100 En'am sûresi: 149
101 Şûra sûresi: 15
102 En'am sûresi: 83
103 Casiye sûresi: 25
104 Şûra sûresi: 16
105 Nisa sûresi: 165
106 En'am sûresi: 149

kesin delil demektir. Şu ayette vurgulandığı üzere: "*İşte bunlar, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz (kesin) delilimizdir.*"[107]

Zemahşeri der ki: "**Hasmı ile tartıştı**" denildiği zaman; delil getirmek için oldukça tartıştılar anlamına gelir."[108]

el-Fuyûmi der ki: "Hüccet; delil ve burhan anlamına gelir. Çoğulu ise, hücec'tir."[109]

İbn Fâris der ki: "Hüccet kelimesinin mahacce (yolda gayret ve kast etme) manasından türediği söylenmiştir. Buna göre: Hakkın ortaya konulması için kast etmek anlamını taşır."[110]

Hüccetin manasını İmam el-Kefevi şöyle açıklamıştır: "Hüccet; burhan demektir. Öncelikli konuları yakînî olarak belirtmesi hasebiyle araştırmacı bilginlere göre; burhandan daha geniş bir manası vardır. Davet ederken olayı açıklayıp beyan etmesi yönünden "beyyine" diye isimlendirildiği de olmuştur.

Batıl olan mücadele bazen hüccet olarak da isim alır: "*Onların hüccetleri (delilleri) Rableri katında batıldır.*"[111] "Gerek hesap etmeleri, gerek içinde bulundukları inançları ve gerekse tartıştıkları zamanki üslupları olsun, hepsi boştur."[112]

"**Beyyine**'ye gelirsek; bu kelime aslı itibariyle sıfat olup, bu kullanımda: "Ayetun beyyinetun (apaçık olan ayet) ya da "Hüccetun beyyinetun (apaçık olan delil)" gibi kullanılır.

Beyyine kelimesi: Koyulmuş bir alamet ya da bir işaret ve yahut da ilmî bir delil olsun... hakkı açıklayıp ortaya koyan bütün isimlere denir. Yüce Allah'ın buyurduğu gibi: "*Şüphesiz biz, elçilerimizi beyyineler ile gönderdik ve onlarla birlikte Kitabı ve mizanı (ölçüyü) indirdik.*"[113]

107 En'am sûresi: 183. "İstihrâcu'l-cedel": 62

108 "el-Fâik": 1/263

109 "el-Misbah el-Munîr": "Hacece" maddesi.

110 "Makâyîsi'l-luga": 2/30.

111 Şûra sûresi: 16

112 "el-Kulliyyat": 3/263

113 Hadid sûresi: 35

Aynı zamanda beyyineler; mucizelerin olması ile birlikte, onların doğruluklarına delalet etmesi için Allah'ın (c.c.) ortaya koyduğu ayetlerdir. Nitekim Kitap da davet demektir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev, Mekke'deki (Kâbe)-dir. Orada apaçık beyyineler (ayetler) ve İbrahim'in makamı vardır.*"[114]

İbrahim'in (a.s.) makamı, gözle görülen ayetlerden sadece bir tanesidir. Bu da Allahu Teâlâ'nın evrendeki ayetlerinden bir tanesidir. Musa'nın (a.s.) Firavuna söylediği şu söz de bu istikamettedir: "*Size Rabbinizden apaçık bir beyyine (ayet) getirdim; artık İsrail oğullarını benimle bırak. (Firavun) dedi ki: Eğer bir mucize getirseydin ve gerçekten doğru söylüyorsan onu göster bakalım. "Bunun üzerine Musa asasını yere attı.*"[115] Asasını yere atıp onun ejderha ya dönüşmesi, işte apaçık olan beyyinelerden (ayetlerden) bir tanesidir.

Bir konu daha var ki, ilimde insaf sahibi her insan hakka ulaşmak ve onu ortaya koymak için mücadele verir. Bizler de "hak" konusunun önemine binaen az da olsa değinmeden geçmeyelim dedik.

Amacımız da zaten hakka ulaşmaktır. Bu kelime; sözlükte, batılın karşıtı olarak kullanılır. Buna ek olarak: hükmü belirten iş, adalet, İslam, sabit olan vb. manaları da vardır. İlk kast edilen anlamı batıla zıt olandır ki, biz de burada bunu kullanmaktayız.

Alimler "hak" kelimesinin tarifine: "Vakaya mutabık olan hükümdür." açıklamasını da eklemişlerdir. Bu tarif, hem geniş kapsamlı, hem de genel bir özelliğe sahiptir. Hem sözler, hem inançlar, hem dinler ve hem de mezheplerde bu lafız kullanılmıştır. İçerdiği konulara ve kullanıldığı yerlere göre anlam kazanmıştır. Karşıtı ise batıldır.

"Doğru" manasına gelen "sıdk" kelimesi ise; sözlerde özellikle

114 Al-i İmran : 96

115 A'raf sûresi: 106

kullanılır ki, bunun da karşıtı yalandır. Her ikisinin arası bazen şu şekilde ayrıştırılır: "Hak" kelimesinin kullanımında, vaka/olay yönünden bir uygunluk söz konusu iken, "sıdk" kelimesinde, hüküm yönünden bir uygunluk söz konusudur.

Öyleyse; hükmün doğru olması, olaya uygun düşmesi anlamına geldiğine göre, bunun hak üzere oluşu da, bizzat kendisine, olaya uygun düşmesi demek olur.[116]

AKLIN DELİLLERİNİ ORTAYA KOYMAK

İmam İbn Hazm, her bir mezhebe ya da bir görüşe mensup olan bir kimsenin, bu mezhebinde ya da bu görüşünde mutlaka hak üzere olduğuna inanmasını doğru görmemiştir. Aynı şekilde her delil getirenin delil getirdiğinde yine mutlaka hak üzere olduğuna itikat etmesini de hoş görmemiştir.[117] Çünkü kendisi: "Şayet biz bunu söyleyecek olursak, bu takdirde akılların hükümlerini ayırmış oluruz." demiştir.

Sonra da gerek hüccetlerden ve gerekse burhandan delil getirmeye bağlı hükümleri açıklama yoluna gitmiş ve şöyle demiştir: "Sahih olup doğru bir mezhebe götüren delillerin sergilenme konusu, şayet deliller sahih olarak tertipli ve kuvvetli olarak getirildiği zaman... (doğru ismini alarak) meydana gelir. Bazen de deliller getirme fasit bir yolla sergilenir ki, işte o zaman da mezhep ifsat olur.

Nitekim bu konu, doğru olan deliller getirme yolu farklılık arz ettiği zaman ortaya çıkar. Dolayısıyla bir mezhep ya doğru olan görüşten fasit olan (yanlış) görüşe ya da yanlış olan bir görüşten doğru olan bir görüşe gider. Hak bir tane olması bakımından, ya hak üzere ya da batıl üzere bulunur. Çünkü bir konu hakkında onun hem hak hem de batıl olduğunu söylemek mümkün değildir.

116 "el-Munsaf liş-Şemni": 2/299

117 Burada bu sözü; olayı, konuyu ve aynı zamanda delilin neye ait olduğunu bilmeyen ya da delillerin nerelerde kullanılacağını bilmeyen kimseler hakkında söylediği anlaşılır. Yoksa delilleri doğru ve yerinde kullanan ve mezhebi doğru olarak bilenler için değil. (Mütercim)

Bazen de çokça batıl olan hükmü içerir, ancak bir tanesi batıl olmaz. Kişi de bu fasit olan kısımdan yine fasit olan başka bir kısma intikal eder. İşte bu kimse aklını kaybetmiş ve gözlem yapmamış ve şehvetine dalmış bir kimse olmakla beraber, sahih olarak delil getirme fonksiyonlarını da yitirmiş ve konuyu gerçekten de bilmeyen bir cahil olarak da isim alır."

Sahih olarak deliller getirmenin tarifine, aklın fonksiyonlarının da girdiğini beyan etmiş ve konu hakkında şöyle demiştir: "Delillerden sahih ve doğru olan ve hak üzere bulunanlar aklın hüccetidir. Bunlardan bu kaideye ters olanlara gelirsek, işte bu aklın hücceti olamaz. Bilakis akıl onu batıl sayar."

HAKKI BİLMEDE AZİMLİ OLMAK

Doğru olan inançtan yanlış olanı ayrıştırmak için apaçık delilleriyle hakkı bilmek ve kaidelerini analiz etmek zor olsa gerek..! Bu öyle bir konudur ki; isteyip arzu edene hakkı elde etmenin yolları açıklanmaktadır.

İşte, Yüce Allah'ın kendisine destek ve başarı nasip etmiş olduğu İbn Kayyim (rah.a.), burada çok önemli açıklamalar belirtmiştir. İlk olarak usulle alakalı açıklamalarla tevhide bağlı delillerin konularını zikretmiştir. Öyle ki bunu hakkın ortaya çıkması için ve inkarcıların gölgelenip barınacakları bir yerlerinin olmaması ve gerekli olan dini müdafaa ederken, itaati yerine getirmek için yapmıştı. "İmkanı geniş olan, nafakayı imkanlarına göre versin; rızkı daralmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiği kadarından nafaka ödesin. Allah hiç kimseye imkanından fazla yükümlü kılmaz."[118]

Bu araştırma konusunda, net cevaplar verip, emekler sarf etmek, sadece sahih inancı delillerle bilen, ilimde derinleşmiş nadir alimlerin yapabilecekleri bir konudur. Nitekim, çoğunlukla

118 Talak sûresi: 7

hislere göre hareket eden bir insanın, yaratanını bilmeye götürecek deliller getirmesi ve araştırmalara girmesi çok zor olan bir konudur. Bununla beraber bu, akılcılara kolay gelmektedir.

BU İLMİ ÖĞRENMENİN KAZANÇLARI

Müslümana farz olan, herhangi bir ameli, konu hakkında Allah'ın verdiği hükmü bilmeden pratiğe geçirmemesidir. Çünkü ilmin, amelden önce gelmesinin yanında amelin üzerinde bir emirliği söz konusudur. Hangi amel olursa olsun, ilim ve bilgi potansiyeli üzere bina edilmemiş ise doğruya uzak, yanlışa yakın ve yine bu ölçüde red edilmeye yakın, kabul görmeye de oldukça uzak olur.

Efendimiz Resûlullah (s.a.s.) hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur: "İlim talep etmek, her müslüman üzerine farzdır."[119] Mutlak olarak ilim kullanıldığında; Allahu Teâlâ ile ilgili dinî ilimlerin bilinmesi kastedilir. Çünkü O (c.c.), bütün amelleri, bütün ilimleri ve doğruluk kapsamına giren bütün ilimleri gerekli kılan yüce yaratandır.

Nasıl alim kullarından, cahillere ilim öğretmelerine dair söz almış ise, aynı şekilde bilgisiz kullarından da ilim öğrenmelerine dair söz almıştır. Yüce Allah bu konuyu her iki taraftan da istemektedir. Yani mesuliyet her iki tarafa da eşit olarak dağıtılmıştır.

İslam ilim öğrenip, talep etmeye, tefekkür etmeye ve çabalamaya özellikle teşvik etmiştir. Davetinde ise şu ayetleri temel kılmıştır: "*De ki: İşte bu benim yolumdur. Basiret üzere Allah'a davet ediyorum.*"[120], "*Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et.*"[121]

İlme teşvik etme hususunda İslam'da gerçekten çok hadis vardır. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurur: "Ya bilen, ya öğrenen,

119 Enes b. Malik rivayet etmiştir. Hadis sahihtir.

120 Yusuf sûresi: 108

121 Nahl sûresi: 125

ya (bunu) seven ya da dinleyen ol; ama dördüncüsü olma, yoksa helak olursun!"[122], "Ancak bilen ve öğrenen bizimle beraberdir."[123]

İşte bu, bütün insanlığa ilmin aşılanması için bir sebep teşkil etmektedir. Özellikle de ahlak sahipleri bunu daha iyi elde ederler. Şu var ki bunlar, her ümmet içerisinde orta tabakayı teşkil eden topluluktur. Ümmetin iyi durumda olması da yine bunlar sayesindedir.

Onlar ki, gerekli olan konuları (hakkıyla) taşımakla birlikte boş ve gereksiz işleri de reddetmektedirler. Böylece alimler; ilme olan rağbeti de artırmış, meyveleri sunmuş ve hayat imtihanında ortaya çıkan konulara ilmî olarak yaklaşmayı da öğretmiş bulunuyorlar.

Şu bir gerçek ki, beşer aklı daima ilim, burhan ve deliller yoluyla ikna edilmeye açıktır. İzzet sahibi olan Allah, Kitabını Resûlullah'a (s.a.s.) mucize olarak göndermesiyle beşer aklında olan tartışma ve sorunları çözmekte, meselelere ilmî olarak yaklaşmakta, delilleriyle meydan okumaktadır.

İslam öyle bir tartışma metodu öngörmüştür ki; tartışmasında, ilmî bir metot izlemiştir. İtikad olsun irşad olsun, her alanda karşısındaki hasmının durum ve haline göre bir metoda kurmuştur. Mesela müşriklerle, gösterme ve delalet ettirme, kitap ehliyle de onlara hatalarını gösterme ve gerekli kılma şeklinde mücadele etmiştir. Çünkü kitap ehlinde ilim bulunduğundan onlara karşı izlenecek metotta bir farklılık söz konusudur. Münafıklarla ise oldukça sert, katı, azap ve tehdit içeren bir hitapla mücadele etmektedir. Çünkü şu bir gerçektir ki, onlar Arap dilini ve Resûlullah (s.a.s.)'in getirdiklerini gayet iyi bilmekteydiler. Kur'an'ın ilmî ve edebî kaidelerinden tutun da beyanına kadar her bilgiye vakıflardı.

Ancak onlar dış görüntü olarak İslam'ı kabul ederlerken içle-

---

122 Bezzar, Ebû Bekir'den rivayet etmiştir. Taberi hadisi "Evsat" adlı eserinde rivayet etmiştir. Deylemi'nin "Müsned"inde de mevcuttur.

123 İbn Ömer rivayet etti.

rinde nifakı gizleyen kimselerdi. Bunun için, bunlar en kötü insanlar olduklarından, tehdidin en şiddetlisi ve azabın en çetini ile tehdit edildiler.

Kur'anî izahlara bakarsak, devamlı olarak tartışmaya giriştiği hasmına karşı deliller ve burhanlar getirir. Bunları, imanın sabit olup, İslam'ın kaidelerinin ortaya konulması, peygamberlerin davetleri ve Allah'ın kendilerine ilham ettiği salih kulların tebliğleri sonunda bunların, hakka tâbi olunup, batıldan kaçınmaları için öngörür.

Bu deliller ve hüccetler, Allahu Teâlâ'nın mesajını yeryüzüne yaymak, şüphelerden uzak tutmak, ahirete giden yolda kişiyi uçurumdan alıkoymak ve sapkınlıktan arındırmak için kaçınılmaz ana meselelerdir. Bu bizim için (tebliğimizde) bir vazife olup, hakkında yüce yaratan şöyle buyurmuştur: "*Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel şekilde mücadele et.*"[124]

Allahu Teâlâ, davetin merhalelerini insanların durumlarına göre (farklı) kılmıştır: Bunlardan biri, davete icabet eden, delilleri kabul eden, hakka karşı çıkmayan ve hikmete uyup, inat etmeyen kimsedir.

Diğeri, kendisinde biraz gaflet ve şaşkınlık bulunan kimsedir ki, güzel öğüde davet edilir. Öyle ki bu, uyarma ve müjdeleme konusu ile alakalı olarak ya kendisine emredilmesi ya da nehyedilmesi biçiminde olur.

Öbürü de inat besleyen ve tartışan kimsedir. Bununla da en güzel biçimde (yine) mücadele edilir (suiistimal edilmediği sürece).

DELİLLERE BAKMAK

Cemaluddin el-Harizmî der ki: "Konulara deliller getirirken tefekkür etmek; adaletin ve doğruluğun gerçekleşmesi, şeriatın apaçık delillerinin gün yüzüne çıkarılması, hak ile batılın ayrıl-

124 Nahl sûresi: 125

masıdır. Yine o, bilginin analiz edilmesi, kaynağın delilinin tespit edilmesi, imanın hayata tercüme edilmesidir. O, peygamberlerin hüccetler, evliyanın deliller getirmesi, düşmana karşı keskin kılıçların çekilmesi ve kökü sabit olup, dalları semaya uzanan bir ağaçtır. Tefekkür, din ve dünya ehli insanlara göre saadetin başıdır.

Düşünüp tefekkür etmenin esası ve inancın doğru olması, bakma fonksiyonunu ortaya koyar. Tıpkı küfrün ve şirkin esasını, (küfrü) taklit etmenin ortaya koyması gibi.

Bizler müslümanlar topluluğu olarak, hakkı da batılı da nazar (gözlem) ile bilmekteyiz. Küfrü de imanı da yine nazar ile bilmekteyiz. Allah'ı da, Resûlü'nü de yine delillere bakmak sûretiyle bilmekteyiz. Şunu da biliyoruz ki, delilsiz bir konuyu ortaya atmak batıl bir iştir. Bunu da, Resûlullah (s.a.s.)'in masum olduğunu da biz yine gözlem sonucu biliyoruz.

Dolayısıyla, insanlar ta Âdem (a.s.)'dan beri farklı topraklarda yaşamakla beraber, başlarına bir hadise geldiği vakit ya da bir şey olduğu zaman gözlem ve tefekküre başvururlar. İster dünya, isterse ahiret işlerinden olsun... İnsanlar birbirlerine: "Gözlemleyin ve tefekkür edin." derler. "Dinleyin ve tefekkür edin." demezler. Şayet bunun yolu açık ve yöntemi belli olmasaydı, bu kez insanlar meselelerin çözümünü bulamazlardı."[125]

CEDEL VE MÜNAKAŞANIN SERBESTLİĞİ

İmam Ali b. Ebû Talib (r.a.) der ki: "Başkasının kölesi olma! Şüphesiz ki, Allah seni hür kılmıştır."

Burada kölelikten maksat; alınıp satılan bir mal hükmünde olan kölelik değildir. Bu, zaten yasak değildir. Bilakis burada kölelik, "görmeden ve araştırma yapmadan, başkalarının görüş ve düşüncelerine (körü körüne) esir olmak" demektir.

Edebiyatçı Mustafa Lütfi el-Manfelûtî de, hürlük ve körü kö-

125 Kâsımî, "Delâilu't-tevhid": 8-9

rüne taklit meselesiyle, insaflı olma ve olmama konuları arasında cedele, tartışmaya ve münazaraya dair görüşlerini şöyle beyan etmiştir: "Ben sadece inandığım şeyleri söylerim. İnandıklarım ise hakkın bana belirttikleridir. Bazen olur ki, bildiğimin dışında bazı konuları (farklı) bilen bazı insanlarla tartışmak zorunda kalırım.

Benim onlara yönelteceğim mazeretim şu olur: Hak, onların söyledikleri (kendilerince) güzel açıklamalardan daha evlâ olandır. Başka bir konu daha var ki, başımın üstünde bir aklım vardır. Bununla da (deliller) çerçevesinde mütalaa eder, meselelerin maksatlarını ve akıllara verilecek cevapları bulurum.

Kişinin kendi görüşünü deliller ve burhanlarla desteklemesinde elbette bir sakınca yoktur. Aynı şekilde tartıştığı hasmına karşı deliller getirirken, onun öne sürdüğü görüşlerin batıl olduğunu söyleyebilir de... Kendi davasının hak olduğunu söyleyip belirtmesi adına, kendi görüşünü destekler. Kişinin davet sırasında kötü üslubu ve sövmeyi mutlaka terk etmesi gerekir.

Karşı tarafı davet ederken, meselelerin çözülmesinde ihlaslı olmanın, karşı tarafın hakkı kabul etmesi noktasında fevkalade bir tesiri vardır. Doğrudan kalbine ve duygularına hitap edeceğinden tesiri ve etkisi büyüktür. Devamlı sövene gelirsek, bu kimsenin de ihlaslı olmadığını, karşı tarafın şahit olmasıyla birlikte, o kişi etkili olmayabilir.

Kişi bazen doğruya isabet de eder, hata da yapar. Her insanın görüşlerinden bir kısmı alınabilir, bir kısmı da reddedilebilir. Kişi ilminin azlığıyla ve samimiyetsizliği ile birlikte karşıya etkili olamayınca, bu sefer tartıştığı kimseye sövmeye ve küfür etmeye başlar. Kendi görüşüne muhalif bütün mezhepleri ve görüşleri de itham eder. Sonrada bu mücadele savaşından kaçıp gider. Başka meydanlar arar."

Önderlerimizden olan Ömer b. Abdülaziz (rah.a.) konuyu ne güzel de izah etmiş, şöyle demiştir: "«Muhammed'in (s.a.s.) ashabının aralarında ihtilaf bulunmazdı» açıklamasını ben yersiz ve çirkin buluyorum. Çünkü şayet aralarından sadece bir kimsenin görüşü alınacak diye bir kural olsaydı, insanlar zorlanırlardı.

Çünkü onlar, kendilerine uyulması gereken imamlarımızdırlar. Şayet birisi diğerin bir görüşünü bu itibarla almış olsa, bu, onun için sünnet olurdu."[126]

TARTIŞILMASI VE MÜCADELE EDİLMESİ HOŞ OLMAYANLAR

Tartışıp münazara etmenin hedefi, kişilerle hakkı ortaya koymak olmalıdır. Ta ki gerçeği bilsinler ve maksatlarına ulaşıp kalpleri konu hakkında mutmain olsun. Bunun elbette ki, ilimlerde ve diğer fenni dallarda olması fark etmez.

Konu hakkında Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kur'an hakkında tartışmak küfürdür." Bunun manası şudur: İki kişi mesela bir ayet hakkında tartışmaya girişseler, biri inkar ederken, diğeri de (kafasına göre) müdafaa etmekle ancak (akıllara) şüpheler sokarlar. İşte bu, delilsiz tartışmaya giriyor ve küfür oluyor.

Şu var ki, Kur'an'ın hükümlerini ve manalarını bilmek ve esrarını tefekkür edip inceden inceye düşünmek için tartışmaya girişmek ise sakıncalı değildir. Çünkü Resûlullah'ın (s.a.s.) ashabından bu yönde çokça mücadeleye girişenler vardı. Bu da sana göstermiş oluyor ki, küfür olan tartışma, inkar ve şüpheler getiren tartışmadır. Yüce Allah'ın (c.c.) buyurduğu gibi:

"*İnkar edenler, kendilerine o saat ansızın gelinceye, yahut da kısır bir günün azabı gelinceye kadar onun (Kur'an) hakkında hep şüphe içindedirler.*"[127]

Selef alimleri de Allahu Teâlâ'nın isim ve sıfatları hakkında tartışmaktan nehyetmişlerdir.

Fıkıh ilmindeki münazara ve tartışmalara gelirsek; bu konuda alimler münazara etmeyi olumlu görmüşler ve asıl konulara giden tâli konuları bilmeye ihtiyaç duyulduğundan bunu caiz

---

126 Şatibi, "İ'tisam": 3/11

127 Hac sûresi: 55

görmüşlerdir. Ancak iman konuları böyle değildir. Çünkü Allahu Teâlâ, ancak ehl-i sünnet ve'l-cemaatin ya da Resûlullah'ın (s.a.s.) vasfettiği gibi ya da ümmetin icma ettiği vasıflama ile nitelenir. O'nun hiçbir benzeri yoktur. Hiçbir kıyas ve gözlem O'nu sınırla-yamaz.

Şu da var ki, bizler Allah'ın zatı hakkında tefekkür etmekten nehyedildik. Ancak O'nun var olduğuna delalet eden yaratıklarına bakıp tefekkür etmekle emrolunduk. Şu hadis-i şerif bu hakikati şöyle doğruluyor: "Allah'ın mahlukatı hakkında tefekkür ediniz. Allah hakkında tefekkür etmeyiniz."[128]

Ömer b. Abdülaziz der ki: "Her kim dinini sırf (gereksiz) tartışmalara ayırmış ise, konudan konuya atlaması fazlalaşır. Şu da var ki, selefi salihin, din konusunda farklı konuşmayı çirkin görmüşlerdir."

İbrahim en-Nehai, *"Bu sebeple aralarında kıyamete dek kin ve düşmanlık saldık."*[129] ayeti hakkında, bunun nedeninin dinî konularda cedelleşmek ve tartışmak olduğunu söyler.

Heysem b. Beşir'den gelen, ona da el-Avvam b. Hûşeb'in yaptığı rivayete göre, kendisi şöyle demiştir: "Dinî konularda tartışmaktan sakının. Çünkü bu amelleri yok eder."[130]

Yine Ömer b. Abdülaziz'den (rah.a.) gelen bir rivayete göre, o şöyle der: "Dünya değil de dinleri hakkında birbirleriyle mücadele edenleri gördüğünüz zaman şunu bilin ki, bunlar sapıklık üzerinde birleşmiş kimselerdir."[131]

İmam Evzai der ki: "Bana ulaşan bir rivayete göre, Allahu Teâlâ bir kavim hakkında şerri murad ettiği vakit, aralarında tartışmayı meydana getirir ve amel etmeyi onlardan uzak tutar."[132]

---

128 Ebu'ş-Şeyh İbn Abbas'dan rivayet etti. Bak: "el-Câmiu's-sağir": 2246

129 Maide sûresi: 14

130 İbn Abdilber, "Câmiu beyâni'l-ilm": 2/113-122

131 "Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlihi": 2/114

132 "Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlihi": 2/113-122

İbnü'l-Hanefiyye'den gelen rivayette, o şöyle demiştir: "Bazı insanlar, Rableri hakkında tartışmadan dünya yok olmaz."

Malik b. Enes der ki: "Din konusunda tartışılmasını hiç sevmem. Bizim beldemizde bulunanlar da bunu hiç sevmemekte ve bundan nehyetmektedirler... Sadece amel konusunu içeren konularda tartışırım. Allah'ın dini ve Allah'ın (c.c.) zatı hakkında tartışanlara gelirsek; burada susmayı tercih ederim."[133]

İşte bu açıklamalar, insaflı olan ve hak üzere bulunan kimselerin görüşleridir. Onlar tartışmanın olduğu yerde konuşmak kaçınılmaz olduğunda hakkı ortaya koyarlar, yanlışı düzeltirler ve hakkı açıklarlar. Çünkü burada ümmetin sapmamasına yönelik bir maslahat olduğu için müdahale vardır.

İmam Ahmed b. Hanbel (rah.a.) der ki: "Kelam ilmiyle uğraşanlar ebedi felaha ulaşamazlar. Kelamla[134] uğraşıp da kalbinde şüphe bulunmayanlar nadirdir."

İmam Şafii (rah.a.) ise konu hakkında şöyle der: "Bir kulun, Allah'ın huzuruna şirk dışında, bütün günahlarıyla varması, onun kelam ilminden bir şeyler öğrenmesinden daha hayırlıdır."

İmam Malik (rah.a.) de şöyle demiştir: "Bundan daha çok tartışanı gördün mü? İşte bu kimse (kelam ve gereksiz konuları inanç konularına taşımasıyla) her gün bir dinden başka bir dine geçmektedir!"

Ebû Hanife'nin (rah.a.), İmam Yusuf'un ve Züfer'in ve bunlardan ilim öğrenmiş kimselerin hayatlarına baktığımız zaman, görürüz ki hepsi de kelam ilmiyle uğraşmayı son derece kınamışlardır. Hatta kendileri fıkıh ve diğer şeriat ilimlerinin dışında başka ilimlerle uğraşmaya bile fazla önem vermemişlerdir. Allah'ın Kitabında buyurulan, Peygamberin (s.a.s.) sünnetinde sahih olarak gelen ve ümmetin icma ettikleri konularda ve yine bunlara

---

133 "Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlihi": 2/114

134 Kelamla uğraşanlardan maksat: Boş ve gereksiz konuları derinleştirip, faydası olmayan, hatta zararı bazen akideye kadar ulaşan meselelerle uğraşanlardır. (Mütercim)

bağlı İslam'ın konularına bakmışlardır ve asla (gereği olmayan) konularda münazaraya kalkışmamışlardır.

Tartıştıkları konular, daha çok fıkhî konular olmuştur. İnanç konuları olan akide de ise asla tartışma ve münazaraya girmemişlerdir, hatta bundan nehyetmişlerdir. Nitekim akide konularında tartışmanın bazen dini bozmak anlamına geldiği de olmuştur. Şu var ki, fıkhî konularda ve buna bağlı meselelerde tartışılmadığı ya da münazara yapılmadığı zaman meseleler zihinlerde iyi çözülemeyeceği için bunda tartışmakta bir sakınca yoktur.

İşte buradan hareketle Ebû Hanife (rah.a.), talebelerine ilmî bir düşünce ve derin bir idrak ile delilleri almalarını söylemiştir.

İnsanların önderleri olmuş fakihler ve fazilet ehli insanlar cedelle, gereksiz tartışmalarda bulunanları ve ilimsizce kendi görüşlerini belirten kimseleri bunlardan alıkoyma yoluna girmişlerdir. Hatta bu gibi insanlarla görüşmemeyi ve yanların oturmamayı bile öngörmüşlerdir. Onlara yakın olmayı da son derece kınamışlardır. Onların, Allah'ın Kitabını ve müjdeci olan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetini tahrif ettiklerini ve bunların dalalet üzere bulunduklarını belirtmişlerdir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) gereksiz mevzularda tartışılmasını, sonuç vermeyen konularda araştırma yapılmasını çirkin görmüştür. Bütün müslümanların da bu hataya düşmemesi için her yerde dikkatli olmalarını söylemiştir:

"Sizlere bıraktıklarıma uyup bunlara bağlanın. Sizden önceki toplulukları ancak, çokça (gereksiz) sorular sormaları ve peygamberlerine muhalefet etmeleri helak etmiştir. Sizleri bir şeyden nehyettiğimde ondan hemen sakının. Sizlere bir şeyi de emrettiğim zaman onu da gücünüzün yettiği kadar yerine getirin."[135]

Bazı alimler şöyle demiştir: "Her mücadeleci kimse bilendir, ancak her bilen mücadeleci olmayabilir." Yani, her bilen kimse delilini doğrudan karşı tarafın algılayacağı bir üslup ve şekilde

135 Hadis Ebû Hüreyre'den gelen sahih bir hadistir. Müslim, Fezâil: 36

(bazen) aktaramayabilir. Elbette bunu beceren kimse, bazı alimlerin derslerinden ve tartışma ortamlarından daha yüksek bir konuma yükselmiş demektir. Allahu Teâlâ dilediğine fazlından verir. O, lütfü ve fazlı çok yüce olandır.

Allahu Teâlâ'nın: *"Fakat bilgi sahibi olmadığınız konularda niçin tartışıyorsunuz?"*[136] ayeti, düşünüp tefekkür edeceği ve uyanık olacağı umulan kimseler için ilimle (bilgiyle) delil getirmenin mubah olduğuna delildir. İlimde derinleşen alimler de bu konuda, ince ve hikmetli usulleri ve aynı zamanda güzel metotları takip etmişlerdir.

el-Meznî şöyle der: "Münazara ancak şu üçü ile gerçekleşir: Ya kişi elinde bulunanlarla konudaki sabitliğini belirtir. Ya görüşünün hatalı olduğunu anlayınca görüşünden vazgeçip doğruya gider ve yahut da şüphelere girer ve şüphelerden ötürü de dininde fazla başarılı olamaz."

Ömer b. Abdülaziz: "Bazı insanların münazaralarını gördüm, akıllarını aşılıyorlardı." derdi ve şöyle devam ederdi: "Adamın birisi her tartışmasında, hep cevâmiu'l-kelim[137] ile münazara ediyordu." Burada münazaradan maksat: Öğretmek, anlatmak ve belletmek amacıyla müracaat etmek demektir. Allah en iyisini bilendir.[138]

KUR'AN HAKKINDA TARTIŞMAKTAN ALIKOYMAK

Alimler, Kur'an hakkında tartışmaktan yani şüphe sokmaktan şiddetle sakındırmışlardır. Mesela Kur'an'ın Allah'ın kelamı olup olmadığı ile ilgili yapılan tartışmalarda olduğu gibi. Ya da Kur'an hakkında gereksiz konulara dalmak yani onun sonradan oldu-

136 Al-i İmran sûresi :66

137 Cevâmiu'l-kelim: Az ve özlü konuşmak anlamına gelen bu kavram, daha çok, bir kelimede geçen bir lafzın, birçok anlam ve mana içermesidir. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) verilen mucizelerden bir tanesi de budur. Peygamberin mesela bir sözünün birçok manalara gelmesi gibi. (Mütercim)

138 "Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlihi": 2/113-122

ğu ya da başlangıçsız olduğu konularında tartışmak gibi. Aynı zamanda, Allah'ın ayetleri hakkında, mesela müteşabih vb. konularda tartışmak. Ya da Kur'an'ı yine Kur'an ile yalanlamak, mesela kimi ayeti kimisiyle çarpıştırmak ve karşı çıkmak vb. Böyle yaparak, ayetler hakkında şüphe ve zaaf oluşturmak gibi.

Münazara eden müslümanın, Allah'ın Kitabındaki ayetleri güzel yorumlaması ve gücü yettiği ölçüde, ihtilaflı konuları toparlayıcı olması gerekir. Çünkü Kur'an'ın ayetleri birbirlerini destekler mahiyettedir. Şayet bir problem meydana gelirse; ve toparlamak hususunda başarılı olamazsa, bu olayın kendi bilgisinin ve anlamasının azlığından olduğuna inanmalıdır ve bunun bilgisine sahip bulunan Allah'a ve Resûlü'ne bunu havale etmelidir. Şu ayette buyurulduğu gibi: "*Şayet bir konuda tartıştığınızda onu Allah'a ve Resûlü'ne havale ediniz...*"[139]

İmam Ahmed b. Hanbel'in "Müsnedin"de Ebû Hüreyre'den gelen rivayette Resûlullah (s.a.s.) üç defa şöyle buyurmuştur: "Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir. Kur'an hakkında tartışmak küfürdür. Kur'an'dan bir şeyi öğrendiğiniz zaman onunla amel ediniz. Ondan bir şeyi de bilmediğiniz zaman onu alimine havale ediniz."[140]

DİN HAKKINDA TARTIŞMAKTAN ALIKOYMAK

Nebî (s.a.s.), tartışmaya girenleri şiddetle kınamış ve bunun insanları hidayetten sapıklığa yönelten bir sebep olduğunu açıklamıştır.

Sahabeden Ebû Umame (r.a.)'dan gelen bir rivayete göre, Resûlullah (s.a.s.): "Hidayete erdikten sonra bir topluluğun dalalete girmesi, onların cedelleşmeyi sürdürmelerinden dolayı olur." diye buyurduktan sonra şu ayet-i kerimeyi okumuştur: "*Bunu sana ancak cedelleş-mek için söylediler. Şu bir gerçek ki, onlar kavgacı bir toplumdurlar.*"[141]

139 Nisa sûresi : 59

140 Ebû Davud, Sünnet: 4

141 Zuhruf sûresi : 58

Tirmizi de yer alan İbn Abbas'tan (r.a.) gelen rivayette Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Kardeşinle asla münakaşa etme!"

Yine merfu olan ve Enes (r.a.)'den gelen hadiste şöyle buyurulmuştur: "Her kim haklı olduğu halde tartışmayı terk edecek olursa, onun için cennetin ortasında bir köşk bina edilir."[142]

Görüldüğü gibi tartışmak nefret ve hoşnutsuzluğu doğurmaktadır. Birbirlerini seven iki kardeş arasında huzursuzluğa yol açmaktadır. Bundan dolayı haklı olunsa bile tartışmayı hemen terk etmek gerekiyor. Bunun akabinde kazanacağı ecir de çoktur. İşte bu sebeple kaçınılması ve uzak durulması gerekiyor; ancak insaflı olacak ve hakkı ortaya koyacaksa o zaman ayrı.

Bu özellikler sahip bulunanlar da günümüzde oldukça azdır?!

Yüce Allah'ın: "*Allah'ın ayetleri hakkında ancak küfredenler mücadele ederler.*"[143] ayeti kafirler hakkında böyleyse, peki, mü'minler mücadele ettikleri vakit bu olaya ne demeli?! diye birisi bir fikir ortaya atsa, buna cevap nasıl olmalıdır?

Buna verilecek cevabımız şudur: Bu ayetlerde kastedilen, batıl konularda yapılan mücadelelerdir. Bundan dolayı da Allahu Teâlâ onları yermiştir. Nitekim şu ayet kerime de bunu açıklamaktadır: "*Batılı hakkın yerine koymak için mücadele etmişlerdi.*"[144]

Alim öncülerden olan İz b. Abdüsselam bu konunun manalarını ve mücadele hedeflerini açıklayıp, hakkın ortaya konulması için tartışmayı vacip saymıştır. Bunu zevki ve keyfî arzuları için de yapmaktan şiddetle alıkoymuş ve şöyle demiştir: "Her kim tartışma sırasında hakkı bilmesine rağmen batıl hakkında mücadele edip tartışırsa, işte bu kimse tartışmasında günaha girer, hasmını da farklı bir alana sürükler. Mesela tartıştığı kimse âvamdan bilgisiz bir kimse ise, buna gayet dikkatli yanaşmalı ve onu şüphelere sokmamalıdır. Bu kimseyi problemlere ve şüphelere

142 Bak: "Fethu'l-kadir": 1 /400

143 Ğafir sûresi: 4

144 Ğafir sûresi: 5. "Tenzîhu'l-Kur'an ani'l-matâin": 365

sürüklememelidir. Şu bir gerçek ki, her sır yayılmaz ve her haber de mutlaka yaygınlaştırılmaz."[145]

MÜNAZARA ETMEYE DAHA ÇOK KİMLER EHİLDİR?

Şüphesiz münazara etmek ve deliller getirmek, akıllara ve zihinlere doğru olanı göstermek içindir. Bunu sergilerken alimler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Aynı zamanda bu(nu sergileyebilme ilmi) Allah'ın dilediğine vermiş olduğu bir lütfudur.

Konuya gelirsek; şunun unutulmaması lazımdır ki, delillendirmenin en üstün olanı, Kur'an ile delillendirmek-ten, onun ayetleriyle mahlukatın güzelliklerini ve mevcut olan harikaları düşünüp tefekkür etmekten, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerine uymaktan, onun hayatının ve siretinin güzelliklerine ve apaçık alametlerine bağlı kalmaktan geçer.

Sonra da ona karşı ihlaslı olmaktan ve onu sevip uymaktan geçer. Yüce Allah'ın şu ayetiyle amel etmekle olur: "*De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizleri sevsin...*"[146]

Münazaralara girişen bir kimse de, ilim potansiyeli bulunmakla beraber buna ek olarak, doğru tefsirlerin açıklamalarını ve sahih sünnetlerin manalarını da güzel ve ayrıntılı bir şekilde bilmesi gerekiyor. Allah'a davet ederken karşı tarafı etkileyici konuşması ve muhatabın tesir altına girmesi için uğraşması gerekiyor.

Şu var ki, bazı alimler, Kur'an-ı Kerim'in tefsirlerini apaçık olarak ortaya koymak için buna herkesin ehil olmadığını ve şu ilimlere sahip olunduktan sonra konuşabileceğini belirtmişlerdir:

1. Arapça
2. Nahiv

---

145 "Ahvâlu'n-nâsi": 56

146 Al-i İmran sûresi: 31

3. Sarf

4. İştikak

5. Meâni

6. Beyan

7. Bedi'i

8. Kıraatler

9. Usûlü Din

10. Usûlü Fıkıh

11. Esbab-ı Nüzul ve Kıssalar

12. Nasih ve Mensuh

13. Fıkıh

14. Hadislerdeki mücmel ve mübhem manaları açılayıcı ilim

15. Kendisine amel etmesi sonucunda Allah'ın hediye ettiği feraset vb. ilim

Kimi alimler, akide konularında ya da başka dinî konularda münazaralara ve tartışmalara giren bir kimsenin hakkı ortaya koyarken bu maddelerde yer alan şartlara sahip olması gerekiyor, demişlerdir.

Dolayısıyla günümüz de bazı cahiller ve avamdan kimseler, kendilerini çokça aşan konularda konuşmaktan mutlaka sakınsınlar.

İmam İsbahâni şöyle der: "Bir defa şu bir gerçektir ki, ikna olmak istemeyen kimseyi ne kadar ikna etmeye çalışsan da onu ikna edemezsin. Bütün açıklığına rağmen onun önüne delilleri ve hikmetleri de yığsan bu böyledir. Hatta mucizeleriyle beraber bütün peygamberleri yanında toplasan da yine bu böyledir."

MÜNAZARA EDERKEN VE DELİLLER GETİRİRKEN SELEFİN METODU

Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gerek ilim ve gerekse amel bakımından tâbi olan bu ümmetin en hayırlılarından ve en seçkin şahsiyetlerinden olan selefi salihin, Peygamberin getirdikleri delil ve ayetlerle delil getirmeye ve münazara yapmaya davet etmişlerdir. Onlar Kur'an-ı Kerim'i ve onda bulunan beyanı tefekkür etmeye koyulmuşlardı. Şer'î iradeye ve muhabbete davet etmekteydiler ki, bu tek olan Allah'ı sevmek ve Resûlü'nün dili üzere emir buyurulduğu üzere, ortağı bulunmayan O yüce yaratana kulluk iradesini sevmek anlamına gelmektedir.

Onlar öyle kimselerdi ki, ancak Allahu Teâlâ'ya ibadet ederlerdi. Kendilerine emredilip, meşru kılınan bir inançla O'na kulluk ederlerdi. İşitilmesi Allah'ın hoşuna gideni yani Kur'an'ı devamlı dinlerlerdi. Şu ayet Kur'an'ı dinleyip tefekkür etmenin önemini açıklamaktadır: "*Kur'an hakkında hiç düşünmezler mi?*"[147] Başka bir ayet ise şöyledir: "*Sözü (Kur'an'ı) işitip de en güzeline tabi olan kullarımı müjdele.*"[148] Şu ayet de bu anlamdadır: "*Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun.*"[149]

Bir rivayette; İmam Ahmed (rah.a.) şöyle demiştir: "İslam'ın asılları dörttür. Kendisine delalet eden, delil olan, açıklayıp delillendiren ve vesilesiyle delalet ettiren, kendisine delalet eden, Allah'tır. Delil, Kur'an'dır. Delillerle açıklayan Resûlullah (s.a.s.)'dır. Vesilesiyle delalet ettirenler de müslümanların kendileri vesilesiyle hidayete ve dirayete ulaştıkları alimlerdir."

İşte bu sebeple birçok araştırmacı ve gözlemci kimse, hakkın ortaya çıkması ve hidayetin kalplere nüfuz etmesi için ilmi, bakıp araştırma yapmayı ve delillerle açıklamalarda bulunmayı gerekli görmüşlerdir.

İbn Teymiye (rah.a.) der ki: "Kendisine çağırıp irşad eden,

147 Muhammed sûresi: 24

148 Zümer sûresi: 18

149 Zümer sûresi: 55. "en-Nübüvvât": 47

akla uygun ve açık olan Kur'an'ın delaletleri, işitilip aklın reddetmediği konulardandır. Nitekim Kur'an da onunla temayüz eder. Şu var ki, alimler de bununla ilimde epeyce derinleşirler. Bu öyle bir ilimdir ki kalpler onunla mutmain olur, nefisler onunla huzur bulur, akıllılar onunla doğruyu bulur, basiret onunla aydınlanır ve hüccetler onunla kuvvet kazanır.

Bu takdirde bununla münazara eden bir kimseyi, bu işinden ötürü, alemde hiç kimse engelleyemez, buna hakkı yoktur; hatta bununla (hakkı açıklamak için gerekli) bir tartışma da yapabilir. Ona delilleri ikame eder ve şüphelerini yok eder. Bununla kalpler hidayete erer, Allah ve Resûlü'nün de emirleri yerine getirilmiş olur.

Dolayısıyla, Kur'an'ın delaleti, işitilerek, aklı çalıştırarak, anlaşılan kesin gerçeklerle doludur. Hiçbir şüphe onda barınamaz, hiçbir ihtimal onda kalmaz ve kalp bunu anladıktan sonra ebediyen yüz çevirmez."[150]

İmam Buhârî de "Sahihin"e şu isimde bir bab koymuştur: "Delillendirmelerle Bilinen Hükümler ve Delalet Oluşlarının ve Manalarının Anlamları"

"Umdetu'l-Kari" adlı eserinde İmam Aynî konu ile alakalı şöyle der: "Delillendirmelerle Bilinen Hükümler'den maksat: Şer'î ve aklî gereksinimlerdir. İbn Hâcib ve başkaları şöyle söylerler: "Üzerinde ittifak edilenler beştir: Kitap, sünnet, icma, kıyas ve deliller getirmek. Dolayısıyla şer'an ya da aklen, ihtiyaç duyulanı bilirsek, şer'an ve aklen bunun gereğini de biliriz." Öyleyse delil, istenilene ulaştırır. Bunu bilmekle de delillendirmenin varlığı bilinmiş olur."[151]

İmam Şafiî (rah.a.) der ki: "İlim, iki yönden olur: İttiba (tâbi olup, almak) ve deliller çıkartmak. İttiba; Allah'ın Kitabı'na tâbi olup, ondan almaktır. Eğer orada bulamazsak, o zaman sünnete bakıp alırız. Orada da yoksa, bizden önceki selefimizden alırız

150 "en-Nübüvvât": 78

151 "Umdetu'l-Kâri": 25/70

şayet ihtilaf yoksa. Onlarda da bulamamışsak, o takdirde Allah'ın Kitabı üzere kıyas ederiz. Allah'ın Kitabına göre kıyas mümkün değilse, Resûlullah (s.a.s.)'ın sünneti üzere kıyas ederiz.

Buna göre de kıyas mümkün değilse, bizden önceki selefin ihtilafsız görüşleri üzere kıyas ederiz. Şu var ki, kıyas etmeden görüş belirtmek caiz olmaz. Şayet kıyas edenler, aralarında ihtilaf etseler herkes gücü nispetinde içtihat eder. Bundan sonra, ihtilafı farklı da olsa mutlaka başkasının içtihadını alacak diye bir şey söz konusu olmaz."[152]

Şu bir gerçek ki; biz ilim adamlarının, eskiden olsun şimdiki zamanda olsun, bazı hükümleri bazen farklı cevaplandırdıkları, bazı manaları farklı verdiklerini görüyoruz. Ancak şu var ki, hepsi de mutlaka Kitap'tan, Sünnet'ten ve sonra da kıyastan almışlar ve mutlaka delillendirmeye çalışmış, araştırma yapmışlardır. Ayet ne güzel buyuruyor: "*Her bilenin üzerinde bir bilen vardır.*"[153]

Fıkhî görüşlerinin arkasında derin ilimler bulunmaktadır. Bunlara ancak fıkhı, usûlünü ve bunların inceliklerini kavramakla ulaşılabilir.

Bu fıkhî mezheplerin (ümmete) tesiri şu şekilde özetlenebilir:

- Ümmete genişlik ve rahmet olması

- Karışık konuların açılması ve İslamî ilîmlerin tedvin olması

- Kur'an-ı Kerim'in hükümlerinin çıkarılıp zihinlere aşılanması

- Nassa bağlı olarak tatbike yardımcı olması

- Teşriî nassların manaları hakkında ihtimallerin fazla olmasıyla oluşan fıkhî servet.

152 "İhtilafu'l-hadis": 148-149

153 Yusuf sûresi :76

İLİM TALEBİNDEKİ İNSANLARIN DURUMLARI

Hasan (rah.a.) şöyle der:

"Bu ilmi talep etme hususunda insanlar üç kısımdır: Bir kısmı gösteriş ve cehalet için öğrenir, kimisi tuzak kurmak ve hileler yapmak için öğrenir, kimisi de anlamak ve akletmek için öğrenir."[154]

NEBEVÎ SÜNNET HAKİKATİNDE KUR'ANÎ DELİLLER

Kur'an-ı Kerim, insanlara hidayet olmak ve her şeyi açıklamak için Resûlullah'a (s.a.s.) indirilmiştir. Allah'ın Resûlü (s.a.s.), tartıştığı hasımları olan müşriklerden ve kitap ehlinden sadır olan problemlere ve şüphelere hemen Kur'an-ı Kerim'in apaçık olan ve içinde hiçbir şüphe bulunmayan ayetleriyle cevap vermiş ve olayın hükmünü belirtmiştir.

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.)'e, Kitab'ın indirilmesiyle, o, bütün ahlak ve yaşayışını ona bağlı olarak sürdürmüştür. Aişe annemize (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) ahlakından sorulduğu zaman şöyle derdi: "Onun ahlakı Kur'an idi."[155]

Allahu Teâlâ da, onu bu güzel ahlakına şahit tutmakta ve konu hakkında şöyle buyurmaktadır: "*Şüphesiz ki sen, güzel bir ahlak üzeresin.*"[156]

O Peygamber'e aynı zamanda kendisine indirilen Kur'an'dan anladığı gibi cevâmiu'l-kelim (hikmetli, az ve özlü konuşma) verilmiştir. İşte bu özelliklerin hepsi, batılın önünde durmak ve hakkı açıklamak için, apaçık ve sağlam bir kuvvet vermektedir. İsterse bu kuvvet Kur'an-ı Kerim tarafından gelsin veyahut temiz nebevî sünnetten gelsin, fark etmez. Çünkü kaynak aynıdır.

Şu iki konu bu hususu açıklamaktadır:

1. Kur'an'ın ve Nebevî sünnetin delillerine bakacak olursak,

---

154 "el-Faik": 3/412

155 Müslim, Müsafirin: 136

156 Kalem sûresi: 4

her ikisi arasında güçlü bir ilintinin olduğunu görürüz. Hatta ikisi bir çatı altında, birbirlerini destekler mahiyettedirler.

Çünkü Resûlullah (s.a.s.), mücadele ettiği ya da deliller sunduğu zaman Kur'an'ın metoduna göre hareket eder, ona uyardı.

İşte bu, şunu apaçık ortaya koymaktadır ki, Allah'ın gönderdiği dini tebliğ eden Resûlullah (s.a.s.), bu tebliği sırasında bazı tartışma ve mücadelelere girip hükmü kesin bildirmek zorundaydı.

Çünkü o (s.a.s.), gökten inen vahyi -ister metluv ve isterse gayrı metluv olsun- apaçık olarak tefsir edip açıklayandı.[157]

2. Allahu Teâlâ, müşrikler istemese de, bütün dinlere galip kılmak için hidayet ve hak din ile Muhammed'i (s.a.s.) göndermiş, ona Kitabı, kendisine tâbi olup bağlananlara hidayet rehberi olarak indirmiştir.

Allah, Kur'an'ın maksadını gerek genele gerekse özele göre nasıl açıklayacağını da, Resûlü'ne onun manalarını öğretmesiyle bildirmiştir.

Dolayısıyla Resûlullah (s.a.s.), Allah'ın Kitabı'na delalet eden bütün manaları ve maksatları da bilmek sûretiyle bu konuda kabul gören olan bir şahsiyettir. Nitekim ashabı da buna şahit olmuş idi. Ondan hadis rivayetlerinde bulunmuşlardır.

Buna göre ashab da Resûlullah (s.a.s.)'den sonra muteber olan şahsiyetlerdir. Cabir b. Abdullah şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) aramızda olduğu halde Kur'an nazil olurdu ve kendisi onun yorumunu da bilirdi. Ondan bir şeyle amel ettiği zaman biz de amel ederdik..."

SAHABEDE VE SONRAKİ NESİLLERDE MÜNAZARA VE DELİL GETİRMELER

Sadece Kur'an-ı Kerim'e sımsıkı tâbi oldukları için uzun zamanlar boyunca müslümanlar hep hak üzere bulunmuşlardır. Ne-

157 "Menahicu'l-Cedel": 260

bevî sünnetin şemsiyesi altında kaldıkları ve onunla amel ettikleri için de yine hayatları boyunca mutluluk içinde yaşamışlardır.

Resûlullah (s.a.s.), Muaz b. Cebel'i (r.a.) Yemen'e gönderirken ona, karşılaştığı bir sorun olduğunda ne ile hükmedeceğini sorunca verdiği cevap şöyle olmuş idi. Dedi ki:

- Allah'ın Kitabıyla hükmedeceğim.

- Şayet orada cevabını bulamazsan?

- O zaman Resûlullah (s.a.s.)'ın sünnetiyle...

- Resûlullah'ın sünnetinde ve Allah'ın Kitabında bulamazsan, ne ile hükmedeceksin?

- O zaman kendim içtihat ederim ve geri durmam...

Bu cevabı üzerine Resûlullah (s.a.s.) onun göğsüne eliyle vurdu ve sonra şöyle buyurdu: "Razı olduğu üzere Resûlullah'a (seni) muvaffak kılan Allah'a hamdu senalar olsun."[158]

KUR'AN VE SÜNNETİN METODUNA DÖNÜŞ

İslam toplumunda meydana gelen sorunların ve hakkı zedeleyici fikirlerin çoğalması ile fırkaların türemesinin altında, hakkın yolundan ve gidişatından sapmak, sonradan çıkmış görüşlere uymak ve derin felsefî konularda boğulmak yatar.

İşte bunların hepsinden kurtulmak ancak, Kur'an-ı Kerim'e ve Nebi (s.a.s.)'nin sünnetine dönüş yaparak olur. Resûlullah (s.a.s.)'ın buyurduğu gibi: "Sizlere iki şey bıraktım. Bunlara sımsıkı bağlı kalırsanız, asla sapıtmazsınız. Allah'ın Kitabı ve benim sünnetim."[159]

Bu hadis, bu ümmet içerisinde Allah'ın özgün kıldığı, Allah'ın ilahî emri gelene dek hak üzere bulunan ve hiç kimsenin kendilerine zarar veremeyeceği bir topluluğun bulunduğunu haber veriyor. Şayet insanlar ve cinler onlarla savaşmak için toplanıp,

158 Ebû Davud. Bak: "Fethul-kadir": 3/270; Ahmed, "Müsned": 5/236, 242

159 Ebû Davud, Menasik: 56; İbn Mace, Menasik: 84

planlar kursalar, onlar yine de dalalette olanları hidayete çağırırlar, kendilerine gelecek eziyetler sabrederler, hakkı görmeyen körlere Allah'ın verdiği nurla bakarlar, onlara Kitap ile hayat verirler. Kendileri insanlar arasında hidayet üzere olanların en güzelleri olmakla beraber, amel olarak da en iyisini işleyenlerdir.

Onlar öyle bir topluluktular ki, nice İblisin tuzağına düşmüş olanları onun elinden kurtarıp, hidayetlerine vesile olmuşlardır. Doğruyu bilmeyen nice insanlara doğruyu göstermişler ve bid'atler içinde boğulan nice insanlara karşı Allah rızası için savaşmışlardır. Allah'ın istediği delilleri ve hüccetleri onlara ikame ederek, sırf O'nun rızasını ve cennetlerini elde etmek uğruna bunları yapmışlardır.[160]

Biz müslümanlar, gurur duyarak diyoruz ki; bizler gerek yaşayışımızda, gerek öğrenimimizde ve gerekse her şeyimizde ancak Allah'ın Kitabını anayasa edindik ve ona sımsıkı sarıldık. O öyle bir kitaptır ki; batıl asla ona ne önünden ne de arkasından gelebilir. Tıpkı Yüce Allah'ın onun indirilişi hakkında buyurduğu gibi: "*Ona önünden de arkasından da batıl gelemez. O, hikmet sahibi, çok övülen Allah'tan indirilmiştir.*"[161]

Kur'an hakkında bir ayet de şöyledir: "*Şüphesiz ki Kur'an en doğru yola iletir. İyi davranışlarda bulunan mü'minlere, kendileri için büyük bir mükafat hazırlamışızdır.*"[162]

Her kim İslam şeriatını düşünüp, onun delillerle hükümlerine vakıf olsa görecek ki, bunlar, kulların yaşayışlarıyla ölümlerine dek geçen zamanlarında kulların gereksinimlerini eksiksiz bir adaletle ve övgüye değer bir kolaylıkla içermektedir. Yani kesin olarak şunu ortaya koyuyor ki, İslam şeriatı müsahamalı bir şeriat olmakla birlikte Allah'ın kainatı ve üzerinde yaşayanları sona erdirmesine kadar, yaşayan bütün zaman ve mekanları, bütün ümmet ve asırları kuşatıcı ve hükmedici eksiksiz bir dindir.

---

160 "Miftahu dari's-saade": 2

161 Fussilet sûresi: 42

162 İsra sûresi: 9

İslam, kıyamete kadar beşeriyetin dini olunca, Resûlullah (s.a.s.) da son peygamber olunca, o zaman elbette ki, bu din müsamahakar bir din olmakta ve bütün asırlara hitap edip, gelişmelerden asla uzak kalmamakta ve hayat her şeyi ile ondan ilham almaktadır.

HAK İNKAR EDİLDİĞİ YA DA ONA KARŞI GELİNDİĞİ ZAMAN ALLAHU TEÂLÂ AYETLERİNİ DESTEK OLARAK GETİRİR

İmam Takiyyüddin (rah.a.) der ki: "Hak, her defasında inkar edildiği ya da şüphelerle kendisine karşı konduğu zaman Allahu Teâlâ, hakkı hak olarak ve batılı da batıl olarak ortaya koymak için ve delilleri açıkça sergilemek, batıla da karşı durmak için apaçık ayetlerini getirir.

Müşrikler Kur'an'ı yalanladıkları ve onu yok etmek için her yola baş vurdukları zaman da Kur'an, Kur'an'a benzer on ayet getirmeleri ya da bir tane ayet getirmeleri konusunda onlara meydan okumuştur. İşte bunların hepsi de akıl sahipleri için bundan aciz kaldıklarını gösteriyor.

Aynı şekilde Musa'ya (a.s.) sihirbazlar karşı çıktıkları zaman Allahu Teâlâ onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Böylelikle de Musa'nın (a.s.) getirdiklerinin doğru ve hak olduğunu beyan etmiştir. Nitekim peygamberlerin ayetler ve deliller getirip ortaya koymaları "mucize" ismini almaktadır. Yüce Allah bir de mucizeye benzeyen ama onunla alakası olmayan, mesela; sihirbazların yaptıkları gibi harikulade olayların ve şeytana bağlı tasarrufların da mucizeden ayrı olduğunu beyan etmiştir.

Her ikisi arasında farklı hükümlerin olduğunu söylemiştir. Şu ayet bunlardan birisidir: "*Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üstüne inerler. Bunlar, (şeytanlara) kulak verirler ve onların çoğu yalancıdırlar.*"[163]

Aynı şekilde peygamberlerin düşmanları olan bazı günah-

163 Şuara sûresi: 222, 223

karlar var ki; ins ve cin şeytanlarıdırlar, birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar, kendi batıl dinlerine davet ederken bunları delil getirirler. Peygamberler de onların delillerini çürütmek için apaçık olan ayetlerle ve delillerle gelmişlerdir. Şu ayet de buyurulduğu gibi: "*Şüphesiz ki biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik. Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır.*"[164]

Görüldüğü üzere Allahu Teâlâ'nın getirdiği delillerinden ve ayetlerinden anlaşılan; O'nun hakkı batıldan ayırmış olduğu, bunları zedeleyecek herhangi fonksiyonu bırakmadığı, dalaletten hidayete çıkardığı, yanlıştan doğruya, çirkinlikten güzelliğe ve bozukluktan düzgünlüğe götürüp ulaştırdığıdır. Bu, hiç şüphesiz çirkinlikle güzelliğin ayırt edilmiş olduğu insanlara ait bir konudur.

Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: "*Allah, mü'minleri (şu) bulunduğunuz durumda bırakacak değildir; sonunda murdar olanı temizden ayıracaktır.*"[165]

Bir ayet ise şöyledir: "*Elif. Lâm. Mîm. İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece "iman ettik" demeleriyle bırakılıverileceklerini mi sandılar? Muhakkak ki, biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette ki Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır.*"[166]

İmam Takiyyüddin devamla şöyle demiştir: "Bilinmesi gereken bir konu da şudur: Yüce Allah bir peygamber gönderdiği zaman, onun doğruluğuna şahitlik edecek bir ayet indirir ve tartıştığı kimselere karşı delilleri gösterir. Onlardan kimisi bir ayet değil de ikinci bir ayetin daha gösterilmesini istedikleri takdirde, ikinci bir ayeti istemeleri teklifini Allahu Teâlâ kabul etmez. Zaten bunu yapmak da gerekli değildir. Çünkü onlar ikinci bir ayeti istedik-

---

164 Hadid sûresi : 25

165 Al-i İmran sûresi : 179

166 Ankebut sûresi: 1-3

leri vakit bu sefer üçüncüsünü de isteyeceklerdir. Üçüncüsünden sonra da dördüncüsünü... Bu böyle sürüp gidecektir.

Bilinen bir konu var ki, ilmî bir meselede ya da kulların haklarıyla ilgili başka bir konuda, kendisine konu hakkında bir delil getirildiği halde: "Bana bir delil daha getirmezsen ya da üçüncü bir ayet daha getirmezsen kabul etmem." diyen bir kimsenin yaptığı bu iş, onun zalim ve haddi aşan bir kimse olduğunu ortaya koymaktadır. İşte bunun sorusuna cevap vermek gerekli değildir. Mutlaka bu kimseyle tartışmak gerekmez. Bilakis her kime delil getirildiği halde konu izah edilmişse, hükmü de verilmiş demektir..."

KİTAP VE SÜNNET HER KONUYU İÇEREN KAYNAKLARDIR

Yüce Allah şöyle buyurdu:

"*İşte bugün ben sizlere dininizi kamil kıldım ve üzerinizdeki nimetimi de tamamladım.*"[167]

Başka bir ayet ise şöyledir:

"*Bu kitapta biz hiçbir şeyi eksik etmedik.*"[168]

Peygamberinin fonksiyonunu da şu ayetle açıklamıştır: "*İnsanlara indirileni onlara beyan edip açıklaman için...*"[169]

Veda Haccı'nda Resûlullah (s.a.s.): "Ey Ashabım! Tebliğ ettim mi?" diye seslenince, (Ashab): "Evet!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.): "Ey Rabbimiz! Şahit ol!" diye buyurdu.

Abdullah b. Mes'ud (r.a.) der ki: "Kim ilim isterse, Kur'an'a bakıp araştırsın. Çünkü onda hem öncekilerin hem de sonrakilerin ilmi vardır."

Tartışılmayan tek şey Kur'an'dır. Yine Kur'an ile sabittir ki, din

167 Maide sûresi: 3

168 En'am sûresi: 38

169 Nahl sûresi: 44

olsun başka konularda olsun, bir hüküm varsa, mutlaka Kur'an ona temas etmiş, delillendirmiştir.

Yüce Allah bir ayetinde şöyle buyurmuştur: "*Ey İman edenler! Allah'a itaat edin ve Resûle itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de. Şayet bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, eğer Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş iseniz, onu Allah'a ve Resûlü'ne havale ediniz. Şüphesiz ki bu daha hayırlı ve netice bakımından daha güzeldir.*"[170]

Allahu Teâlâ bu ayetinde, hem kendisine hem de Resûlü'ne itaati emretmektedir. Ayetin, Resûle itaat etmeyi anlatan fiili Resûlullah'a atfetmesiyle, müstakil olarak Resûlullah'a (s.a.s.) itaat etmenin de farz olduğu anlaşılmaktadır. Öyleyse Peygamber bir şey emrettiği zaman tâbi olmak kaçınılmazdır ve farzdır. İsterse bu emrettiği Kur'an'da olsun ya da olmasın. Çünkü kendisine hem Kur'an ve hem de onun gibi bir misli olan (sünnet) verilmiştir.

İbn Kayyim der ki: "Kur'anî beyanlar ortaya koymaktadır ki, iman ehli olanlar bazı konularda tartıştıkları zaman bu tartışmalarından ötürü imandan çıkmıyorlar. Çünkü kendileri tartıştıkları konuları Allah'a ve Resûlü'ne havale etmektedirler.

Yüce Allah: "*Bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah'a ve Resûlü'ne havale edip (onlarda bulun)...*" ayetindeki buyruğunda kendilerine şart koşmuştur. Ayete bakarsak, siyakının nekira (belli konularda değil de bütün konularda) geldiğinden, mü'minlerin tartıştıkları büyük/küçük, gizli/açık bütün konuları Allah'a ve Resûlü'ne havale etmelerinin gereği anlaşılmaktadır..." ("İ'lamu'l-muvakkiîn"den...)

İbn Seyyid el-Batluyûsi der ki: "İnsanların hak konusunda tartışmaları, hakkın bizzat kendisinde tartışmaların olmasını gerektirmez. Şu var ki, kendisine ulaşmak için izlenen yollar farklı olmuştur. Ancak hak olanın bizatihi yolu bir tanedir.

Resûlullah (s.a.s.), bizlere sünnetinin önemini ve konumunu

170 Nisa sûresi: 59

dikkatle bildirmiş ve sünnetin vazgeçilmez bir düstur olduğunu da Ebû Davud'un Mikdam b. Yekrub'dan rivayet ettiği şu hadisle buyurmuştur:

"Şunu bilin ki; bana Kur'an ve bir misli (sünnet) verildi. Korkarım yarın şişman bir adam arkasını bir yere yaslar ve: "Sadece Kur'an'a bağlanırız. Onda neyi helal görürsek onu helal, neyi de haram görürsek onu da haram kabul ederiz." der ve (sünnetimi inkar eder). Şüphe yok ki, Resûlullah (s.a.s.)'ın haram kıldığı da Allah'ın (c.c.) haram kıldığı gibidir."

Bir defa her müslümanın şuna inanması lazım: Allah Resû-lü'nün (s.a.s.) Allah'ın Kitabı'na ters düşen sahih bir sünneti asla yoktur. Bilakis sünnetler Allah'ın Kitabıyla beraber şu üç bölümde incelenir:

1. İndirilen kitapların da şahit oldukları uygun sünnet,

2. Kitabı tefsir eden, Allah'ın (c.c.) muradını beyan eden ve mutlak manalara gelenleri kayıtlayan sünnet,

3. Kitabın susup görüş belirtmediği bir hükümde açıklama getiren sünnet.

İbn Kayyim (rah.a.) der ki :

"Allah ve Resûlün'de, bizim şahit olduklarımızda ortaya çıkan bir konu da var ki; Resûlullah (s.a.s.)'den sahih olan bir sünnet asla Allahu Teâlâ'nın Kitabına ters düşmez ve asla çelişmez. Nasıl olsun ki? Resûlullah(s.a.s.) zaten Allah'ın Kitabı'nın açıklayıcısıdır, Kitab zaten ona indirilmiş, kendisine onunla hidayet gelmiştir. O da dolayısıyla Kur'an'a uymakla emrolunmuştur. Dolayısıyla o, yaratılmışlar arasında Kur'an'ın yorumunu ve açıklamasını en iyi bilendir."[171]

İslam şeriatının dışarıdan güzellik, hikmet ve adalet almasına gerek de yoktur (çünkü bunlar kendisinde zaten bulunan nimetlerdir). Allah'a hamdu senalar olsun.

171 "Muhtasaru's-Savâiku'l-mürsele": 73

KUR'AN VE SÜNNET'İN DELİLLERİ

Kur'an ve Sünnet'in delilleri iki kısımdır: Birincisi; mücerret olan habere delalet etmesi, diğeri de, aklî delillere dikkatleri çekmesi yönünden delalet etmesi.

Şu var ki, Kur'an aklî delillerle doludur. Bunlar Allah'ın rububiyetine, vahdaniyetine, ilmine, kudretine, hikmetine ve rahmetine delalet eden ayetlerdir. Mahlukatı hakkında şahit olunan inayet ile ilgili ayetleri bu ilk kısımdaki maddeyi doğrulamaktadır ki bu da mücerret olan haberdir. Allah'ın haber vermesinde sadece onun doğruluğu ile ilgili haberi yok, bununla beraber Kitabı'nda kullarına açıkladığı üzere, hem kendisinin, hem de Resûlü'nün doğruluğuna, bunlarda hem şifa ve hem de hidayet olduğuna da delalet eden haberler vardır."[172]

İmam Suyûti "İtkan" adlı eserinde şöyle der: "Alimler şöyle derler: Kur'an-ı Kerim bütün delillerin ve burhanların çeşitlerini bünyesinde toplamış bir kitaptır. Akla ve kulağa hitap eden bilgilerin hepsi üzere olan bir delil, bir burhan ya da bir taksim ve tahziri Allah, Kitabında mutlaka açıklamıştır.

"Kur'an delillerle doludur" sözüne gelecek olursak; bunun anlamı, onda delillerin ve doğru kıyasların bütünü vardır, demektir. Nitekim Yüce Allah, Resûlü'ne (s.a.s.) onunla hüccetler ikame etmesini ve onunla mücadele etmesini emretmiştir. Konu hakkında şöyle buyurmuştur: "*Onlarla en güzel bir (biçimde) mücadele et.*"[173] Başka bir ayeti de şöyledir: "Kitap *ehliyle ancak en güzel bir sûrette tartışın.*"[174] Kur'an'ın kafirlerle olan münazarası etmesi meşhur (belli olan) bir konudur.

Bu aynı zamanda Resûlullah (s.a.s.)'ın ve ashabın, hasımlarına karşı deliller getirerek münazara edebileceklerini de ortaya koyan bir konudur. Bunu şüphesiz cahilden ve haddini oldukça aşandan başkası inkar etmez.

---

172 "Muhtasaru's-Savâiku'l-mürsele : 97

173 Nahl sûresi: 125

174 Ankebut sûresi: 46

FELSEFE VE MANTIK KONULARINDA TARTIŞMAK

Mantık; herhangi bir fikrin doğru ya da yanlış olduğunu araştıran ilim dalıdır. Bu ilim, insan zihnini hatalara düşmekten alıkoymaya çalışan prensipler koyar. Ancak şu var ki Aristo zamanından beri mantıkçılar bu ilmi araştırmak sûretiyle, üç mantıkî esasa ayırmışlardır:[175]

1. **Tasavvurun araştırılması:** Bu araştırma sahasında lafızları, tasavvur ettikleri delaletlerini, kısımlarını tariflerini ve türlerini işlerler.

2. **Tasdik edilen konuların araştırılması:** Bunda da konuları, tasdik edilenlerin bölümleri ve hükümleri işlenir.

3. **Delillendirmelerin araştırılması.** Bunda ise delilleri ve delillerin bölümleri işlerler.

Kelam ilmiyle uğraşan birçok kimse mantık ilminin hayatta vazgeçilmez bir ilim olduğunu söylemişledir. Hatta bazısı bu ilmi öğrenmenin farzı kifâye olduğunu söylemiştir. Mantıktan bilgisi olmayanın, ilminin de az olduğunu bile söyleyenler olmuştur.

Şüphe yok ki, gerçeklere bakarsak, bu görüşler kabul edilmeyen yanlış görüşlerdir ve sosyal ilimlerden herhangi bir ilimden de oldukça uzaktır.

İşte böylece; bilgili bir mü'min kul, felsefe ve mantıkçıların görüşlerine bir baksa ve düşünse, Kur'an ve Sünnet'in, onların örtülerinin altında nelerin ve hallerinin nice olduğunu ve ne gibi şeyleri ortaya koyduklarını açıkladığını görür.

Kelam ve felsefe ilimlerinin hak yoldan saptıran ilimlerden olduğunu anlayan, bu dinin ilim adamlarından olan İmam Gazâlî ve Razi gibi şahsiyetler de önceden bu ilimlerle iştigal etmişler, onlarla oturup kalkmışlar ve (yanlış) olduğunu anlamışlardır.

İşte Ebû Hamid Gazâlî, o kadar zeki olmasına ve bu ilimleri

175 "el-Mantıku't-tevcîhi": 14-16

çok iyi bilmesine rağmen bunlardan vazgeçiyor; zühdle, takvayla ve nefis terbiyesiyle ilgili ilimlerle meşgul oluyor. Her ne kadar sonradan kendilerine keşif ehli denen bazı tasavvufçularla oturup kalktıysa da ardından hadis ehline geri dönüyor.

Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer er-Razi de böyle... Kendisi şöyle der: "Kelam ilmini ve felsefenin metotlarını epeyce öğrendim. Lakin şunu anladım ki, bunlar sadece hastalığı artırdı ve şifa vesilesi olmadı. En doğru yolun da Kur'an yolu olduğunu anladım."

Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülkerim eş-Şehristâni de böyle... Kendisi şöyle demiştir: "Felsefecilerde ve kelamcılarda hep pişmanlık ve nedamet baş göstermiştir."

DİN KONULARI İLE GRAMER KONULARI ARASINDAKİ AYIRIM

Bilinen ve açık olan şu ki; şer'î (dinî) konular, delillerini Kur'an ve Sünnet'ten alır. Bunda herhangi bir alimin fonksiyonu olamaz. Başkasının görüşü ya da içtihadı da bunların önüne geçemez. Fakihlerin ortaya koydukları şu usûl kaidesi bunu çok güzel açıklamaktadır: "Nassların olduğu yerde içtihada yer yoktur."

Dolayısıyla fıkhî sebeplere açıklamalar getirmek ve şer'î delilleri elde etmek için Kur'an'a dönmek yeterli ve doğru olandır.

Nahiv kaidelerinden, sarf çekim kurallarından, bunlara bağlı özellikler ve prensiplere binaen ortada olan gramer ilminden deliller çıkartmaya gelince, bunda Arapça'yı iyi bilen alimlerin görüşlerine ve derin idraklerine, Arap diline son derece vakıf olan gramer alimlerinin görüşlerine müracaat edilir.

İmam İbn Cinni der ki: "Gramer ilminde alim olan, bu konuda içtihat eder ve gramerin farklı görüşlerini de toplayıp, ince kavrayışıyla bakıp bu ilimde deliller çıkartmaya koyulur; tabi Arapça'ya, onun gramerine ve ahkamına vakıf olmakla beraber... Bu esnada hem kendi görüşüne hem de dil bilimcilerin ittifak ettikleri konulara uyar."

Kur'anî açıklamalara, deliller getirmek sûretiyle önem göstermek, elbette hakkın ortaya çıkması içindir. Resûlullah (s.a.s.) da münazara ederken hakkın ortaya çıkması ve akide olsun, ibadet olsun ve diğer konular olsun bunlar hakkında yöneltilen kötü şüpheleri savmak için, Allah rızası için bunu yapmaktaydı.

Selef alimlerine bakarsak; onlar da yine hakkın açıklanması ve batılın yok olması, şüphelere cevap verilmesi için münazara ediyorlardı. İşte bunların hepsi şunu ortaya koyuyor ki, hepimiz ilme ve Allah'ın (c.c.) yoluna davet etmeye çokça hizmette bulunmamız gerekiyor. Bunu yaparken hikmetle ve güzel öğütle hareket etmemiz gerekiyor.

Sonuç olarak; önce kendime sonra da değerli okuyuculara, yüce Allah'ın, Peygamberine buyurduğu şu ayeti okuyorum:

"De ki: Ey insanlar! Andolsun ki Rabbinizden sizlere hak olan gelmiştir. Öyleyse kim hidayet bulmuşsa ancak kendisi için hidayet içerisindedir. Kim de sapmışsa o da ancak kendisi için sapmıştır. Ben sizler üzerine bir vekil de değilim. Sana vahyolunana tabî ol. Allah hüküm verene kadar da sabret. O hükmedenlerin en hayırlısı olandır."

EYMEN ABDÜRREZZAK eş-ŞEVVA

08 Ramazan 1416

KUR'AN VE SÜNNET'TE
TARTIŞMA YÖNTEMİ VE ADABI

FAYDALI BİLGİLER

Kur'an ve Sünnet'in münazara yolları, onu doğrulama, sabit olan illetlerini ve sebeplerini açıklama, en güzel ve açık lafızlarla özetleme, arkası kesilmeyen ihtilafları çözme, birbirine benzer iki farklı iki lafzı birbirinden ayırma hasımların iddialarına ve ihtilaflara cevaplar verme, hiçbir etkisi olmayan manaları kullanmama ve itibar edilmesi gerekenlere önem verme...

İşte bunların hepsi müteahhir[176] alimlerin çoğunun belki de unuttuğu Kur'an hazinelerinden bir hazinedir. Onlar, hasımları için hem hakkı ve hem de batılı barındıran bazı kurallar geliştirmişlerdi. Şayet onlar hakkıyla Kur'an'ı ortaya koysalardı o zaman maksatlarını yeterince elde edeceklerini ve başkasına ihtiyaçlarının olmadığını göreceklerdi.

Şu var ki, Allah'ı bilen kişiye, Allah (c.c.), Kitabından bir anlayış nasip eder.

Nitekim Peygamber (s.a.s.), şer'î illetleri, alınacakları, alınmayacakları, ayrılacakları, vasıfları, itibar edilecekleri ve edilmeyecekleri, konuların dönüp dolaştığı şeyleri ve arkası kesilmeyen ve kesilen hususları beyan eden ilk şahsiyettir.

---

176 Mütekaddim (önceki) alimler; Bunlar sahabenin, tabiinin fakihleri ve kendilerinden sonra gelen Ebû Hanife, Ahmed b. Hanbel gibi bu ümmetin alimleridir. Müteahhir ise, bunlardan çok sonra gelen mezheplerdeki müçtehit alimlerdir.

* Buna göre, iyice düşün: **Uyuz hastalığı geçiren bir devenin hastalığı başka bir deveye bulaştığında, konu ile ilgili olarak Resûlullah'a (s.a.s.) soru sorulduğunda şöyle buyurmuştu: "İlkini kim uyuz yaptı?!"**[177]

Feylesofun gevezelik yapmasına ve kelamcının haddi aşmasına izin vermeden, meseleyi uzatmadan ve başka bir kapıyı da aralamadan ve bunları onlara öğreterek nasıl da çok veciz ve kısa bir ifade kullanmış![178]

İşte kendisine cevâmiu'l-kelim[179] verilmiş olan Peygamberimiz (s.a.s.): "İlk deveyi kim uyuz yaptı?" diye buyurmuştur. Bu hadisi duyan bir kimse şunu anlayacaktır: İlk deveye uyuzun bulaşması başka bir deveden olmuşsa (böyle inanırsa) o takdirde bu konu uzadıkça uzar ve bir nihayete ermez. Bu da akla ters bir husustur.

Şayet nihayet bulacak olursa, o zaman uyuz hastalığının, deveden deveye bulaşacağını söylemekle (ve bunda sanki Allah'ın bir takdirinin olmadığını söylüyor gibi bir mana söz konusu oluyor ki) böylece imkansız olan bir konuya dalmış olur.

* **İbn Lutbiyye[180] kıssasında da Resûlullah'ın (s.a.s.)**

---

177 Ebû Hüreyre (r.a.) dan Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Adve, safera ve hama diye bir şey yoktur." Resûlullah (s.a.s.) bu hadisi zikrettiği zaman orada bulunan bir bedevî (adveyi kastederek): "Ceylan gibi tüyleri olan develerin arasına uyuz bir deve karışınca hepsi uyuz oluyor." dedi. Resûlullah (s.a.s.) ona: "O ilk deveyi kim uyuz yaptı ?" diye sordu. Buhârî, Tıb: 10/206; Müslim, Selam: 2220.

178 Hadiste geçen "Adve (uyuz vb. hastalığın bulaşması) diye bir şey yoktur" ifadesine gelirsek; Resûlullah (s.a.s.) bu sözüyle, herhangi bir şeyde, zararı belirinceye dek bulaşma diye bir olayın söz konusu olmayacağını belirtmiştir. Yani şunu demek istiyor: İlk uyuz deve sonrakine bulaştırmamış, dolayısıyla sonradan bu hastalığa uğrayan deve de ondan bu hastalığı almamıştır. Çünkü ilk bu hastalığa uğrayan deveye bu hastalık Allah'ın takdiri ile bulaşmıştır. Dolayısıyla sonraki develer de bu hastalığın bulaşmasında (bizzat devenin fonksiyonu yoktur) Allah böyle dilemiştir.

179 Bunun açıklaması geçmişti.

180 İbn Lutbiyye: Ezd kabilesinden bir adam olup, annesinin ismi Lutbiyye'dir. (Mütercim)

şu buyruğunu iyi anla! Kendileri: "Babasının ve annesinin evinde oturmadı mı?" diye buyurunca; "İbn Lutbiyye: "Bu, bana hediye verilmiş idi." diyerek karşılık verdi.[181]

Bu çok değerli kelimenin, dönüp dolaşan açıklamaların illetlerini ifade ettiği nasıl da anlaşılıyor.[182] Nitekim usulcü bir alim de, çalışıp çabaladıktan sonra bazen hataya düşse bile doğrularını kabul eder. İşte bu nebevî kelime; hediye şayet varlıkta ve yoklukta bir iş sonunda meydana geliyorsa, o zaman bu iş hediyenin sebebi ve illeti oluverir. Çünkü sahabî, babasının ve annesinin evinde oturmuş olsaydı, bu takdirde hediye olmazdı. Hediye burada sadece işle birlikte meydana geldiğinden, artık bu iş hediyenin sebebi olmuş oldu.

*** Lukata[183] hakkında Resûlullah'a (s.a.s.) sorulan şu hadisi de iyi anla! Hani kendisine kaybolan bir koyun hakkında sorulduğu zaman şöyle buyurmuştu: "Onu alın, zira o ya senindir, ya (kaybeden) kardeşinindir ya da kurdundur."**

Kendisine kaybolan deve hakkında sorulduğunda ise sinirlenip: "Kaybolan develerden sana ne? Sahibi onu bulana kadar ayağında çarığı ve sırtında su tulumu vardır. Suya gider ve ottan yer." buyurmuştu.[184]

---

181 Buhârî, Zekat; Müslim, Meğazi; Ebû Davud, Harac; Ebû Humeyd es-Saidi'den yaptığı rivayete göre Nebi (s.a.s.) Ezd kabilesinden İbn Lutbiyye adında bir işçiyi sadaka memuru olarak tutmuştu... Bir gün gelip: "Bunlar sizindir; bu ise bana hediye edildi..." demişti."

182 Bu hadis bize gösteriyor ki, (sadakada görevlendirilen) işçilerin almış oldukları hediyeler haramdır. Bunu almak, mübah olan, hediyeleri almak gibi değildir. Şüphesiz o kimseye, sadaka hususunda kendisini fazla zorlamaması için hediyeyi sırf arada diyalog kurmak (torpil) için vermişti. Öyle ki bu kendisine aynı zamanda aldatmak manasına da gelir. Aynı zamanda ehline sadakanın ulaşmasını da engelleyen bir duruma yol açarak bir vacibi terk etmeye de götürebilir.

"Babasının ve annesinin evinde oturmadı mı?" sözüne gelirsek; bunda ise yasağa götüren her şeyin de yasak olduğuna delil vardır. (Hattabi: "Meâlimu's-sünen": 4/201, 202)

183 Lukata: Yerde bulunan ve sahibi bilinmeyen şey. (Mütercim)

184 Resûlullah'a (s.a.s.) bulunmuş eşyanın hükmü hakkında soru sorulduğu za-

Hz. Peygamber, bu hadisi ile her iki durumun arasını ayırmıştır. Devenin çöllerde tek başına yaşayabileceğini, koyunun ise mutlaka bir çobana, korunması için ihtiyacının olduğunu vurgulamıştır. Çünkü koyun kaybolduğu zaman tek başına kalınca yırtıcı hayvanlara yem olacaktır. Deve böyle değildir. İşte hüküm verirken dikkatleri çeken bu konu gündeme gelir. Yoksa mezhebî farklılıklar değil.

*** Berîre'ye tasadduk edilen et parçası Peygamber'e (s.a.s.) getirildiği zaman: "Bu onun (Berîre) için sadaka bizim için ise hediyedir"[185] diye buyurduğu hadisi de iyi anla!**

Bu hadiste bir şey hakkında iki cihetten dolayı farklı iki hüküm vermiştir. Şöyle ki, Berire'ye verilenin sadaka olduğu ve ondan bir hediyenin olmadığı.[186]

*** Resûlullah (s.a.s.), yanında iki adamın aksırması üzerine birisine karşılıkta bulunmuş ve diğerine ise bulunmamıştı. Kendilerine niçin böyle yaptığı sorulduğu zaman, birincisinin hamd ettiği, diğerinin de etmediğini söylediği hadis de böyledir. Bu hadis de ahkama**

man şöyle buyurdu: "Onun kabını ve ağız bağını iyi bağla. Sonra onu bir sene ilan et..." Kaybolan koyun hakkında sorulduğunda: "Onu alın, zira o ya senindir, ya (kaybeden) kardeşinindir ya da kurdundur." diye buyurdu. Kaybolan deve hakkında sorulunca ise şöyle buyurdu: "Kaybolan develerden sana ne? Sahibi onu bulana kadar ayağında çarığı ve sırtında su tulumu vardır. Suya gider ve ottan yer." (Buhârî, Lukata; Müslim, Lukata.)

185 Enes (r.a.) dan gelen riayette der ki: "Resûlullah'a (s.a.s.) bir et parçası getirildi. Resûlullah (s.a.s.): "Bu nedir?" diye sordu. Oradakiler: "Berîre'ye tasadduk edilen bir şeydir."dediler. Bunun üzerine : "Bu onun için sadaka, bizim için hediyedir." buyurdu. Başka bir rivayette ise şöyledir: "Bu onun için sadaka sizin içinse hediyedir. Hadi yiyiniz." (Buhârî, Zekatın Vücûbu.)

186 Şüphe yok ki; Resûlullah (s.a.s.)'ın sadaka alması haramdır. Çünkü Muhammed ailesi sadaka yemezler. Berire'ye sadaka olarak bu et verildiğinden, bunu da Resûlullah'a (s.a.s.) hediye etmesiyle vasfı değiştiğinden dolayı (sadaka başkasına verildiğinden) o eti Resûlullah (s.a.s.)'ın yemesi caiz oldu. (Mütercim)

dair meselelerde illetlerinden dolayı farklılık arz eden hususların ayırt edileceğini gösteriyor.[187]

Resûlullah (s.a.s.)'ın leş hakkında: "Ondan bir şeyler yemek haram olur."[188] **buyurduğu hadisi de iyi anla!**

Nasılda etinin yenmesi ile derisinin kullanılmasını ayırt ediyor?! Beyan ettiğine göre hüküm, leşin sadece etinin yenmesini yasaklamaktadır.[189] İşte bu açıklamaya bağlı olarak iki konu gündeme gelir: Birincisi; helal ve haram kılma. Her ikisi de mücmel olmadan (fazla ayrıntı içermeden) bizzat onun aynına izafe edilmektedir. Burada da tam ayrıntıya girilmeden bu kadarı ile yetinilmiştir. Bunda aynı zamanda "haramlık bunun (leşin) hepsine şamildir ya da mücmeldir diyen" kimselere de reddiye vardır.

İkincisi ise; leşin etinin yenilmemesinden ötürü derisinin de kullanılamayacağını söyleyen görüşe reddiye olmuş olmasıdır. Dolayısıyla etini derisine kıyas etmek doğru değildir. Şayet birisi: "Her ne kadar bu ayet, leşin sadece etinin yenilmesinin haramlığına delalet etse de, derisi de etine değdiği için bu da kıyasa göre haram olmuş olur" diye bir değerlendirme yapsa, bunun değerlendirmesi nasslara (delillere) göre batıl bir kıyas olur

Söz konusu derinin tabaklanmasından sonra artık derinin etle bir alakası kalmadığından derisi asla haram olmaz. İşte bu hadis, ayetin muradını açıklamıştır ve etle derinin alakasının olduğunu ve bundan dolayı derinin de haram olduğunu söyleyenleri reddetmiştir.

---

187 İki tane adam Resûlullah (s.a.s.)'ın yanında aksırdılar. Resûlullah (s.a.s.) birisine icabet etti diğerine etmedi. (Buhârî, Edeb)

188 İbn Kayyim, Ebû Davud'a yaptığı sadeleştirmesinde şöyle der: "Geçen Ebû Hüreyre hadisine bakarsak, hadis şöyleydi: "Sizden birisi aksırınca ve Allah'a hamd ederse, bunu duyanın ona "Yerhamükellah" demesi müslümanın üzerine hakkıdır." İşte bu hadise göre aksırana (hamd ettiği zaman), icabet etmek vaciptir." ("Tehzibu Süneni Ebi Davud:" 7/311-312; "Fetava İmam Nevevi:" 46)

189 Darekutni'nin Ubeydullah b. Abdullah'tan, onun da İbn Abbas'dan yaptığı rivayete göre şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) leşin sadece etini haram kılmıştır. Derisine, kıllarına ve yününe gelince, bunlarda bir sakınca yoktur."

*** Resûlullah (s.a.s.)'ın Numan b. Beşir'in babasına buyurmuş olduğu şu hadisini de iyi düşün! Hani babası oğluna canı gönülden bir şeyler vermişti de Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştu:**

"İyilikte bütün çocuklarının eşit olmasını ister misin?"[190]

Görüldüğü gibi nasıl da evlatlar arasında ayrım yapmadan eşit şekilde davranmayı beyan etmek için bir cümle kurmuş. İşte bu, kendisiyle gökyüzünün ve yerin ayakta durduğu adaletin ta kendisidir. "Bununla beraber sana iyilik etmek hususunda evlatlarının eşit olmasını ve onlardan hiç kimsenin ayrı düşünmemesini istemez misin? Başkasının mahrum olmasını istemezsin." demek istiyor. Çünkü onlardan birsine mal vermek ve diğerlerine vermemek, onların bundan mahrum olmaları anlamına gelir.

*** Hâtıb'ı[191] öldürmek için Resûlullah (s.a.s.)'dan izin isteyen Hz. Ömer'e (r.a.) buyurmuş olduğu: "Nereden biliyorsun, belki de Allahu Teâlâ Bedir ehline bir baktı da onlara: "İstediğinizi yapın, ben sizi bağışladım."[192] buyurdu." dediği hadisi de iyi anla!**

Cedel ve usûl alimlerinin bu konuda tartıştıkları kaidenin

---

190 Hadis Ebû Davud'un: "Malı Evlatlar Arasında Ayırma" babında rivayet edilmiştir. Bir lafız şöyledir: "O evlatlarının sana eşit şekilde iyilik etmelerini istemez misin?" İyilik ya da mal konusunda evlatlarının arasını ayırmanın caiz olup olmadığı konusunda ilim adamları ihtilaf etmişlerdir. İmam Şafiî ve Malik: "Herhangi birisini üstün tutmak mekruhtur. Şayet bunu yapacak olursa kınanır." derler Aynı şekilde Ebû Hanife ve Ahmed de: "Üstün tutmak caiz değildir." derler. Süfyan Sevri'den de bu istikamette bir görüş rivayet edilmiştir.

191 Hatıb b. Ebû Beltea'dır. Bedir'e katıldığına dair ittifak vardır. Buhârî ve Müslim'de geçtiğine göre, Resûlullah (s.a.s.)'ın ordusunun Mekke'ye karşı teçhizatlandığına dair Mekke'deki müşriklere mektup yazmıştı. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu: "*Ey iman edenler! Benim ve sizin düşmanınızı dostlar edinmeyin...*" Hz. Ömer: "Bana izin ver, onun kafasını kopartayım!" deyince Resûlullah (s.a.s.): "O, Bedir savaşına katılmıştı..." buyurdu. el-Medaini der ki: "Hatıb, Osman (r.a.)'ın hilafeti döneminde hicri 30 yılında vefat etmiştir." ("el-İsabe": 1/299-300)

192 Buhârî, Meğazi, Mümtehine Sûresi'nin Tefsiri.

hükmü hakkında nasıl da kuşatıcı bir hadistir bu! Bu kaide de şudur: (Öldürmekten) men edilenle sebeplendirmek, bir hükmün ana içeriğini zedeler mi ? Nitekim Nebi (s.a.s.) onun kanının haramlılığına, sırf o Bedir'e katıldığı için umumi bir İslam'a sahip olmasını sebep göstermiştir.

Bu da gösteriyor ki, öldürülmesinin nedeni ortaya çıkmış ve öldürülmesinin sebebi de tahakkuk etmişti. Bu da Resûlullah'a (s.a.s.) karşı yaptığı casusluk hadisesi idi. Ancak bu öldürülmeyi engelleyen, onun Bedir'e katılmış olması idi. Bedir savaşına katılanların günahlarının bağışlanmış olduğuydu.

Buna göre hadis, casusun öldürülmesinin caiz olduğunu gösteriyor. Çünkü bu kimseler Bedir'e katılmamışlardır. Ancak Resûlullah (s.a.s.)'ın Hatıb'ın öldürülmesinden kaçınmış olması, sadece onun Bedir savaşında bulunmuş olmasından dolayıydı.

*** Oruçlu bir kimsenin eşini öpmesiyle ilgili olarak Hz. Ömer (r.a.)'in Resûlullah'a (s.a.s.) sormuş olduğu hadis de bu yöndedir. Şöyle buyurmuştu: "Mazmaza yapmış olsaydın, buna ne derdin?!"[193]**

Bunun altında, ahkamı etkilemeyen vasıfların yok olduğuna dair açıklama yatmaktadır. Aynı zamanda bunun altında, bir benzer şeyin yine benzerinin bulunduğu ve ona ait olduğu ile ilgili bilgi de yatmaktadır.

Şöyle ki Oruçluya yasak olan, su içmesidir. Yoksa başlangıcı olan, ağzına suyu almak değil. Tıpkı oruçluya cinsel ilişkinin yasak olup, bunun başlangıcı olan öpmenin yasak olmaması gibi. İşte gördüğün gibi, bu hadis iki tane önemli kaideyi içermektedir.[194]

---

193 Cabir b. Abdullah'tan, dedi ki: "Ömer b. Hattab (r.a.) dedi ki: "Bir defasında oruçlu olduğum halde neşelendim ve (eşimi) öptüm. Resûlullah'a (s.a.s.): "Ey Allah'ın Resûlü! Bugün çok kötü bir şey yaptım. Oruçlu olduğum halde (karımı) öptüm." dedim. O (s.a.s.) da: "Oruçlu iken mazmaza yapsan, bu işe ne dersin?" diye buyurdu. Ben de: "Bir şey olmaz." dedim. Bunun üzerine Resûlullah s.a.s.): "O zaman... (bu da bozmaz)" buyurdu. (Ebû Davud, Oruçlunun Öpmesi; İmam Ahmed, "Müsned": 138)

194 Beyzavi "Minhacu'l-usûl" adlı kitabında der ki: "Kendi nefsine hakim olan kim-

*** Resûlullah'a (s.a.s.) hac yapamadan ölen bir kimse hakkında sorulan soru ile ilgili hadis de bu yöndedir. Soruyu sorana: "Şayet onun (ölenin) bir borcu olmuş olsaydı, bunu öder miydin?" buyurdu. O da: "Evet" deyince Resûlullah (s.a.s.): "Allah'ın (c.c.) borcu ödenmeye en layık olandır." diye cevap verdi.[195]**

İşte bu hadis en evlâ olan kıyası içermektedir. Bununla beraber yaratılmışların borçlarının, kimisinde cimrilik ve kısma bulunduğu halde nasıl bu borçları ödeniyorsa, hiçbir şekilde kısmayan ve sonsuz cömert olan Allahu Teâlâ'ya olan borçları ödemek elbetteki çok daha önceliklidir.[196]

İşte bunda, eğer hüküm emir konumunda iken sabit olup gelmişse, sonra da başka bir konumda gelmişse o takdirde bu hüküm bu konuda sabitliği ile daha evlâdır. Hüküm koyanın bundaki maksadı; hükmü açıklamak ve sonuç belirten sebepleri içeren vasıf ve manalarına dikkatleri çekmektir.

*** Bir hadis de şöyledir: Nebi (s.a.s.) Zemaa'nın cariyesinden doğan oğlan kıssasında, oğlanı doğduğu yatağa nispet etmiş, meydana gelen bir şüpheden dolayı da Sevde'ye, ondan ötürü tesettürlü olmasını emretmiştir.[197]**

---

senin öpmesine ruhsat verilmiştir. Şehveti hareketlenen kimseye ise mekruh olur. Başkasına ise, öpmek mekruh olmaz. Ancak terk etmek daha evlâ olandır."

195 Nesai, Hac: 11.

196 İmam Nevevi der ki: "İşte bu açıklama inandığımız ve seçtiğimiz doğru olan görüştür. Fıkıh ve hadis arasını cem eden alim arkadaşlarımız, bu açık olan hadisleri tahkik edip sahih saymışlardır. Nitekim şu hadis bunlardan birisidir: "Her kim ölür de ardında oruç borcu bırakırsa, onun yerine velisi tutar."

197 Hz. Aişe anlatıyor: "Utbe b. Ebû Vakkâs, kardeşi Sa'd'a: "Zemaa'nın cariyesinden doğan oğlan bendendir, onu sahiplen." diye vasiyet etmişti. Fetih yılında, onu Sa'd yakalayıp: "Bu, kardeşimin oğludur, kardeşim onu bana vasiyet etmişti!" dedi. Abd Zemâ'a da: "O, benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur, onun yatağında doğmuştur!" dedi. Problemin halli için Resûlullah'a (s.a.s.) koştular.

Sa'd: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu kardeşimin oğludur. Kardeşim onun hakkında bana vasiyette bulundu. Hele onun benzerliğine de bakın!" dedi. Abd:

Böylece iki vasfı olan hususu iki hükümde tertip etmiş ve diğer taraf olmaksızın bir taraftan onun kardeşi kılmıştır.[198] Bu konu gerçekten çok dikkat isteyen bir konudur ki, bunu da ancak derin ilim adamları ve anlayışlı kimseler bilirler.

*** Resûlullah (s.a.s.)'ın teşehhüdde öğrettiği şu hadisi de iyi anla! Ümmetine, teşehhüdde iken: "Esselamü aleyna ve alâ ibadillahi's-sâlihîn (bizim üzerimize ve Allah'ın salih kulların üzerine selam olsun)" demeyi öğretmiş ve: "Her kim bunu söylerse, gökyüzünde ve yerde Allah'ın bütün salih kullarına bu ulaşır." buyurmuştur.**[199]

Nasıl da Resûlullah (s.a.s.), usûl alimlerine zorlanmayacakları bir yolla, bütün salih kullara delalet eden bir lafızla isim tamlaması yapmış ve hadiste bunun genellik ifade ettiğini onaylamıştır!

*** Resûlullah (s.a.s.)'ın şu hadisi de bu yöndedir: Kendilerine eşeğin zekatı hakkında sorulunca şöyle cevap vermiştir: "Bu konu hakkında bana bir şey indirilmedi, ancak şu ince toparlayıcı ayet nazil oldu: "*Her kim zerre kadar hayır işlerse, onun karşılığını görecektir.*"**[200]

Resûlullah (s.a.s.) bu ayet için "toparlayıcı" kelimesini kul-

---

"O benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur. Babamın yatağında doğdu!" dedi. Resûlullah (s.a.s.), ondaki benzerliğe baktı. Utbe'ye açık bir benzerlik gördü. Sonra: "Bu sana aittir ey Abd Zemaa. Çocuk doğduğu yatağa aittir, zâni için de mahrumiyet vardır" buyurdu.

Sonra da Sevde bint. Zemaa'ya: "Bunu kardeşin bilme, ihtiyat et, ona karşı tesettürlü bulun." diye emretti. Bu emri, onun Utbe'ye olan benzerliği sebebiyle vermişti. O, kadını, Allah'a kavuşuncaya kadar göremedi. Sevde, Resûlullah (s.a.s.)'in zevcesi idi."

198 İmam Şafi der ki: "Kişi cariyesiyle cima ettiğini söylerse cariyesinden doğan çocuğa hak sahibi olur." Ebû Hanife ise: "Ancak çocuğunun olduğunu söylerse onun olur." demiştir.

199 Buhârî, Ezan: 148, Daavat: 16; Müslim, Salat: 56

200 Ahmed, "Müsned"inde rivayet etmiştir: Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayetle: Resûlûllah'a (s.a.s.) eşeğin zekatı sorulduğunda şöyle buyurmuştur: "Bunun hakkında sadece şu toparlayıcı ayet gelmiştir: "*Her kim zerre kadar bir hayır işlerse, onu görecek, kim de zerre kadar bir şer işlerse onu görecektir.*" (Buhârî, Zilzal Sûresi Tefsiri; Müslim, Zekat: 24)

lanmıştır. Yani ayette geçen (her kim) şart edatının genellik ifade ettiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla "Her" edatı genellik ifade eder.[201]

*** Karısı siyah bir çocuk doğurunca bunu reddedip Resûlullah'a (s.a.s.) şikayete gelen adama buyurduğu şu hadisi de iyi anlamak lazım! Resûlullah (s.a.s.) o adama: "Develerin var mı?" diye sordu. Adam: "Evet" dedi." Peki renkleri nelerdir?" diye buyurdu. Adam: "Siyah" dedi.**

"Peki, siyaha yakın beyaz (boz) renginde develerin var mı?" diye buyurdu. Adam: "Evet" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.): "Peki, bu ne iştir?" diye buyurunca adam:" Belki de soya çekmiştir." diye cevap verdi. Resûlullah (s.a.s.) da: "İşte bu (çocuk da) belki soya çekmiştir." diye karşılık verdi.[202]

Hadis-i şerif nasıl da hükmü hususunda hiçbir faktörü olmayan konuları iptal ediyor. Yani ebeveynin çocuk hakkındaki muhalefetleri ve sırf rengi ile alakalı konu... Çünkü bu gibi nedenler şüphelere yol açmamalıdır.

Çünkü mahlukatta bunun benzerlerini görüyoruz ve şahit oluyoruz. Allahu Teâlâ develeri de insanoğlunu da yaratan el-Hallâku'l-Alîm'dir. Bir konu daha var ki, boz olan bir deve, bazen iki siyah ana-babadan da doğabiliyor.

Aynı şekilde siyah bir çocuk da bazen iki beyaz ana babadan doğabilmektedir. Dolayısıyla bunun sebebi ile alakalı olarak, deve de bu böyle olabildiğine göre, aynı şekilde ademoğlunda da olması mümkündür.

---

201 Delalet edilen konu, Nebî (s.a.s.)'nin irşad ettiği gibi bunun has (özgün) olduğudur. Yani eşek hakkında sorulan soru da... Bunun hükmünün umum olan şu hükmün çatısı altına girdiğidir: "Her kim zerre kadar bir iyilik işlerse onu görecek". Dolayısıyla her kim eşeğini Allah yolunda bağlayacak olursa, işte o zaman hayırda ve iyilikte bulunmuş olur. Bunun karşılığını da hayır olarak görecektir. Her kim de gösteriş ve riya için bağlarsa o zaman da şer olarak karşılığını bulacaktır. (Aynî, "Umdetu'l-kari": 25/70

202 Buhârî, İ'tisam: 12. Bu rivayetlere yakın lafızlar da vardır.

İşte bu, en doğru olan münazaralara ve özellikleri en muteber olan irşatlara götüren ve imkansız şeylerin olmayacağını belirten, bir şeyin hükmünde geçerli olanın benzerinde de geçerli olacağını ve buna ek olarak illetlerin ve manaların şer'an hak olduğunu ortaya koyan bir açıklamadır.

RUBÛBİYET VE ULÛHİYET TEVHİDİ

Kur'an-ı Kerim'i anladığına, onu tedebbür ettiğine[203] göre, gerek fikren ve gerekse kavrayış olarak münazara sırlarına muttali olmuş, sahih olan delilleri kabul etmiş, batıl şüpheleri iptal etmiş, karşıtları, aykırılıkları, fesadı ve çelişkileri tanımış, Allah'ın (c.c.) kendisine basiret, şifa ve kifayet verip Kitabı'nı anlama nimeti kazandırdığı kimselerdensin demektir.

Yüce Allah'ın şu ayetine gelirsek: "*Onlara yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın, denildiği zaman "Biz ancak ıslah edenleriz." derler. Şunu bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir, lakin anlamazlar.*"[204]

İşte bu ayet-i kerime, mü'minlerle münafıklar arasında geçen bir münazaradır.[205] Mü'minler onlara: "Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın" dediler. Münafık olanlar da onlara: "Biz ancak ıslah edenleriz!" diye cevap verdiler. Sanki aralarında ki münazara iki fırka arasında kesilmiş oldu. Münafıklar kendilerinin bozgunculardan olmadıklarına dair ileri sürdükleri iddialarına karşı iman edenlere bir delil getiremediler. Bir de üstelik kendilerinin ıslah ediciler olduklarını söylediler. İşte Yüce Allah her iki fırka hakkında da hükmü verince; münafıkların şu dört bölümde toplandıklarını tescil etti:

1. Münafıkların iman edenlere yalan söylediklerini

---

203 Tedebbür etmek: Bir şey hakkında tefekkür etmek anlamına gelir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Onlar hâlâ Kur'an'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi?*"(Nisa: 82) Bir ayet de şöyledir: "*Onlar hala Kur'an'ı düşünmeyecekler mi? Yoksa kalplerinde kilitler mi var?!*" (Muhammed: 24)

204 Bakara sûresi: 12

205 Bak: Alûsi, "Rûhu'l-meâni Tefsiri:" 1/153-154

2. Onların bozgunculardan olduklarını

3. "*Asıl onlar bozguncudurlar*" ayetindeki bozgunculuğun sadece onlara has (özgün) olduğunu

4. Kendileri bozgunculuk yapanlar oldukları için hiçbir zaman bu durumu anlayamadıkları ve son derece cahil kimseler oldukları.

Gördüğün gibi, nasıl da Allahu Teâlâ onlardan şuuru almış![206] Sonra onlardan ilmi almış: "*Yoksa bizler beyinsizler gibi mi iman edeceğiz?!*" dedikleri vakit onlara şöyle cevap geliyor: "*Şunu bilin ki; asıl beyinsiz olan onlardır, lakin bunu bilmezler.*"[207]

Yüce Allah bu ayetinde; münafıklarda bozgunculuk ve fesat bulunduğundan, onları ilimsizlik ve beyinsizlik ile vasıflandırmıştır. Şu var ki; kınanmanın ve cehaletin en ağır olan şekliyle Allahu Teâlâ onları yermiştir. Bozgunculuklarından ötürü de onları şuursuz, hiçbir şey anlamayan insanlardan saymıştır. Onların yeryüzünde, gözle görülen bir bozgunculuk çıkartmaları, onların anlayışsızlıklarını ortaya koyduğu gibi, aynı zamanda bu onların daimi olarak fesat üzere bulundukları ve ilme giden yolların onlar için kapalı olduğu hakikatini gözler önüne seriyor. Bir de sefih (beyinsiz, bunak, akılsız) olduklarını belirtiyor ki, yine bu son derece cehaletin zirvesi anlamına gelmekte...

Mü'minlerle olan ikinci münakaşalarına gelince; iman edenler onlara: "*İnsanların iman ettikleri gibi iman edin*" *dedikleri zaman onlar mü'minlere şöyle cevap vermişlerdi: "Beyinsizlerin iman ettiği gibi iman mı edeceğiz ?!*"[208]

Münakaşanın her iki cephesinden konuya bakacak olursak; mü'min olanlar, kendileri Allah'ı ve Resûlü'nü bildiklerinden akıl

---

206 Şu ayet de buyurulduğu gibi: "*Lakin onlar şuur etmezler*". Yani Allah'ın onların yaptıklarının bozgunculuk olduğuna dair bilgiyi peygamberiyle vakıf kıldığını şuur etmezler ya da yapmış olduklarının bozgunculuk olduğunu bilmiyorlar. ("Zâdu'l-mesîr": 1/33)

207 Bakara sûresi: 13

208 Bakara sûresi: 13

sahibidirler ve münafıkları imana davet etmektedirler. Zaten akıllı kimseler, bir münakaşaya girdikleri vakit hakkın ortaya çıkması için çabalarlar. Özellikle delillerle ve doğru şahitlerle münazarasını yaparlar. Anlıyoruz ki, münafıklarda şu dört özellik toplanmaktadır:

1. Onların beyinsiz oldukları

2. Beyinsizliğin sadece onlara özgün kılınması

3. Onların ilimsiz oldukları

4. İman edenleri beyinsizlikle itham etmelerinden ötürü onların yalancılar oldukları

Buna ek olarak bir madde daha eklenecek olursa, o da; münafıkların kendileri hakkında, beyinsiz olmadıklarını söylemeleriyle yine yalancı olduklarıdır.

Şu ayet bununla ilgilidir: "*Ey İnsanlar! Sizleri ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin. Umulur ki (O'nun azabından) sakınırsınız.*"[209] Şu ayete kadar: "*Yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kafirler için hazırlanmıştır.*"[210]

Bu ayetler din asıllarının gerektirdiği bütün her şeyi son derece beyan eden ve açıkça ortaya koyan delil sunmalardır. Yüce Allah'ın sıfatları, kudreti, ilmi, iradesi, hikmeti ve filleri gibi konularla ve bunun yanında O'nun iki tevhid konusunu; rubûbiyet ve ulûhiyet konularını da ayrıntılı olarak açıklayan delil sunmalardır. Yüce Allah, Resûlü'ne de bunu en güzel bir ifade ile açıklamış ve eğriliklerden onu (s.a.s.) sakındırmıştır. Onun doğruluğunu bildirmiş, haber verdiği öldükten sonra dirilme, cennet, cehennem vb. diğer konulardaki tebliğini de doğrulamış ve bunu en güzel bir yolla belirtmiştir.

Yüce Allah: "*Ey İnsanlar!*" diye buyurmuştur ki, bu bütün

209 Bakara sûresi: 20-21

210 Bakara sûresi: 24

insanlığa bir hitaptır.[211] Yani kendisine kulluk hususunda herkesi bu kapsama sokmuş ve sonra da: "*Rabbinize kulluk ediniz.*" diyerek kendisine ibadet edilmesini emretmiştir. İşte bu kelimenin içeriğinde şüphesiz kendisine ibadet edilmesini gerektiren kesin bir burhan bulunmaktadır.

Çünkü nasıl O (c.c.), bizleri terbiye eden Rabbimiz ise, nasıl bizlere birçok nimet ve ihsan vermişse, elbette kulluğun ve ibadetin de ancak O'na yapılması gerekir. O buna hak sahibi olandır. Nitekim bundan dolayıdır ki: "*Rabbinize kulluk edin*" diye buyurdu; "ilahınıza" demedi. Rab demek; efendi, malik, nimetler sunan, terbiye ve ıslah eden demektir. İşte Yüce Allah bu itibarla Rab Teâlâ'dır.

Sonra da: "*O Allah ki sizleri yarattı*" diye buyurmuştur. Bu ayetiyle sadece kendisine ibadet edilmesine dikkatleri çekiyor. Mahlukatı yokluktan varlığa çıkardığını söylüyor ki, artık kulları ancak O'na kulluk ve ibadet etsinler; ancak tek olarak O'na... Nitekim herkes de O'nun yaratan ve her şeyi var eden olduğunu itiraf etmektedir. Konu ile ilgili Kur'an'da geçen bir ayet şöyledir: "*Şayet "Onları kim yarattı?" diye soracak olursan, şüphesiz: "Allah!" diyeceklerdir.*"[212]

İşte görüldüğü gibi Kur'an'ın yolu budur. Ulûhiyet tevhidine rubûbiyet tevhidi ile deliller getirmiştir. Sonra Allahu Teâlâ: "*Sizden öncekileri de yarattığı gibi...*" ayetini buyurmuş ve bunu buyurmasıyla; kendisinin tek yaratan olduğunu, sizi, babalarınızı ve önceden beri gelen atalarınızı da Allah'ın yarattığını, yaratmak hususunda hiç kimsenin kendisine ortak olamayacağını, kendisinin tek ve yegâne yaratan olduğunu belirtmiştir. Allah'ın (c.c.) onları yaratması, O'nun kudretinin, iradesinin, ilminin, hikmetinin ve diriliğinin kemalatındandır. Bu da hiç şüphesiz O'nun

---

211 Bu İbn Abbas'ın görüşüdür. ("Zâdu'l-mesîr": 1/47)

212 Birçok ayet-i kerimede bu itirafları söz konusudur: "*Onlara, gökleri ve yeri kim yarattı diye soracak olursan: "Allah" diyeceklerdir.*" (Lokman sûresi: 25); "*Andolsun ki onlara: "Gökten su indirip onunla ölümünün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir?" diye sorarsan, mutlaka, "Allah" derler.*"(Ankebut sûresi : 63) vb. ayetler.

yine kemal sıfatlarının ve yüce fillerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonra da kullarından; kendisinden korkmalarını, O'ndan korkmak sûretiyle O'na itaat etmelerini, O'na âsi olmamalarını, O'nu zikretmelerini ve unutmamalarını, O'na şükredip nankörlük etmemelerini ve böylece takvalı olmalarını istemiştir. Konu hakkında da: "*Umulur ki korkarlar*" buyurmuştur.

Sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "*O Rab ki, yeri sizin için bir döşek, göğü de bir tavan yaptı. Gökten su indirerek onunla, size besin olsun diye çeşitli ürünler çıkardı. Artık bunu bile bile Allah'a ortak koşmayın.*"[213]

Mahlukatı hakkında hikmetine deliller getirmek sûretiyle de bu ayeti inzal etmiştir.

İlk ayet-i kerime; yaratmanın ve icadın aslı ile ilgilidir ki, buna "inşa ve ihtira delili" adı verilir. İkinci ayet ise, mahlukatı hakkında şahit olunan ile ilgilidir. Buna da "inayet ve hikmet delili" adı verilir. Söz konusu bu ayetleri Allahu Teâlâ Kur'an'da çok kez tekrar etmektedir.

Şu ayet de bu yöndedir: "*(Onlar mı hayırlı) yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indiren mi? O suyla, bir ağacını bile bitirmeye gücünüzün yetmediği güzel güzel bahçeler bitirdik. Allah'tan başka bir ilah mı var?! Doğrusu onlar sapıklıkta devam eden bir topluluktur.*"[214]

İşte bu ve benzeri ayet-i kerimelerin hepsi de, akılları, Yaratacı'yı bilmeye, O'nun hikmetlerini ve sırlarını anlamaya yönlendirmektedir.

Allahu Teâlâ Bakara sûresinin bir ayetinde, yeryüzü olan âlemin nasıl karar kıldığını, gökyüzü olan tavanı, kullara sunulan faydaları, yani suyu ve onun gökten indirilişini bildirmiştir. Sonra da meskenden ve orada oturacak olan kimseden ve kendisinin

---

213 Bakara sûresi: 22

214 Neml sûresi: 60

ihtiyacı olan konulardan söz etmektedir. Yeryüzünü bir döşek kılmasının da yine O'nun hikmetinin eksiksizliğinden olduğuna dikkatleri çekmektedir. Dolayısıyla münazara ortamlarına giren herkesin delillerini ayetlerden ve sahih hadislerden getirmesi gerekiyor.

Yüce Allah tevhidin iki bölümü olan ulûhiyet ve rubûbiyet konularından sonra peygamberlik konusuna giriş yapmaktadır. Şöyle buyurur: "*Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz. Allah'tan gayri şahitlerinizi de çağırınız.*"[215] "*Eğer Kur'an hakkında şüphe ediyorsanız ve Peygamberin getirdikleri hususunda kuşku duyuyorsanız ve: "Kendi sözleridir." diye uyduruyorsanız, o zaman bir sûre bile olsun bir benzerini getirin!" demek istiyor.*[216]

Bu hitap, yeryüzünde yaşayan herkes için geçerli olan bir hitaptır. Hiç kimsenin, kendi nefsinin ürününden ya da kendi düzenlediği bir şeyi asla getirmeye gücü yetmeyecektir. İşte Allahu Teâlâ bu hakikati çok veciz ve onları azarlar mahiyette şöyle bildiriyor: "*Allah'tan gayri şahitlerinizi de (yardımcılarınızı) çağırın.*"[217]

Böyle buyurmasıyla ve onlara bütün yardımcıları, arkadaşları, dostları ile beraber Kur'an'ın bir benzerini getirmelerine dair meydan okuması karşısında, onların böyle bir şeye gitmeleri elbette onların ne kadar cahil ve beyinsiz olduklarını ortaya koyuyor.

Nitekim Nebi (s.a.s.) de onların okuma yazma bilenine, bilmeyenine, Arap olanına, olmayanına, hepsine bu ayetleri okuyordu ve onlara: "Buna asla gücünüz yetmez. Bunu asla yapamazsınız..." diye haykırıyordu.

Dolayısıyla peygamberlik; bu kesin ve meseleleri çözen de-

---

215 Bakara sûresi: 23

216 "Yahudiler: "Bu Muhammed'in getirdikleri vahye uymuyor. Biz ondan şüphe ediyoruz." demeleri üzerine yukarıdaki ayet nazil olmuştur. Bu, Mukatil ve İbn Abbas tarafından rivayet edilmiştir. (Bak: "Zâdu'l-mesîr": 1/49)

217 Bakara sûresi: 23

lillerle sabit olunca, insanoğluna gerekli olan, Peygamberin getirdiklerini, haberlerini ve sözlerini tasdik etmesi ve emirlerine tâbi olmasıdır.[218] O peygamber ki, Allahu Teâlâ'dan, O'nun isimlerinden, sıfatlarından, fiillerinden, diriltilmekten, cennet ve cehennemden vb. daha nice konulardan haber vermiştir. Nitekim bunların hepsinin doğru olduğu da yakînî olarak sabit olmuştur. Allahu Teâlâ'nın buyurduğu gibi: "*Bunu yapamazsınız- ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kafirler için hazırlanmıştır. İman edip salih ameller işleyenlere gelince onlara, içinden ırmaklar akan cennetlerin olduğunu müjdele!.*"[219]

Bu ayetler; dinin asıllarından, yani âlemleri yaratan Allah'tan; O'nun sıfatlarından ve tekliğinden, peygamberler gönderdiğinden ve en büyük miad'dan[220] söz ediyor.

Yüce Allah'ın buyurduğu şu ayet de bu yöndedir: "*Muhakkak ki Allah, sivrisinek ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez.*"[221] Bu, kafirlerin itiraz ettikleri bir konuda kendilerine Allahu Teâlâ'nın itirazlarına cevap buyurduğu bir ayet-i kerimedir. Kafirler:

"Allah, sivrisinek ya da örümcek vb. basit hayvanları zikretmekten çok yüce olan bir Rab'dir. Dolayısıyla Muhammed'in

218 Şu bir gerçek ki Peygamber'e itaat sadece bu açıklama ile yeterli gelmez. Birçok ayet-i kerimede Resûle itaat apaçık olarak zikredilmektedir: "*De ki: Allah'a ve Resûle itaat ediniz.*" (Al-i İmran: 32); "*Allah'a ve Resûle itaat edin, umulur ki merhamet olursunuz.*" (Al-i İmran: 132)

219 Bakara sûresi: 35-36

220 İbn Kayyim'in büyük miad'dan kasdı, burada herhalde cennet olsa gerek. Nitekim alimler: "*Kuran'ı sana farz kılan Allah, elbette seni miada (dönülecek yere) döndürecektir.*" (Kasas: 85) ayetinde geçen **miad** hakkında dört tane görüşün olduğunu belirtmişlerdir:

a) Mekke'ye döndürecek,

b) Cennete döndürecek,

c) Ölüme döndürecek,

d) Kıyamet ve diriltilmeye döndürecek. (Bak: "Zâdu'l-mesîr": 6/250-251)

221 Bakara sûresi: 26

getirdikleri Allah'ın kelamı olsaydı, bu basit hayvanlardan söz etmezdi." demişlerdi. Bu itirazlarına yüce Yaratacı şöyle cevap verdi: "*Muhakkak ki Allah sivrisinek ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez.*"

Çünkü sivrisinek ve ötesiyle misaller vermek, şayet hakkı açıklayıp ortaya koymak ve batılı yıkmak ve yok etmek için kullanılırsa, bu en güzeli ile cevap vermek olur. Nitekim güzellik öyle bir olgudur ki, kendisinden çekinilmez. İşte bu da itiraza verilen bir cevap idi. Sanki itirazcı bu cevaba itiraz etmekte... ya da bunun hikmetini istemektedir.

Şu var ki, Yüce Allah bu misallerle hikmetinden haberler vermektedir. Bu da dilediğine hidayet ve dilediğine de dalalet vereceğidir. Sonra bir de bundan dolayı dalalete giren bir kişi hakkında, onun dalalete girme hikmetini soran kişi hakkında da Allahu Teâlâ, hikmetinden ve adaletinden haber vermektedir.

Dalalete sokmuş olduğu kimselerin fasıklar olduğunu haber vermiştir: "*Onlar öyle (fasıklardır) ki, kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler. Allah'ın ziyaret edilip hal ve hatırının sorulmasını istediği kimseleri ziyaretten vazgeçerler ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkarırlar. İşte onlar gerçekten zarara uğrayanlardır.*"[222]

Kendilerinin dalalete ve sapıklığa girip, hidayetten uzak olmaları, bu çirkin amelleri işlemelerinden dolayı idi.

Allahu Teâlâ'nın şu ayeti de bu istikamettedir: "*Ey Kafirler! Siz ölü iken sizi dirilten Allah'ı nasıl inkar ediyorsunuz? Sonra sizi öldürecek, tekrar sizi diriltecek ve sonunda O'na döndürüleceksiniz.*"[223]

Bu ayet apaçık olarak ortaya koyuyor ki; Allah'a iman etmek, fıtrî ve aklın kabul ettiği bir konudur. Dolayısıyla bir insanın her halükarda Allah'ı inkar eden olmadığını söylemesi bir özür olamaz. Allahu Azze ve Celle dört konuyu zikretmiştir. Bunlardan

222 Bakara sûresi: 27
223 Bakara sûresi: 28

ilk üç tanesi bu âlemde şahit olunan (meydana gelen)dır. Dördüncüsü ise, beklenilen hak olan (diriliş)dır.

Birincisi: Onların ölmeleri ve ruhsuz olmalarıdır. Hatta nutfe, kan pıhtısı veya et parçası olsun bunların hepsi de ölür ve hayatları biter.

İkincisi: Allahu Teâlâ onları öldürdükten sonra diriltir.

Üçüncüsü: Bu hayatlarından sonra Allahu Teâlâ onları (tekrar) öldürür.

Dördüncüsü: Bu öldürüşünden sonra onlara (tekrar) hayat verir ve Allah'a dönerler. Hiç akıl ilk üçünden birisine şahit olur da dördüncüsünü inkar edebilir mi? Şu var ki, bu dördüncü, yaratılma konusu ile alakalı konudur. Sizler ölü iken size hayat verdi, sonra hayatta iken sizleri öldürdü... Dolayısıyla sizleri öldürmeye kadir olan hiç sizleri tekrar diriltmeye kadir olmaz mı?! O'nu hiçbir şey aciz bırakabilir mi?!

Öyleyse sizin (diriltilmeyi) inkar etmeniz sadece Allah'ı inkar etmek içindir. Peki şahit olmuş olduğunuzdan sonra sizlerden kim, nasıl hala buna cüret edebiliyor?! İşte bu ayet-i kerimede Yüce Yaratıcı'nın varlığına, sıfatlarına, fiillerine ve tekrar diriltmeye delalet eden deliller bulunmaktadır.

Allahu Teâlâ'nın şu ayeti de bu minvaldedir: "*Hatırla ki Rabbin meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdınla seni tesbih ve takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun? dediler.*

Allah da onlara: "Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim. Allah Ademe bütün isimleri öğretti. Sonra onları önce meleklere arz edip: "Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin." dedi. Melekler: "Ya Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alîm ve hakîm olan ancak sensin." dediler. "Ey Adem! Eşyanın isimlerini meleklere anlat." dedi. Adem onların isimlerini onlara anlatınca: "Ben size, muhakkak göklerde ve yer-

de görülmeyenleri bilirim. Bundan da öte, gizli ve açık yapmakta olduklarınızı da bilirim, dememiş miydim?" dedi."[224]

Bu ayet sanki meleklerle olan bir münazara olup, onların sorularına cevap verilmiştir. Sanki şöyle demek istemişlerdi: "Şayet yeryüzünde bir halife yaratırsan, orada yine fesat çıkaracak ve kan dökecektir. Senin hikmetin ise bunu yapmamandır. Dünyada bir halife kılacak olursan, sana hamd eden ve seni tesbih eden birisini halife yaparsın. Bizler bunu zaten yapıyoruz."

Onların bu sorularına Yüce Allah cevap verirken, meleklerin bilemediği, Allah'ın bir hikmeti gereği halifeyi yaratacağını bildirmiştir. Bununla beraber meleklerin fesat olsun, iyilik olsun ya da hikmet olsun, bunları bilemeyeceklerini ancak kendisinin bildiğini bildirmiştir.[225]

"et-Tuhfetul-Mekkiyye"[226] adlı kitapta da bunun kırk küsur kadar hikmetini zikretmiştik.

İşte Yüce Allah, bu halifeden ve zürriyetinden enbiyaları, evliyaları ve diğer mü'min kullarını çıkartmıştır. Onlarla cenneti mamur kılmıştır. Yine onlarla, iyilerle kötülerin arasını ayırmıştır ve kötü olanlara da cehennemi layık görmüştür. İşte bütün bun-

---

224 Bakara sûresi: 30-33

225 Allahu Teâlâ'nın, Adem'in yaratılışını meleklere haber vermesinin maksadı hakkında bazı görüşlerle ihtilaf edilmiştir:

1. Allahu Teâlâ, İblis'in nefsinde kibir olduğunu bildiğinden, bu konuya melekleri vakıf kılmak istemiştir.

2. Allahu Teâlâ meleklerin itaatlerini imtihan etmek istemiştir.

3. Adem'i yaratmadan önce onu halife kılacağını zikretmesiyle, melekler onu gördükleri zaman ona saygı göstersinler diye.

4. Allahu Teâlâ'nın ilmini kuşatamayacaklarını, bundan aciz olduklarını onlara göstermek için. Hani kendileri: "Yeryüzünde fesat çıkaracak" dediklerinde: "Ben bilirim siz bilemezsiniz." diye buyurmuştur.

Adem'in yeryüzüne yerleşmesini meleklere bildirmek için. İlk yaratılışı semada olmuş olsa da. (Bak: İbn Kayyim, "Şifau'l-alîl": 203

226 Bu kitap da yine güzel kitaplardan birisi olup, tefsir, meani'l-Kur'an, nahiv ve gramer içerikli bir eserdir. İbn Kayyim bu kitabı birçok yerde zikreder. (Bak: "Bedâiu'l-fevâid": 1/119, 2/62)

lar meleklerin bilemediği bazı hikmetler ve maslahatlar konusundandır.

Sonra Allahu Teâlâ şunu da haber veriyor: Dünyaya göndereceği halifeye özel olarak bir ilim vermiş ve bu yönüyle meleklerden üstün kılmıştır. Ve yine onun faziletini kabul kabilinden, O'na bir saygı olarak Adem'e de secde etmelerini emir buyurmuştur.[227] Yine burada da meleklerin bilemediği; ancak Allahu Teâlâ'nın bildiği hikmetler söz konusudur.

Meleklerin imtihan edildiklerine dair bir husus; hakkında fesat çıkarıcı ve kan dökücü olarak konuştukları halifeye (insana) secde etmekle emrolunmalarıdır. Allahu Teâlâ onlara secde ettirmiş, üstünlüğünü belirtmiştir. Tıpkı Hızır (a.s.) kıssasında geçen; "Yeryüzünün en alimi kimdir?" diye Musa'ya (a.s.) sorulduğunda: "Benim"[228] demesiyle ayette geçen üç olayla[229] Musa'nın (a.s.) imtihan olunması gibi.

İşte bunlar Allah (c.c.)'ın yaratmadaki bir sünnetidir. O, hikmet sahibidir, her şeyi bilendir.

Meleklerin imtihan edildiklerine dair bir husus da Allah'ın (c.c.) onlara bu olayı haber vermesiydi. Nitekim Allahu Teâlâ,

227 Burada ki secde elbetteki Allah'a yapılan secdedir. "Adem'e secde edin" demek Adem'in üstünlüğünden dolayı ya da onun faziletinden ötürü Allah'a secde edin, demektir. Burada Adem, kıble gibidir. Nitekim Kâbe'ye biz dönüp secde edince Allah'a secde etmekteyiz, sadece yönümüz Kâbe'dir. (Mütercim)

228 Buhârî'de konu ile ilgili bir hadis şöyledir: "Musa (a.s.) bir gün İsrail oğulları arasında hutbe verirken, kendisine: "İnsanlar arasında en alim kimdir?" diye soruldu. O da: "Benim" dedi. Yüce Allah, asıl ilim sahibinin Hak Teâlâ olduğunu zikretmediği için onu azarladı ve ona: "Hayır, iki denizin buluştuğu yerde benim bir kulum vardır, o senden daha alimdir." diye buyurdu. Musa (a.s.) da: Ey Rabbim! Beni ona kim ulaştırabilir?" dedi. Yüce Allah: "Bir balık alırsın, onu bir zembile koyarsın, nerede balığı kaybedersen, bil ki orası onun yeridir. buyurdu. Musa (a.s.) zembilin içine balığı koydu. Sonra adamı Yuşa b. Nun ile birlikte yola koyuldular. Bir kayaya geldiklerinde, başlarını o kayaya koyup dinlendiler..."(Hadis uzunca devam ediyor. Bak: Hızır Kıssası)

229 Ayette geçen üç olay şunlardır: Birincisi; Musa ile Hızır'ın yolculuk yaparken geminin delinmesi; ikincisi Hızır'ın çocuğu öldürmesi; üçüncüsü de: yıkık olan duvarı onarmasıdır. (Açıklamaları için bak: "Kurtubi Tefsiri": 11/16-33)

Adem'i ilk yarattığı zaman ona nimetler ve ikramlar sunmuştur. Sonra ne gibi musibetlere maruz kalacağını bildiğinden dolayı ona birçok nimet vermiştir. Sonradan imtihan olması ve başına bir musibetin gelmesiyle, onun bu akıbeti (tevbe etmesiyle) yine hayra döndü.

Böylece kendisine iki tane nimet biçilmiş oldu: Önceden verilen nimetler ve sonradan verilenler. Kendisinden sonra gelecek olan mü'min zürriyeti de onun bu imtihanını anlamasıyla bu, kendileri için bir nasip olacaktır. Dolayısıyla, Allahu Azze ve Celle onlara ilk olarak imanı nimet olarak vermiş ve onlara bunu bir akıbet kılmıştır.

Başlarına gelecek olan musibetlerin ve belaların hepsi kendileri için birer kefaret olacaktır. Önceden verilen ve sonradan verilen nimetler olarak... Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir.

Sonra Allahu Teâlâ, Adem'e istediklerini öğretince[230] ve melekleri onun ilmiyle imtihan edip ve melekler bunu bilemeyince, Adem onlara bu ilmi öğretti. Kendisi hakkında zan ettiklerinin tersine olduğunu ve Adem'in üstün ve fazilet sahibi olduğunu da görmüş oldular.

İBLİS'İN ADEM'LE TARTIŞMASI

Bu da; Allah'ın düşmanı olan İblis hakkında, onunla Adem arasında geçenler, Adem'e secde etmemesi ve fesat çıkartması hakkında bir konudur.

Allahu Teâlâ bu konuyu Kur'an'da birçok ayette[231] tekrar etmiştir. İblis'in secde etmemesinin tek nedeninin kibir, küfür ve inat olduğunu bildirmiştir. İblis'in bu inkarı sadece inadından ve

230 Şu ayetler de belirtildiği gibi: "*Allah Adem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arz edip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin." dedi.*" (Bakara sûresi: 31)

231 Şu ayetler de olduğu gibi: Bakara sûresi: 34; A'raf sûresi:11; Hicr sûresi: 31-32; İsra sûresi: 61

çekememesinden kaynaklanıyordu. Sadece küfründen, kibrinden ve kabullenmemesinden ileri geliyordu.[232]

İblis'in Adem'e secde etmemesindeki sebep; onun ateşten ve Adem'in de topraktan yaratılmış olmasıdır. Kendisinin, Adem'den daha üstün olduğunu iddia ediyordu. Sonra İblis, mantığınca, kendisinden daha düşük olana secde edilmemesine yöneldi ve isyan etti. Ancak şeytanın bu mantığı şu gelen açıklamalarca da batıldır:

Kendisinin Adem'den daha üstün olduğunu iddia etmesi, batıl ve kabul edilmeyen bir iddia olmakla beraber, kendisinin ateşten, Ademin de topraktan yaratılmış olduğuna dair kendisince deliller getirmesi de yine yanlış ve batıldır. Şu var ki; ateş topraktan daha üstün değildir. Hatta birçok yönden toprak ateşten daha üstün ve hayırlıdır.[233]

Ateşte toprağın tersine fesad, mal telefi vb. birçok zarar vardır.

1) Ateşin tabiatında hiddet, yıkım ve galeyan bulunur, toprakta ise, sükunet, tarım ve sebat bulunur.

2) Topraktan birçok rızk elde edilebilir. Mesela canlıların rızıkları, giyecekler, aletler, meskenler vb. bunların hepsi toprak vesilesiyle elde edilirler. Ancak ateşte bunlardan söz konusu değildir.

3) Toprak hayvanlar için zorunludur. Ancak ateş böyle değildir.

4) Toprağın üzerine erzak, meyve, sebze eksen bunun katlarca ya da yığınla arttığını görürsün. Ateşte ise böyle değildir. Üzerine koymanla geride bir şey göremezsin.

---

232 "Tefsir-i Kebir" eserinde İmam Razi şunları söyler: "Şunu bil ki, ayette bu kıssanın zikredilmesi, insanı haset ve kibirden alıkoymak içindir. Nitekim İblis'in içine düştüğü bu olay sadece onun kibir ve hasedinden dolayı idi. Şu bir gerçek ki, kibirli insanlar Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında da hep Peygamberle sırf kibir ve hasetlerinden dolayı tartışıyorlardı." ("et-Tefsiru'l-kebir": 26/227)

233 Bak: Razi: "et-Tefsiru'l-kebir:" 1/211-238

5) Ateş bizzat kendisince oluşmaz. Mutlaka kendisini harekete geçiren bir etkene ihtiyacı vardır. Toprağın ise bir ihtiyacı olmaz. Öyle ki toprak ateşten daha eksiksizdir.

6) Ateşin toprağa ihtiyacı vardır. Onsuz yapamaz. Toprakta ise bu söz konusu değildir. Çünkü ateş yanacağı zaman toprak üstündeki mekanda yanacaktır.

7) İblis, zayıf olan dumansız ateşten yaratılmıştır. Hava ve atmosfer onu istediği yöne meylettirir. Bundan dolayıdır ki o, hevasına uyup, insanlara baskı yapmaktadır. Adem ise, topraktan yaratılmıştır, hava onu etkilemez ve ona baskı yapmaz, Rabbine döner. Allah da onu seçmiş ve onu üstün kılmıştır. Böylece her iki tarafta aslına giderler. Adem aslı olan şerefliliğe ve güzele, şeytan da aslı olan rezalete.

8) Ateşte her ne kadar az da olsa biraz menfaat ve yarar da bulunsa, ondaki şer ve zarar ondan hiç ayrılmayacaktır. Ateşin durmasını ve yangının olmamasını bu sağlamayacaktır. Zaten eğer sağlamış olsaydı, o zaman ekinler, mallar ve canlar da bu denli helak olmazdı. Toprağa gelirsek; hayır, iyilik ve yarar bizzat kendisinde de toplanmıştır. Her defasında ona verim verilince meyveler ve bereket çoğalır. Öyleyse nerede kaldı aralarındaki eşitlik?

9) Yüce Allah Kur'an'ı Kerimde birçok ayet-i kerime de[234] yeryüzünden bahsetmektedir. Onun menfaatlerini, yararlarını, döşek oluşunu, sergi oluşunu, ölüler ve canlılar için barınak oluşunu ve meskenler için karar yeri oluşunu haber verir.

10) Allahu Teâlâ yeryüzünü bereket olarak vasfetmiş, bunu vasfederken gerek genel ve gerekse özel olarak bunu şöyle bildirmiştir. Genel olan hakkında şöyle buyurmuştur: "*De ki: Gerçekten siz, yeri iki günde yaratanı inkar edip O'na ortaklar mı koşuyorsunuz? O, alemlerin Rabbidir. O, yeryüzüne sabit dağlar*

234 Şu ayetler de olduğu gibi: Nebe sûresi: 6; Bakara sûresi: 22; Nuh sûresi:19; Ğâfir sûresi: 64

yerleştirdi. Orada bereketler yarattı ve orada tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti."[235]

İşte bu genel berekettir. Bazısına verilen özel berekete gelince, konu ile ilgili ayet şöyledir: "*Biz, onu ve Lut'u kurtararak, içinde cümle aleme bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık.*"[236]

Ateşe gelirsek; onda herhangi bir bereket kılıp kılmadığına dair haber vermiyor. Hatta ateşin bereketi ve nimetleri yok ettiği vakidir. Dolayısıyla bereketli olanla olmayan hiç eşit olur mu?

11) Allahu Teâlâ evi olan Beyt-i Haram'ın mahallini yeryüzünde kılmıştır. Umumen orada gece gündüz ismi zikredilsin ve orada kendisi tesbih edilsin diye.[237] Orasının bir kıyam yeri, mübarek ve alemlere hidayet yeri olduğunu bildirmiştir. Şu var ki yeryüzünde sadece bu Beyt olsaydı, fazileti ve değerinden dolayı bu yeryüzüne yeterdi. Öyleyse ateş nerede?

12) Allahu Azze ve Celle, yeryüzünde toprak altında birçok madenler, hazineler, altınlar, gümüşler ve daha nice nimetler sunmuştur. Canlılar için meyveler, sebzeler, ürünler, giysiler, takılar vb. nimetler bahşetmiştir. Ateşin içinde hangi nimetten, hangi bereketten ve hangi hazinelerden bahsediliyor?

13) Ateş, sadece kullanılacağı vakit yeryüzündeki bir etkenle işlevsel hale sokulur. Yani toprağa bağlı, ona hizmetçi durumdadır. Mesela ateş kullanılmayacak, yakılmayacak olursa, kendi kendine yanmaz. Ancak toprak devamlı ağaçlar ve türlü türlü ekinler, bitkiler, madenler çıkarmasıyla devamlılık arz eder.

14) Ateşten olan İblis toprağa bir baksaydı ve onu tam bir anlasaydı, onda her şeye hayat veren suyun da olduğunu görürdü. Çamur iki maddeyle birleşmiştir. Su ve toprak, Şerefli Ademin yaratılışında da bu nimetler ve maddeler toplanmış durumdadır.

---

235 Fussilet sûresi: 9-10

236 Enbiya sûresi: 71

237 Şu ayette olduğu gibi: "Birtakım evlerdedir ki, Allah adının yüceltilmesine ve içlerinde isminin zikrolunmasına izin vermiştir. Orada sabah akşam O'nu tesbih ederler."(Nur sûresi:36)

Dolayısıyla; toprak ile ateşin eşit olmadığını, toprağın üstün olup, ateşin olduğunu gördüğüne göre; bu maddelere eklemeler yapmak elbette mümkündür. Biz fazla sıralamadan sadece konuya değinmek istedik.

Allahu Teâlâ, melekleri nurdan, Adem'i de topraktan yaratmıştır. Ademin neslinden olup da meleklerden üstün olanı olabilir.[238] Her ne kadar nur topraktan üstün olsa bile...

İSRAİLOĞULLARININ YALANI

Şu ayet-i kerime de bu konu ile alakalıdır:

"İsrail oğulları: "*Sayılı birkaç gün hariç, bize ateş dokunmayacaktır,*" *dediler. De ki: "Siz Allah katından bir söz mü aldınız -ki Allah sözünden caymaz-, yoksa Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?*"[239]

Bu ayet de, onların iddialarına karşı, doğru cevap istenmiştir. Nitekim onların bu iddialarında iki husus gözler önüne serilmektedir.[240] Şayet bunlardan birisi batıl ise diğeri sabit olmuş olacaktır.

---

238 İnsan ile melek arasındaki üstünlük meselesinde alimler ihtilafa girmişlerdir. İmam İz b. Abdüsselam bu konuyu "Kavaidu'l-ahkam fi masalihi'l-enâm"adlı eserinde (s. 694) açıklar. Zemahşeri de bu konuyu: "Bu beşer değildir" (Yusuf: 31) ayetinin tefsirinde "Keşşaf" adlı eserinde açıklamıştır. İmam Ebû Bekir Muhammed el-Kelâbâzi de bunu eserinde şöyle açıklamıştır: "Bu konu şu maddeler de toplanmıştır:

1) Cumhur alimler; peygamberlerin meleklerden üstün olup olmadıkları ya da meleklerin peygamberlerden üstün olup olmadığı konusunda susmuşlardır ve: "Üstün olanlar Allah'ın üstün kıldıklarıdır." demişlerdir.

2) Kimi resûlleri, kimi de melekleri üstün kılmıştır.

3) Muhammed b. Fazl der ki: "Melekler, mü'minlerden daha üstündür. Ancak kimi mü'minler vardır ki, bazı meleklerden üstündürler. Peygamberleri meleklerden sanki daha üstün kılmıştır."

239 Bakara sûresi: 80

240 İmam Taberi'nin "Câmiu'l-beyan" 1/383 adlı eserine bakınız.

Çünkü onların[241] "*Sayılı birkaç gün hariç bize ateş dokunmayacaktır.*" sözleri gaybdan haber vermek olarak anlaşılır ki, bu da ancak vahiy ile bilinir.

Ya Allah hakkında ilimsiz ve mesnedsiz konuşmak anlamına gelir ki, bu da o kimsenin yalancı olduğunu ortaya koyar.

Ya da Allah'tan gelen bir vahiy ve habere dayanan bir ahid ve söz aldığı anlamını taşır ki, bu da yine kesinlikle imkansızdır.

Bununla da anlıyoruz ki; haberleri yalan olmakla beraber, bunu uyduranlar, Allah'a iftira da atmış durumda-dırlar.

İSRAİLOĞULLARININ ALLAH İLE AHDİ

Şu ayet-i kerime de bu yöndedir: "*(Ey İsrail oğulları!) Birbirinizin kanını dökmeyeceğinize, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacağınıza dair sizden söz almıştık. Her şeyi görerek sonunda bunları kabul etmiştiniz. Bu misakı kabul eden sizler, birbirinizi öldürüyor, aranızdan bir topluluğu yurtlarından çıkarıyor, kötülük ve düşmanlıkta onlara karşı birleşiyorsunuz. Onları yurtlarından çıkarmak size haram olduğu halde size esirler olarak geldiklerinde fidye verip onları kurtarıyorsunuz. Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkar mı ediyorsunuz?*"[242]

Bu ayet-i kerime; Allahu Teâlâ'nın Kitap ehline[243] karşı getir-

241 İmam Âlusi der ki: "Bunu onlar, Resûlullah (s.a.s.) Medine'ye girdikleri vakit söylemişlerdi. Nitekim bunu Müslümanlar da işitmişlerdi. Bunun üzerine bu ayet-i kerime nazil oldu." "Ruhu'l-meani": 1/304)

242 Bakara sûresi: 84-85

243 Süddi'nin, hocalarından yaptığı rivayete göre; dedi ki: "Kureyza kabilesi Evs kabilesinin yardımcılarıydı. Nadir kabilesi ise Hazrec kabilesinin yardımcılarıydı, Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen "Semîr" adlı savaşta bunlar da savaşıyorlardı. Beni Kureyza yardımcılarıyla, Nadir de yardımcılarıyla savaşıyorlardı. Kureyza ve Nadir kabileleri birbirleriyle savaşıyor, birbirlerini öldürüyor ve yurtlarından çıkarıyorlardı. Her iki kabileden esir düşen olduğunda ise toplanıp fidye karşılığı serbest bırakıyorlardı.

Araplarda onların bu hareketlerini ayıplarlardı ve: "Hem birbirinizi öldürüyorsunuz ve hem de fidye veriyorsunuz." derlerdi. Onlar da : "Fidye vermekle emrolunduk, onları öldürmek de bize haram kılındı." derler-

diği bir hüccet ve delildir. Şöyle ki, Allahu Teâlâ onlardan birbirlerini öldürmemelerine, birbirlerini yurtlarından çıkarmamalarına ve esir düştüklerinde kimisini fidye karşılığı serbest bırakmalarına dair söz almıştı.

İşte bu üç madde, verilen bir ahid idi. Onlar bu üç maddeden ikisine uymayıp sadece üçüncüsüne uymuşlardı. Yani birbirlerini öldürüyorlardı ve yurtlarından çıkarıyorlardı, ama Allah'ın emri olduğu için de onlardan olan esirleri fidye karşılığı serbest bırakıyorlardı. (Öbürleri de Allah'ın emri olduğu halde onları yerine getirmiyorlardı).

Sizler fidye vererek esirleri kurtarırken, bunu Allah'ın emri olduğu için yapmıştınız. Peki, birbirlerinizi öldürürken ve yurtlarından çıkartırken, bu yasaklanan hadiseleri niye yaptınız? Allahu Teâlâ sizleri bundan nehyetmemiş miydi?

"Kitab'ın bir kısmına inanmak O'nun hepsine inanmayı da gerektirir. Peki, sizler niçin Kitabın bir kısmına inanıp da bir kısmını inkar ediyorsunuz?

"*Sizden öyle davrananların cezası dünya hayatında ancak rüsvaylık*[244]*; kıyamet gününde ise en şiddetli azaba itilmektir. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir.*"[245]

HEVAYA UYMAK

Şu ayet de bu istikamettedir: "*Ne var ki gönlünüzün arzulamadığı şeyleri söyleyen bir Resûl geldikçe, ona karşı büyüklük tasladınız. Peygamberlerden bir kısmını yalanladınız (İsa ve*

---

di. Araplar da: "Öyleyse onlarla niçin savaşıyorsunuz?" diye sorarlardı. Onlarda: "Yardımcılarımızın zillete düşmesini istemeyiz" derlerdi. Allahu Teâlâ da onları ayıplayıp şöyle buyurmuştur: "Bu misakı kabul eden sizler, birbirinizi öldürüyor..." (Bak: "Zâdu'l-mesîr": 1/111)

244 Ayette geçen rüsvaylıktan iki şey anlaşılmıştır: a) Cizye (Bu İbn Abbas'ın görüşüdür) b.) Kureyza kabilesinin öldürülmesi ve Nadir'in de sürülmesi (Bu da Mukatil'in görüşüdür) Bak: "Zâdu'l-mesîr:" 1/112)

245 Bakara sûresi: 84-85

Muhammed gibi), bir kısmını da öldürdünüz (Zekeriya ve Yahya gibi)."[246]

İşte bu ayet-i kerime, gözlemcilerin ve fakihlerin, arzu ve isteklerine göre hareket eden kimselere karşı güzel bir üslup ile ele aldıkları bir ayettir. Onlardan kimisi hasmına: "Bu senin iddia ettiğin konuya vereceğin hiçbir delil olmamakla beraber sen arzu ve batıl isteklerine göre hareket ediyorsun. Şayet nefsine ve arzuna uymayan bir şey gelse, onu almaz ve onu reddedersin.

Bununla beraber bu görüşler; yüceltip büyüttüğün bir kimseyi taklit etmen olsun ya da görüşlerine uyan bir açıklama olsun, heva ve hevesine uygun olduğunda ve arzularına uyacak şeylere hitap edince hemen bunları alır kabul edersin. İşte bu ve önce delil getirmelerle bu hasmı çok rahat bir şekilde susturabiliyorsun. Artık kendisi sana doğru bir cevap bile verememektedir...

Şu var ki, "Kitabın bir kısmını almak", tümünü almayı gerektirir. Bir kısım kurallara uymak, hepsine uymayı gerektirir. Kuralların kişinin şehvet ve arzularına göre olması caiz değildir. Nitekim şeriat ve kurallar, arzu ve isteğe göre olsaydı, herkesin heva ve arzusuna göre farklı ve çelişkili olurdu.

Şu ayette buyurulduğu gibi: "*Şayet hak onların isteklerine uysaydı, gökler, yer ve onlarda bulunanların hepsi ifsat olurdu.*"[247]

Hz. PEYGAMBERİ İNKAR ETMEK

Allahu Teâlâ'nın şu ayeti de bu yöndedir: "*Daha önce kafirlere karşı zafer isterlerken, kendilerine Allah katından ellerindeki (Tevrat'ı) doğrulayan bir kitap gelip de bilip öğrendikleri gerçekler karşılarına dikilince onu inkar ettiler. İşte Allah'ın laneti böyle inkarcılaradır.*"[248]

Bu ayet, Muhammed'i (s.a.s.) yalanlayan yahudilere karşı getirilen başka bir hüccet ve delildir. Kendileri Nebi (s.a.s.) gel-

---

246 Bakara sûresi:87

247 Mü'minun sûresi: 71

248 Bakara sûresi: 89

meden önce, cahiliye zamanında komşuları olan Arap müşriklere karşı Nebi (s.a.s.) ile zafer ve yardım isterlerdi.[249] Peygamber ile destek ve muzafferlik isterlerdi. Nebi (s.a.s.) geldiğinde ise onu inkar ettiler ve peygamberliğini yalanladılar.

Şu var ki, onların hem peygamberimizle zafer istemeleri ve hem de o gelince onun peygamberliğini inkar etmeleri bir arada olacak şey değildir. Bunlar bir arada toplanamaz. Çünkü peygamber olduğu için onunla zafer istemişlerdi. Ancak peygamberliği ortaya çıkınca da onu inkar ettiler. Bu bir çelişki olmakla beraber şayet sandıkları gibi peygamberliğini inkar etmek doğru bir şey olsaydı o zaman onunla zafer istemeleri yanlış olurdu.

Dolayısıyla Nebi (s.a.s.) ile zafer istemeleri doğruysa peygamber oluşu da doğrudur. Dedikleri gibi şayet peygamberliği batıl ise onunla zafer istemeleri de batıldır. İşte bu gibi düşmanlara cevap vermek oldukça zordur; çünkü çelişki üstüne çelişki yapmaktadırlar. Bunu bazı maddelerle ortaya koymak mümkündür:

1) Onlara şöyle denilir: "Sizler Peygamber ortaya çıkmadan önce onunla zafer istemekle onu takrir edip kabul etmiştiniz. Dolayısıyla peygamberin ortaya çıkmasından sonra da bunu kabul etmiş oldunuz."

2) Sizler onunla zafer yardımı istiyordunuz. Ortaya çıkmadan önce onun peygamber olduğuna inanmıştınız ve sizlerde onun geleceğine dair dayandığınız bir ilim ve bilgi vardı. Onu gördüğünüz ve ona şahit olduğunuz zaman bu bilginiz ortaya çıkmış oldu. Konu sizlere kapalı iken yani Nebi (s.a.s.) gelmeden önce ona iman etmiştiniz... Ancak o ortaya çıkınca kapalı olmayan konuyu, yani zuhurunda onu inkar ettiniz. Şüphe yok ki bu inkar ve inadın en zirvesi olanıdır!

3) Sizin zafer kazanmanız için Nebi (s.a.s.) size gerekliydi. Ancak ortaya çıkması ile artık sizler gerekli olanı gereksizleştirmenizle imkansız bir şey yapmış oldunuz.

---

249 Bak: "Zâdu'l-mesir": 1/114; "Tefsiru Ruhu'l-meâni": 1/320; "ed-Durul-Mensûr": 1/87

4) Onlara şu sorulur: "Peygamber ile zafer istemenizi sizler bir delil ile mi söylüyorsunuz yoksa delilsiz mi söylüyorsunuz?" Kendileri elbette ki "Biz delil ile söylüyoruz" diyecekledir.

İşte bunu söyledikleri vakit onlara. "Öyleyse delilinizi getirin" denilir. Çünkü bir kimse bir görüş ortaya atsa ve getirdiği delil de konu ile alakalı olmasa, onun bu hali yerli yerinde delili kullanmamak olur ki, bu da batılın en ilerisinde olduklarını gösterir.

5) Şayet, bu peygamber ile zafer istemenizle sizler, gelişinden ve doğruluğundan haberler veren ilk peygamberi[250] tasdik etmeyi hedeflemişseniz, şunu bilin ki; onun ortaya çıkmasıyla, sizin onu inkar etmenizle sizler ilk peygamberi de inkar ettiniz demektir. Böylece her iki peygamberi de yalanlamış durumdasınız.

6) Şayet, onların peygamber ile zafer istemeleri hak olsaydı-ki mucizeler bizzat onun gelişini göstermekte ve müjdelemektedir- onun zuhurunda ona iman etmek, mucizeleri tasdik etmek sadedinde daha doğru ve hak olurdu.

7) Onlara şu da söylenir: "Bir defa şu iki husustan birisi gerekli ve lazımdır: Ya onunla (s.a.s.) zafer istemeniz yanlıştır ya da onu inkar etmeniz ve onu yalanlamanız. Çünkü bu ikisi bir arada bulunamaz. Birisi hata ise diğeri doğrudur. Ancak sizin Nebi ile zafer istemeniz, ilk peygambere iman etmenize dayanıyor ki, o' da hakka dayanıyor.

8) Böylece anlaşılıyor ki; sizin Peygamber'i (s.a.s.) yalanlamanız ve onu inkar etmeniz batıldır.[251]" Bir defa, "Peygamber'i (s.a.s.) yalanlamak doğru olandır, onunla zafer istemek ise batıldır" demek mümkün değildir. Çünkü böyle söylemeniz, iman ettiğinizi söylediğiniz ilk peygamberin verdiği haberleri de yalanlamak anlamına gelir.

---

250 İlk peygamberden maksat Musa (a.s.)'dır.

251 Yahudiler müşrik Araplarla savaştıkları zaman onlara karşı Peygamber (s.a.s.) ile -o henüz gelmeden- zafer ve yardım isterlerdi ve : "Ey Rabbimiz! Bizlere göndereceğin peygamber ile zafer ver" derlerdi. Nebi (s.a.s.) geldiğinde ise o'nu tanıdılar ve bilerek inkar ettiler. (Bak: el-Kennâni, "el-Kurtîn": 47)

9) Nebî (s.a.s.) gelmeden evvel onu tasdik etmeniz sizin ilk nebiyi tasdik etmenizin gereklerindendir. Bu esnada O'nu yalanlamanız küfürdür. O ortaya çıktıktan sonra onu yalanlamanız da böyledir. Şu var ki, Peygamber (s.a.s.) gelmeden önce onu yalanlamak, ilk peygamberi de yalanlamayı gerektiriyorsa, bu onun gelmesinden sonra daha çok büyük bir inkar olur. Resûlullah'ı (s.a.s.) yalanlamak ve diğer peygamberi tasdik etmek, asla bir insanda bir arada bulunamaz. Ne onun gelmesinden önce ne de sonra... O gelmeden önce bizzat sizin itiraf etmenizle konu anlaşılıyor. Onun gelmesinden sonra ise, ilk peygamberi tasdik ettiğinizi söylemenizle anlaşılıyor...

Onlara şöyle denir: "Bir defa sizin Nebi (s.a.s.) ile zafer isteme onun peygamberliğini tasdik ve kabul etmeniz demektir. O'nu yalanlama ise, onun peygamberliğini inkar anlamına gelir. Dolayısıyla bir insanın peygamber-liğine iman ve tasdik konusu gündemde...

Şöyle ki, peygamberliği bilerek inkar etmek ve yalanlamak şüphesiz ki, küfürdür. Ancak küfrü gerektirir. Buna göre, şu iki şıktan birisi ile alakalı olur bu inkarcı: Ya Nebi olmayan birisini peygamberdir diye tasdik eder ya da peygamber olan bir kimsenin peygamberliğini yalanlar. Her iki şık da her halükarda küfürdür.

İşte böylece sizler kendinizin küfürde olduğunuzu da itiraf etmiş oldunuz. Allah'ın laneti kafirlerin üzerine olsun."

10) Önceki bildikleri ilimlerine dair kendilerine sorular sorulduğu vakit bunları itiraf etmeleriyle de bunların akıbetleri anlaşılmaktadır. Kendilerine: "Sizler Peygamber (s.a.s.) ile zafer ve yardım istememiş miydiniz?" diye sorarsak: "Evet" derler. Onlara: "Onunla zafer istemek, ona iman etmeyi gerektirmez mi?" diye sorarsak, bunu da mutlaka evet diyerek itiraf ederler.

"Kendisi gelmeden önce iman ettik dediğiniz ve kendisiyle zafer istemiş olduğunuz peygamber ortaya çıktığında bu, ona iman etmeyi gerektirmez mi ?"diye sorunca onlar yine bunu ya itiraf ederler ya da apaçık inat beslerler.

Şu var ki, Allah'ın düşmanlarının bu açıklamalar istikame-

tinde itirazları hep: "Bunların hepsi haktır" demek olmuştur. Ancak: "Zafer istemiş olduğumuz peygamber bu değildir."demişler ve inkar etmişlerdir.

Şüphesiz ki bu, inadın ve çekememezliğin en zirvesidir. Sıfatlarını ve özelliklerini bildikleri halde onu bile bile inkar ettiler. Dil ile de bunu söylediler. Kalp onu tanıdığı halde. İşte bundan dolayıdır ki Rabbimiz şöyle buyurmuştur: *"Daha önce kafirlere karşı zafer isterlerken kendilerine Allah katından ellerindeki (Tevrat'ı) doğrulayan bir kitap gelip de bilip öğrendikleri gerçekler karşılarına dikilince onu inkar ettiler. İşte Allah'ın laneti böyle inkarcılaradır."*[252]

Hamd, mü'min kullarına hidayeti bahşeden Rabbimize olsun.

Hz. MUSA'NIN HABERİ

Allahu Teâlâ'nın şu gelen ayet-i kerimesini de iyi anlamak lazım: *"Allah tarafından kendilerine, yanlarında bulunanı tasdik edici bir Resûl gelince ehli kitaptan bir topluluk, sanki Allah'ın Kitabını bilmiyormuş gibi onu arkalarına atıp terk ettiler."*[253]

İşte bu ayet de gösteriyor ki, Resûlullah (s.a.s.) den önce gelen Musa (a.s.), kendisinden sonra gelecek olan müjdeci peygamberi yahudilere haber vermişti. Zamanları farklı olduğu halde önceki peygamber sonraki peygamberin varlığını Allah'ın bildirmesiyle mucize olarak bildirdi. Kitap ehli bu haberlerin normal bir insandan çıkmayacağını bildiklerinden inanmaktaydılar. Zaten Musa'ya iman etmeselerdi, o zaman ona karşı olduklarını söylerlerdi.

Dolayısıyla ilk gelen Musa, bunu haber verince bir problem yoktu. Ancak Resûlullah (s.a.s.) ortaya çıkınca onu bile bile inatlarından dolayı inkar ettiler. Şu var ki, Resûlullah (s.a.s.) ın

---

252 Bakara sûresi: 89

253 Bakara sûresi:101

geleceğini onlara Tevrat'ta bildirmekteydi. Böylece onlar hem Musa'nın, hem Tevrat'ın ve hem de Resûlullah (s.a.s.)'in apaçık bildirdiği bu ana ortak meseleyi de inkar etmiş oldular.

YAHUDİLERİN KUR'AN'I İNKAR ETMELERİ

Şu ayet de bu yöndedir: "Kendilerine: Allah'ın indirdiğine iman edin, denilince: Biz sadece bize indirilene (Tevrat'a) inanırız, derler ve ondan başkasını inkar ederler. Halbuki o Kur'an, kendi ellerinde bulunan Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gelmiş hak kitaptır. Onlara: Şayet siz gerçekten iman etmişseniz daha önce Allah'ın peygamberlerini neden öldürdünüz? de."[254]

İşte bu ayet-i kerime Resûlullah (s.a.s.) ile yahudiler arasında meydana gelen[255] bir hadisede inzal olan bir ayeti kerimedir. Şöyle ki, Resûlullah (s.a.s.) onlara: "Allah'ın indirdiklerine iman edin." deyince, onlar: "Biz sadece bi-ze indirilen (Tevrat'a) iman ederiz" dediler. Kendileri bunu söylemekle sadece kendilerine indirilene iman ettiklerini ortaya koymuşlardı.

Onlara şunların söylenmesi gerekir: "Şayet sizlere indirilene iman etmişseniz o takdirde Muhammed (s.a.s.)'in de getirdiklerine iman etmeniz gerekir. Çünkü sizlere indirilen Tevrat da o'ndan, onun çıkışından söz etmektedir. Çünkü iman edildiği zaman nerede ve ne zaman olursa olsun her şeyine iman edilir. Dolayısıyla ya tamamıyla hepsine iman edeceksiniz, ya da hepsini açık inkar edeceksiniz.

"Ve ondan başkasını inkar ederler. Halbuki o Kur'an, kendi

254 Bakara sûresi: 91

255 Yahudilere: "Kuran'ı tasdik edin" denilince: "Sadece bizlere indirilen Tevrat'ı tasdik ederiz."dediler ve ondan başkasını inkar ettiler.Şu var ki, Kur'an Tevrat'ı destekler mahiyette gönderilen, hak bir kitaptır. Çünkü Allah'ın indirdiği kitapların hepsi birbirlerini destekler mahiyettedir. Ey Peygamber onlara de ki: "Şayet sizlere indirilene iman etmişseniz o zaman niçin Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı peygamberleri öldürüyorsunuz?" Buradaki hitap her ne kadar orada bulunanlara söylenmiş gibiyse de kast edilen öncekilerdir. Öncekilerinin yaptıklarını doğru görmeleri sebebiyle onları da bağlar. Nitekim onlar da kendilerinden öncekilerden sayılırlar." (Bak: Zuhayli: "et-Tefsiru'l-veciz")

ellerinde bulunan Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gelmiş hak kitaptır." ayetine gelirsek; bu ayette de gerçekten çok veciz bir nükte vardır. Şöyle ki; Kendileri hak olduğu halde onu inkar edince, kendilerine indirilene iman ettik dediklerine gerçekte iman etmediklerini ortaya koymaktadırlar. Kendileri Hz. Peygamber'e iman etmemekle aynı zamanda önceki peygambere yani Musa-'ya (a.s.) da iman etmemiş oluyorlar. Yani hakka tam manasıyla iman etmemişler ve teslim olmamışlardır.

Bu kural sadece onlar hakkında geçerli olmayıp, aynı zamanda hakkın bir kısmına inanıp bir kısmına inanmayan herkes için de geçerlidir. Mesela Kitabın bir kısmına iman edip bir kısmını yalan saymak, ya da inkar etmek ve yahut da peygamberlerin bazılarına iman edip bazılarını inkar etmek gibi. Hepsine iman edilmediği takdirde iman edilmiş olmaz ve kafirlikten kurtulunmaz.

Kitap ehlinden olup Kur'an hakkında tartışıp onu inkar eden ve peygamberleri öldürenleri açıklayan bir başka ayet de şöyledir: "*Onlara: Şayet siz gerçekten iman etmişseniz daha önce Allah'ın peygamberlerini neden öldürdünüz? de.*"[256]

Sizler, ey yahudiler! Şayet kendinize indirilmiş olana ve sizlere gönderilmiş olan peygamberlere iman ettiğinizi iddia ediyorsanız, öyleyse önceki peygamberleri niçin öldürdünüz? Bu nasıl tasdik ve iman etme?! Dolayısıyla sizler kendilerinize indirilene iman etmediğiniz gibi Re-sûlullah'a (s.a.s.) da iman etmediniz.

Şunu da söylemek lazım ki, sizler bunları bilerek inkar ettiniz, Musa (a.s.)'ya iman ettik demenizle beraber bu hükmü aldınız. Nitekim Musa (a.s.) da sizinle din konusunda tartışmıştı: "*Andolsun ki Musa size apaçık mucizeler getirmişti. Sonra onun ardından, zalimler olarak buzağıya taptınız.*"[257] İşte bu da gösteri-

---

256 Bu ayet-i kerime gösteriyor ki; din konusunda onu müdafaa etmek için tartışmak, bütün peygamberlerin özelliğidir. Hasmından da münakaşa ederken ondan bazı şeyler söylemesini istemek caizdir. (Bak: "et-Tefsiru'l-kebir": 3/186)

257 Bakara sûresi: 91

yor ki, peygamberler de kavimleriyle din konusunda tartışmış ve delillerle, mucizeler getirmişlerdir.

Gelen şu ayet-i kerime de bu yöndedir: "*(Ey Muhammed, onlara) Şayet ahiret yurdu Allah katında diğer insanlara değil de yalnızca size aitse ve bu iddianızda doğru iseniz haydi ölümü temenni edin (bakalım) de.*"[258]

Yahudiler şöyle diyorlardı: "Bizler Allah'ın sevilen kullarıyız. Ahiret yurdu Allah katında diğer insanlara değil de yalnızca bizlere aittir. Bizden azap görecek olanlar sadece buzağıya tapanlardır. Sonra onlar da ateşten çıkacaktır. Bu da onların Allah'a yaptıkları ibadet müddetincedir."[259]

Allahu Teâlâ, onların: "Ateş bize sadece birkaç gün hariç dokunmayacaktır" diye söyledikleri görüşlerine cevap verip, Allah katından bir söz mü aldıklarına dair onların bu görüşlerine karşı çıkmış ve bunları bilmeden söylediklerini haber vermiştir. İddia ettikleri bu sözlerin hiç birisinde kendilerini haklı kılacak bir delilin olmadığını belirtmiştir.

Sonra da Allahu Teâlâ, yahudiler hakkında, ahiret yurdunun sadece kendilerine özgü olduğunu söylemelerini de şu ayetiyle reddetmiştir: "*Şayet doğru iseniz o zaman ölümü temenni edin*" Çünkü seven kimse sevdiğiyle beraber olmak ister, ayrı düşmeyi asla istemez. Tıpkı oğlun babayla ayrı düşmemesi gibi. Özellikle de ahiret yurdunun sadece kendilerine ait olduğunu iddia etmeleriyle bunun daha da çok artması gerekir. Yani o kimseye en sevgili olan şey, artık sevdiğine kavuşmak olur. Yahudilerin ölümü temenni etmemeleriyle, onların yalancı oldukları ve söylediklerinde batıl oldukları anlaşılmaktadır.

Kitap ehlinin ölümü temenni etmemeleriyle ilgili açıklamadan sonra yine onların yalan söylediklerini ifşa eden başka bir ayete gelecek olursak, ayet şöyledir: "*Onlar, kendi elleriyle önceden*

---

258 Bakara sûresi: 94

259 "*Ateş bize sadece birkaç gün hariç dokunmayacaktır*" ile ilgili ayet.

yaptıkları işler (günahlar) sebebiyle hiçbir zaman ölümü temenni etmeyeceklerdir. Allah zalimleri iyi bilir."[260]

Bir ayet de şöyledir: "*(Ehl-i Kitap:) Yahudiler yahut hıristiyanlar hariç hiç kimse cennete girmeyecek, dediler. Bu, onların kuruntusudur. Sen de onlara: Eğer gerçekten doğru söylüyorsanız delillerinizi getirin, de*"[261]

Bu ayet-i kerime onlardan her iki grup için de reddiye mahiyetindedir. Nitekim sadece kendilerinin cennetlik olduklarını söylemekteydiler. Yahudiler: "Sadece yahudi olanlar cennete girecek", Hıristiyanlar da: "Sadece hıris-tiyan olanlar girecektir" demişlerdi. Onların bu söylediklerine karşı Yüce Yaratan apaçık mana ifade eden ve her şeyi ortaya koyan isteği ile: "Eğer doğru söylüyorsanız o zaman delillerinizi getirin (de görelim)" diye buyurdu.

Dolayısıyla her kim mesnedsiz ve delilsiz bir görüşü iddia ederse ona: "Eğer doğruyu söylüyorsan o takdirde delillerini getir" denilir.

Bir ayet de şöyledir: "*Allah çocuk edindi" dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Oysa göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur., hepsi O'na boyun eğmiştir. (O), göklerin ve yerin eşsiz yaratanıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece "Ol" der ve o da hemen oluverir."*[262]

Allahu Teâlâ, ayette görüldüğü üzere onları reddetmiş ve iddia ettiklerinden yani çocuk edinmekten de kendi nefsini tenzih etmiştir. Sonra da kendisinin çocuk edinmesinin imkansız olduğuna dair de dört tane delil sunmuştur:

1) Göklerde ve yerde olan her şeyin O'nun mülkü olduğudur ve her ikisinde de bulunan her şeyin -çocuk dahil- nefyolunduğu yani bunlarda herhangi bir şeyi ortak edinmediğidir. Çünkü çocuk babanın bir ortağı konumunda sayılır. Onun bir benzeridir.

---

260 Bakara sûresi: 95

261 Bakara sûresi: 111

262 Bakara sûresi: 116-117

Onun mülkünden sayılır. Ancak Allah'ın mülkünden olan herhangi bir şey asla O'nun bir benzeri olamaz. O'nun mülkünden olsa bile, yaratılanla yaratan bu manayla da kıyaslanamaz. Zaten Allah'ın nasıl bir benzeri ve ortağı olabilir ki?! Böyle bir şey söylemek batılın tâ kendisidir.

Allahu Teâlâ ayet-i kerimesinde: "*Her şey O'na boyun eğmiştir*" diye buyurmuştur. İşte bu ayet; O'na olan kulluğu beyan eder. Mahlukatın Allah'ın mülkünden olduklarını belirtir. Bunlardan hiç kimse O'nun ortağı, benzeri yahut da çocuğu vb. olamaz.

Şu var ki; Allahu Teâlâ'ya çocuk isnat etmek en büyük şirk sayılır. Çünkü müşrik kimse, Allahu Teâlâ'ya mahlukatından kendisine ortak koşmuş kimse demektir; Allah'ın mülkünden olduklarını itiraf ettiği halde... Nitekim müşriklerde telbiyelerinde şöyle söylerlerdi: "Lebbeyk Allahümme lebbeyk, lebbeyk lâ şerike lek illa şerikin hüve lek, temlekuhu ve ma meleke (Ey Rabbimiz, senin için geldik, senin için buradayız, senin ortağın yoktur, ancak senin için olan ortağın vardır, o da senin mülkünden ve verdiklerindendir."[263]

Kendileri bunu söylemekle, O'nun kulu ve O'nun mülkünden olan yaratılmış bir kimseyi Allah'a ortak koşarlardı. Hıristiyanlar ise Allah'ın kullarından kimisini, O'nun bir cüzü kılmışlardı. Şu ayette vurgulandığı üzere: "*Ama onlar, kullarından bir kısmını, O'nun bir cüzü kıldılar. Gerçekten insan apaçık bir nankördür.*"[264]

Dolayısıyla göklerde ve yerlerde olan her şer Allah'a boyun eğdiğine göre ve her şeyde O'nun mülkünden olduğuna göre, Allah'a bunların ortak olması imkansızdır. Göklerde ve yerlerde olan her şeyin Allah'ın olduğunu söyleyen herkesin bu konuda Allah'ı birlemesi söz konusudur.

Zaten bundan dolayıdır ki, Allahu Teâlâ, müşriklere bile bunu itiraf ettirmiştir: "*(Resûlüm!) de ki: "Eğer biliyorsanız, bu dünya ve*

263 Bak: Ebû Ubeyde'den naklen, "Tefsiru Ğaribi'l-Kur'an:" 27; İmam Kurtubi, "el-Câmi li ahkami'l-Kuran": 9/272

264 Zuhruf sûresi: 15

onda bulunanlar kime aittir?" "Allah'a aittir." diyeceklerdir. Öyle ise hiç düşünüp taşınmaz mısınız?!"[265]

2) Allahu Teâlâ'nın şu ayet-i kerimesi: "*(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece "Ol" der ve o da hemen oluverir.*"[266]

Bu ayet-i kerime, kendisine çocuk isnadının mümkün olmadığının en açık ve en beliğ delilidir. Bundan dolayıdır ki Allahu Teâlâ En'am sûresinde şöyle buyurmuştur: "*O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O'nun eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir?*"[267] Yani göklerin ve yerin eşsiz yaratanı olduğu halde nasıl çocuğu olabilir ?! demektir.

İşte bu ayetin anlamı şudur: gökleri ve yerleri bütün azameti ve ayetleriyle yaratan Allah, bunlardan daha altta olanları da yaratmaya kadirdir. Elbette ki bunlardan hiçbir şey asla O'na ortak olarak nisbet edilemez.

Allahu Teâlâ'ya çocuk nisbet etmek aynı zamanda O'nun ihtiyaçsız oluşuna, gökleri ve yeri yaratışında tek oluşuna da halel getirmektedir. Şu gelen ayet bunu çok güzel açıklar: "*Allah çocuk edindi" dediler. Hâşâ! O bundan münezzehtir. O'nun (çocuğa) ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Bu hususta yanınızda herhangi bir delil de yoktur. Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz ?*"[268]

Allahu Teâlâ'nın eşsiz kudreti, O'nun eşsiz zenginliği ve rububiyeti, O'nun çocuk edinmesinin imkansızlığını ortaya koymaktadır. Çünkü O'na evlat, çocuk vb. şeyleri ortak koşmak, O'nun kemal sıfatlarını zedeler. O'nun her şeye kadir ve mutlak zenginlik sıfatlarını zedeler. Bundan dolayıdır ki Allah'a (c.c.) çocuk nispet etmek, O'na sövmek anlamına gelir.

"Sahihayn"da gelen bir hadis-i şerifte Nebi (s.a.s.) şöyle de-

265 Mü'minun sûresi: 84-85

266 Bakara sûresi: 117

267 En'am sûresi: 101

268 Yunus sûresi: 68

miştir: "Allahu Teâlâ buyurdu ki: "Ademoğlu bana kötü konuştu. Halbuki bu ona uygun düşmez. Ademoğlu beni yalanladı. Halbuki bu da ona uygun düşmez. Bana kötü konuşmasına gelince, "çocuk edindi" demesidir.

Şu var ki; Ben ihtiyaçsız ve tek olanım. Doğmadım ve doğrulmadım. Hiçbir şey benim benzerim değildir. Beni yalanlamasına gelince; ilk nasıl yarattıysam tekrar diriltemeyeceğimi söylemesidir. Şu var ki; ilk yaratmam bana daha kolaydır."[269]

Ömer b. Hattab (r.a.) hıristiyanlar hakkında şöyle demiştir: "Onları zillete sokun, onlara zulüm etmiş olmazsınız. Şüphesiz beşer içinde Allah'a en ağır şekilde söven topluluk onlardır."

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur. "*Allah evlat edindi" diyenleri de uyarmak için kuluna, kendisinde hiçbir (tezat ve) eğrilik bulunmayan dosdoğru Kitab'ı indirdi. Ne onların, ne de atalarının bu konuda hiçbir bilgisi yoktur.*"[270]

Allahu Teâlâ aynı zamanda böyle çirkin konuşanların bu sözlerinden dolayı neredeyse göklerin çatlayacağını, yerin yarılacağını ve dağların yıkılıp düşeceğini haber vermiştir.[271] Çünkü Allah'a (c.c.) noksanlık izafe etmek ya da O'na sövmek hiç şüphesiz O'nun rububiyetine, kudretine ve ihtiyaçsız oluşu sıfatlarının kemalatına halel getirmektedir.

3) Allahu Teâlâ'nın şu ayet-i kerimesi: "O her hangi bir şey hakkında hüküm verince, "Ol" der ve o da hemen oluverir.[272] İşte bu ayet de şunu itiraf etmektedir: Herhangi bir şeyi ortaya koymak isteyenin "Ol" demesiyle o şeyin olmayacağı muhakkaktır. Ancak yaratıcımız olan Allah her hangi bir şeyin, meydana gelmesi için "Ol" demesiyle onun hemen oluvermesi an meselesidir.

Dolayısıyla "Ol" demesiyle, her şey kadir olan Allahu Teâlâ,

269 Buhârî, Bakara sûresi Tefsiri; Müsned, Ahmed: 2/351.

270 Kehf sûresi: 4-5

271 Konu ile ilgili bak : Meryem sûresi: 88-90

272 Bakara sûresi: 117

bir evlata niçin ihtiyacı olsun?! O evlattan yardım da istemez, Onunla izzeti de artmaz. Şu var ki ancak yaratılmış bir kimseye bunları sağlar.

Çünkü Allahu Teâlâ zaten mutlak kadirdir, kimseden yardım almaz ve mutlak izzet sahibidir. Şu bir gerçek ki, bunların hepsi zaten O'nun verdiklerindendir. Kulların istedikleri şeyin meydana gelmesi için "Ol" demeleri yetmez.

4) Kendisinin çocuk edinmediğine dair birçok deliller getirmiştir. Bizler burada bazılarını ele alalım:

Bir defa Allahu Teâlâ, ilmi eksiksiz olandır ve bütün her şeyi yaratmıştır. Her şeyi yaratan Allah'a elbette bir evlat, çocuk ya da bir eş nispet edilemez.[273] En'am Sûresinde buyurduğu gibi:

"*(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece "Ol" der ve o da hemen oluverir.*" Bu ayet-i kerime, kendisine çocuk isnadının mümkün olmadığının en açık ve en beliğ delilidir.

---

273 İmam İbn Teymiye (rah.a) der ki: "Doğum konusunun Allah için olması asla mümkün değildir. Çünkü doğum konusunda ancak iki asıl şeyin meydana gelmesi gerekir. Birisi, bizzat kendisinin doğurana bağlı olması ve kendisinden çıkmasıdır. Başkasına bağlı olan arızi bir şey olması halinde ise; onun için kendi yerini alan bir konumunun olması gerekir.

Bu ilkini, Allahu Teâlâ'nın: "*De ki: O Allah tektir.*" ayeti nefyetmektedir. Çünkü tek oluşu demek, kendisinin benzerinin ve ortağının olmaması anlamına gelir. Öyleyse kendisinin bir eş edinmesi asla mümkün değildir." Her şeyi yaratmıştır ve O her şeyi bilendir." Çocuğun meydana geldiği lazımın (gerekenin) bulunmayışından dolayı bu ayetiyle çocuğu nefyetmiştir. Çünkü lazımın nefyedilmesi melzumun da nefyolmasına delalet eder. (Anne olmazsa evlat da olmaz.) Şu var ki; Allahu Teâlâ her şeyi yaratandır. Buna göre, O'ndan başka her şey yaratılmıştır. O'ndan hiçbir şey tevellüt etmemiştir.

İkincisi ise; Allahu Teâlâ'nın "Samed / ihtiyaçsız oluşu" özelliği ile nefyetmesidir. Çünkü O, tektir. Hiçbir benzeri yoktur. Ortağı ve eşi asla bulunmaz. O Samed'dir, hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Çünkü tek olan ve ihtiyaçsız olan bir zat, asla doğurmaz ve doğmaz. Bunun böyle olması daha uygundur ve doğrusu da sadece budur." (Kasimi: "Delailu't-tevhid": 56)

Bundan dolayıdır ki Allahu Teâlâ En'am sûresinde şöyle buyurmuştur: "O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O'nun eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir?"[274] Şayet Allah'ın (c.c.) haşa bir çocuğu olsaydı o zaman çocuk mahluk olmazdı; bilakis O'ndan bir cüz olurdu. Bu da Allah'ın her şeyin yaratanı olduğu ayetine terstir.

Yine bu açıklamadan da anlıyoruz ki; felsefeciler, haşa akılların ve nefislerin vasıtayla olsun ya da olmasın Allah'tan tevellüd ettiklerini, O'ndan doğduklarını söylemektedirler. Bunu söylemekle onlar, hıristiyanlardan daha şerlisini söylemiş oluyorlar.

Aynı şekilde her kim alemin kadim olduğunu iddia ederse, alemin Allah'ın yarattığı bir mahluk olmadığını söylemiş olur. Bunu söylemekle de yine hıristiyanlardan daha çirkinini söylemiş oluyor. Çünkü hıristiyanlar Allah'ın yarattıklarından bir ya da iki şahsı çıkarmaktadırlar. Alemin kadim olduğunu söyleyenler ise; yüksek alem, alçak alem, alemler, melek alemi gibi ayrımlara girip sayıyı çoğaltmaktadırlar ve bunların mahluk olmadığını iddia ediyorlar. Hıristiyanların küfürleri ise onlar kadar değildir.

Evet, hıristiyanların elit kesimi apaçık bir şaşkınlık ve sapıklıkta olmakla birlikte alt kesimi olan avam kesimi de Allah'a (haşa) eş ve kendilerine göre makul bir evlat yakıştırmaktadırlar, bunlar da elitler gibidirler.

Allahu Teâlâ onların bu yakıştırmalarından münezzeh ve çok yüce olandır.[275] İşte bu çirkin görüşleriyle onlar Allah'ın yaratmış oldukları içerisinde en sapmış olanlardır. Onlar aynı zamanda Allah'ın kendilerini Kitabında vasf-ettiği gibidirler. Daha önce de sapmış, birçoklarını saptır-mış ve yolun doğrusundan uzaklaşmış kimselerdir.[276]

İşte bu arz ettiklerimiz; Yüce Allah'a evlat, eş, vb... şeyleri

---

274 En'am sûresi: 101

275 Allahu Teâlâ birçok ayetinde kendisini bu gibi vasıflardan tenzih etmiştir. Bak: En'am sûresi: 100; Yunus sûresi: 18; İsra sûresi: 43.

276 Bak: Maide Sûresi: 77 (iktibas)

nispet etmenin batıl ve imkansız oluşuna delalet eden Allah'ın delillerinden bazısıdır. Bunlarla Allah'a iftira atan iftiracılarla bazı kelamcıların görüşlerini bir mukayese et, farkı göreceksin...

Kitabı ile mü'min kullarına yeterlilik ve eksiksizlik veren Rabbimize hamdu senalar olsun. Kelamcıların desiselerinden ve sapmalarından bizi apaçık delil ve burhanlarla destekleyen Allah hamd olsun. Şüphe yok ki; Allah'ın nimeti olan bu Kitap bir kula yeter de artar bile! "*Kendilerine okunmakta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi? Elbette iman eden bir kavim için onda rahmet ve ibret vardır.*"[277]

İBRAHİMİN HANİF DİNİ

Şu ayet de bu yöndedir: "*(Yahudiler ve hıristiyanlar müslümanlara:) Yahudi ya da hıristiyan olun ki; doğru yolu bulasınız, dediler.*" Müslümanlar da bu iddialarına şöyle cevap verdiler: "*De ki: Bilakis! Biz, hanîf olan İbrahim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi.*"[278]

Bu kısaca verdikleri cevapta hem men etme ve hem de karşı çıkma söz konusudur. Men etmeye gelince; ayette geçen "Bel/ Bilakis" harfi, men anlamını tanıyor. Yani: "Durum söyledikleri gibi değildir" demektir. Vurgulanan: "hanif olan İbrahim'in dinine" sözüyle onlara karşı çıkışa gelince, mana şöyle olur: "Onlar İbrahim'in hanif dinine uymazlar mı?"

Bu ayete karşı çıkma anlamı verildiği takdirde, yahudi ve hıristiyanların hanif olan İbrahim'in dinine uymamakla haktan saptıkları da anlaşılmaktadır. Ve iman edenlerin de hanif din üzere bulunmalarıyla doğru yol üzerinde oldukları belirtilmektedir. Çünkü Allahu Teâlâ Kitabında İbrahim'in dinin hanif olduğunu ve kendisinin de müşrik olmadığını söylemiştir.

Dolayısıyla kendisi müşrik olmayan halde dini de tevhid üzere olana uymak, elbette dinleri Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi

277 Ankebut sûresi: 51

278 Bakara sûresi: 135

(sonradan) şirk bulaştırılmış dinlerden daha hayırlıdır. Çünkü haniflik ve tevhid dini, Allah'ın bütün peygamberleri gönderdiği dinin bizzat kendisidir. Allahu Teâlâ da bu dinden başkasını asla kabul etmeyecektir.[279] Aynı zamanda Allah'ın (c.c.) yaratılışına ve fıtratlara uygun bir dindir.

Yahudiler ve hıristiyanlar İbrahim'in de kendileri gibi yahudi ya da hıristiyan olduğunu iddia etmişlerdi. Hatta: "Bizler de ona tâbiyiz. Onun dininden dışarı çıkmış değiliz" derlerdi. Ancak kendilerine şu ayet de olduğu gibi karşı çıkılmış ve onların yalancılar olduğu ortaya çıkmıştır: "*Yoksa siz, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve esbâtın yahudi veya hıristiyan olduğunu mu söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? Allah tarafından kendisine (bildirilmiş) bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.*"[280]

Bu cevabı Allahu Teâlâ Al-i İmran sûresinde şu ayetiyle beyan etmiştir: "*İbrahim, ne yahudi, ne de hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir müslüman idi; müşriklerden değildi. İnsanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur.*"

KIBLENİN DEĞİŞMESİ

Allahu Teâlâ'nın şu ayeti de (yine yahudi ve hıristiyanların sapıklıklarını gözler önüne serer mahiyettedir:) "*İnsanlardan bir kısım beyinsizler: Yönelmekte oldukları kıblelerinden onları çeviren nedir? diyecekler. De ki: Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir.*"[281]

Bu ayet de, bazı beyinsizlerin iman edenlere yönelttikleri bazı sözleri hakkındadır. Bu sözleri şunlardan oluşmaktaydı: "Şa-

279 Bak: Al-i İmran sûresi: 85

280 Bakara sûresi: 140

281 Bakara sûresi: 142

yet sizin ilk kıbleniz eğer doğru idiyse o zaman hakkı terk ettiniz demektir. Şayet yanlış ise o zaman da yanlış ve batıl üzeresiniz demektir."[282]

Ayetin lafzı her ne kadar buna delalet etmese de, münakaşa eden beyinsizler bunu söylemekteydiler.[283] Allahu Teâlâ da onlara çok güzel bir şekilde cevap verip, yanlışlıklarını beyan etmiştir. Kafirler önceden de olduğu gibi burada da küfürlerini ortaya koymuşlardı, şöyle ki; kendileri: "Şayet (hak) peygamber olsaydı o takdirde önceki peygamberlerin kıblesini terk etmezdi." dediler.

Şöyle de demişlerdi: "Şayet peygamber olsaydı dün yaptığının tersini bugün yapmazdı." Bazı müşriklerde: Sizin kıblenize döndü, belki sizin dininize de dönecektir" derlerdi. Ehli kitap ise: "Şayet Nebi olsaydı diğer peygamberlerin kıblesinden ayrılmazdı." derlerdi. Görüşler oldukça çoğalmış ve bazı insanlara bunlar oldukça ağır gelmişti. Allahu Teâlâ'nın buyurduğu gibi: "*Bu, Allah'ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir.*"[284]

İzzet ve hikmet sahibi olan Allah'ın bu kıssada ki hikmetine bir bak ve düşün! Nasıl da kıblenin değiştirilmesi konusunda insanları imtihan etmekte.... Kitap ehline nasıl da mühlet vermekte, onların yanlışlıklarını ve inkarlarını yüzlerine vurmakta...

Bu ayetiyle Yüce Allah, neshi de zikretmiş olmaktadır. Şöyle ki, kendisi bir ayeti nesh etmek istediği zaman benzerini ya da daha hayırlı olanı getirir. O Allah ki, buna kadir olandır ve hiçbir şey O'nu aciz bırakamaz.

---

282 Hadise şöyledir: Hz. Peygamber (s.a.s.) Mekke'de iken namaz kıldığı zaman Beyt-i Makdis'e dönerek namaz kılardı. Medine'ye hicret ettiği zaman Kâbe'ye dönmesi emredildi. Bunun üzerine Allâhu Teâlâ kendisine bu ayeti indirip Kâbe'ye döneceğini ve buna bazılarının karşı çıkacağını bildirdi. Böylelikle bu, o'nun aynı zamanda bazı gaybi konularla ilgili bir mucizesini de ortaya koymuş oldu. Sonra da kıblenin değişikliği ile ilgili ayeti inzal oldu. Bak: "Haşiyetu's-Sâvi:" 1/132-133

283 Bunlar yahudiler ve müşrikler idiler.

284 Bakara sûresi:143

Sonra da Allahu Teâlâ, peygamberine (s.a.s.) teslimi karar kılıp, kendisine bazı sorular soranlar hakkında daha önce de Musa'ya (a.s.) kavminin bazı sorular sorduğunu haber vermiştir.[285]

Daha sonra Allahu Teâlâ, Beyt-i Haram'ını zikretmiş, onun yüceliğini, sayğınlığını ve onu inşa edeni övmüş ve yüceltmiştir. Kâbe'yi bina edeni övmekle beraber ona uymayı da vacip kılmıştır. Nefisleri de Allah'ın evi olan Kâbe'ye uygun ve ona bağlı olarak yaratmıştır. Kâbe'yi insanlar için toplanma yeri[286] kılmıştır. Kalpler ona sevgiyle yanıp tutuşmaktadır.[287]

Yüce Allah'ın: "*Yüzünü Mescide-i Haram tarafına çevir*"[288] ayeti nazil olunca, Resûlullah (s.a.s.) ve imanda derinleşen müslümanlar bu ayetin inzalinden ötürü çok sevindiler ve bu gelen ayet onlara çok büyük bir müjde oldu. Öyle ki sanki bayram olmuştu onlar için...

Çünkü Resûlullah (s.a.s.) Kitap ehlinin yöneldikleri kıbleye değil de Kâbe'ye doğru kıblenin olması için gökyüzüne doğru ellerini kaldırmış ve dualarda bulunmuştu. Allahu Azze ve Celle de razı olduğu yöne kıbleyi emir buyurdu. Kafirler de olay karşısında şüphe ve fitne sokma yoluna koyulmuşlardı ve imanı zayıf olan müslümanlara zorluk çıkarıyorlardı.

Allahu Teâlâ da Resûlullah'a (s.a.s.) ve müslüman-lara kafirlerden gelecek olan laflara kulak asmamalarını söylemiş ve onların beyinsizler olduğunu haber verip şöyle buyurmuştur: "*De ki: Doğu da batıda Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir.*"[289]

Sonra da kıble henüz değişmeden önce ölen kardeşlerinin kıldıkları geçmiş namazlar hakkında sorular soran Mü'minlerin

---

285 Konu ile ilgili ayet için bak: Bakara sûresi:108

286 Bak: Bakara sûresi: 125

287 Rivayet edildiğine göre: Gökyüzünden Kâbe'ye yüz yirmi rahmet iner. Bunlardan altmışı tavaf edenlerin üzerine, kırkı namaz kılanların üzerine, yirmisi de Kâbe'ye bakanların üzerine iner."

288 Bakara sûresi: 144

289 Bakara sûresi: 142

bu sorularına karşı Allahu Teâlâ: "Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir. Zira Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir."[290] diye cevap vermiştir.

Alimlere göre buradaki iman hakkında iki görüş vardır; Birincisi: "Beyt-i Makdis'e doğru kıldığınız namazları zayi etmez. Hatta bunlara sevap bile verir çünkü buraya doğru namaz kılmak da Allah'ın emriydi ve rızası doğrultusunda yapılmıştı." İkincisi ise: "Allah'ın ilk kıbleyi meşru kılması ve razı olmasıyla sizin bunu tasdik etmenizi ve imanınızı zayi etmez." Selef ve halef alimlerin çoğunluğuna göre, ilk görüş daha doğrudur. Nitekim bu diğer görüşü gerektirmektedir.[291]

Allahu Teâlâ, Resûlünü Kitap ehlinin kıblesinden berî kılıp şöyle buyurmuştur: "Sen de onların kıblesine dönecek değilsin"[292] Sonra da kıble konusunda onların ihtilaflarını zikredip, her grubun kendisine özgü kıblelerinin olduğunu bir grubun diğerinin kıblesine yönelmediğini haber vermiştir.

Çünkü kıble; dinin özünü yansıtmakta, dinin görünen işareti ve sembolü durumundadır. Bir topluluk kıblelerini değiştirmekle dinini değiştirmiş gibidir. Allahu Teâlâ da Resûlüne başka yere dönüp kıblesini çevirmeyi emret-mesiyle, kitap ehli inada ve taşkınlığa girmişlerdir. Onlar öyle topluluktурlar ki; hakka karşı koymak hususunda beraberler, hakkı tasdik etmek hususunda yine beraberdirler.

İşte bu ayet-i kerimede Resûlullah'a (s.a.s.) ve iman edenlere kıblelerinin gereği hakkında sabit olmalarını ihtiva eden açıklamalar bulunmaktadır. Kitap ehlinin: "Bizim kıblemize dönün ki, biz de sizin dininize tabi olalım." diye söyledikleri sözlerine de kulak asmamayı buyurmaktadır. Çünkü onların bu sözleri sadece tuzak ve aldatmacadan ibaretti.

---

290 Bakara sûresi: 143

291 Bak: Âlûsi: "Tefsiru Ruhi'l-meâni:" 2/7

292 Bakara sûresi: 145

Şu var ki; onlar öyle topluluklardır ki, senin doğruluğun hakkında bütün delililer ve ayetler ortaya konsa bile yine de sana tabi olmazlar. Bir defa küfür onların kalplerine girmiştir. Hakka aralanan bir kapıları kalmamıştır. Aynı zamanda senin kıblene dönmezler de...

Allah Azze ve Celle birçok ayetinde kendi varlığına ve büyüklüğüne delalet eden ayetleri zikretmiş, konu ile ilgili olarak otoritesini ortaya koymuş ve bunları yalanlayanları reddetmiş, tefekkür etmeyip, onu bile inkar edip iman etmedikleri için de peygamberleri yalanladıklarını haber vermiştir.

Onun varlığına delalet eden bir ayet şöyledir: "*Muhakkak ki göklerde ve yerde insanlar için birçok ayetler vardır. Sizin yaratılışınızda ve (Allah'ın) yeryüzünde yaydığı canlılarda, kesin olarak iman eden bir topluluk için ibret verici işaretler vardır. Gecenin ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın gökten indirmiş olduğu rızıkta ve ölümünden sonra yeri onunla diriltmesinde, rüzgarları değişik yönlerden estirmesinde, aklını kullanan topluluk için dersler vardır.*"[293]

Sonra Allah'ın nasıl da bunları ayetler ve ibretler kıldığına iyi bir ve tefekkür et! İşte bakacak olursak, Kur'an'da birçok ayet-i kerime de Allah'ın varlığına ve birliğine, O'nun eşsiz otoritesine ve mutlak hükümranlığına delalet eder. Mesela Rum sûresindeki şu ayetleri:

"*Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının) delillerindendir. Sonra siz, yayılan insanlar oluverdiniz. Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de O'nun delillerindendir. Şüphe yok ki bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır. O'nun delillerinden birisi de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Muhakkak ki bunda bilenler için dersler vardır. Gece olsun gündüz olsun, uyumanız ve Allah'ın lütfundan ara-*

293 Casiye sûresi: 3-5

manız da O'nun (varlığının) ayetlerindendir. Gerçekten bunda, işiten bir kavim için ibretler vardır..."[294]

Konu ile alakalı bazı ayetler de, Al-i İmran[295], Neml[296], Zariyat[297] sûrelerinde geçmektedir.

Bakacak olursak, ayetlerin hepsi de bunların hak olarak olduğunu ve Allah'ın varlığını ortaya koyduklarını, bunları da sadece iman edenlerin anlayıp kavrayabildiğini ve peygamberleri yalanlayanların da bunlardan gafil olduğunu görürüz.

Sonra Allahu Teâlâ: *"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."*[298] buyurmuştur. Bu ayetiyle, var oluş gayemizi ortaya koymakta; bizlerin sadece O'na ibadet etmek için dünyaya geldiğimizi haber vermektedir. Bunlar hakkında da adaletiyle, sevap vermesiyle ve azap etmesiyle vb. sıfatlarıyla karşılık vermektedir.

Şu ayetlerde olduğu gibi: *"Göklerde ve yerde bulunanlar hep Allah'ındır. Bu, Allah'ın, kötülük edenleri yaptıklarıyla* ***cezalandırması****, güzel davranışları da daha güzeliyle* ***mükâfatlandırması*** *içindir."*[299]

"Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Herkes peşine koştuğu şeyin ***karşılığını*** *bulsun diye neredeyse onu gizleyeceğim."*[300]

"İçlerinden birisine: İnsanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlara verilecek yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele, diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki, o kafirler: Bu elbetteki apaçık bir sihirbazdır, dediler? Muhakkak ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işleri yerli yerince idare ederek arşa istiva eden Allah'tır. O'nun izni olmadan hiç kimse şefaatçi olamaz. İşte O Rabbiniz Allah'tır.

---

294 Rum sûresi: 20-25

295 Al-i İmran sûresi: 190

296 Neml sûresi: 59

297 Zariyat sûresi: 20-21

298 Zariyat sûresi: 56

299 Necm sûresi: 31

300 Taha sûresi: 15

O halde O'na ibadet edin. Hâla düşünmüyor musunuz? Allah'ın gerçek olan bir vâdi olarak hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Çünkü O, mahlukatı önce yaratır, sonra da iman edip salih ameller işleyenlere ***adaletle mükafât vermek*** *için (onları huzuruna) geri çevirir. Kafir olanlara gelince, inkar etmekte oldukları şeylerden dolayı onlar için kaynar sudan bir içki ve* ***elem verici bir azap*** *vardır."*[301]

Dolayısıyla; kafirlerin peygamberleri yalanlayıp: "Allah bu alemleri boş yere yarattı" diye sözleri, yalan olmakla beraber apaçık olan bir konuyu inkar demektir.

Allahu Teâlâ kainatı başı boş yaratmadığı halde onlar buna rağmen dirilmeyi ve mükafât ile azap gününü de inkar etmektedirler. Konu ile alakalı Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: "*Biz gökyüzünü ve yeri ve her ikisi arasında olanları boşuna yaratmadık. Böyle zan etmek sadece kafirlerin işidir. Cehennem ateşinden dolayı kafirlere yazıklar olsun.*"[302]

Kafirler, kendilerine gelen peygamberleri inkar ederken, bir yandan da yaratılanların boşuna yaratıldığını id-dia ediyorlardı. Bundan dolayıdır ki Allahu Teâlâ, mahlukatını düşünüp, bunları yaratanın Allah olduğunu düşünüp tefekkür edenleri övmüştür. Yaratılanların boşuna ya-ratılmadığını, her şeyin Allah'ın tekliğine ve yaratıcılığına, O'nun eşsiz otoritesine delalet ettiğini haber vermektedir.

Tefekkür eden kulları bunu anlayınca, bu sefer yaratanın emretmeye, azap ve sevap vermeye de malik olduğunu anlamışlardı. Nitekim bunu şu iki dualarında da dile getirmişlerdi: "Ey Rabbimiz! Sen bunları boşuna yaratmadın Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru. Ey Rabbimiz! Doğrusu sen, kimi cehenneme sokarsan, artık onu rüsvay etmişsindir. Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur."[303]

301 Yunus sûresi: 2-4

302 Sad sûresi: 27

303 Al-i İmran sûresi: 191-192

Kendileri Yüce Yaratanın her şeyi yaratan olduğunu bilince hemen cehennem ateşinden Allah'a sığındılar. Sonra da tefekkür edip iman içinde oldukları bu durumlarını şöyle dile getirdiler: "Ey Rabbimiz! Gerçek şu ki biz *"Rabbinize inanın!" diye imana davet eden bir davetçiyi işittik, hemen iman ettik. Artık bizim günahlarımız ört, ruhumuzu iyilerle beraber al...*"[304]

İşte onlar, yeryüzünü ve gökyüzünü tefekkür ederken Allah'ın vahdaniyetini, otoritesini ve her şeye kadir oluşunu, O'nun dinini, peygamberlerini, sevap veren ve azap eden oluşunu da kabul etmişlerdi. Kendilerinde bulunan iman ile de Allahu Teâlâ'ya tevessül etmişler ve günahlarının bağışlanmasını istemişlerdi. Allah'ın kendilerine emir buyurduğu tevessül ile vesile yapıyorlardı:

"*Ey İman edenler! Allah'tan korkun ve O'na ulaşmak için vesile arayın.*"[305] O iman edenler, zaten bütün benlikleriyle iman etmişlerdi ki, Allahu Teâlâ bu kainatı asla boşa yaratmamıştır. Her şeyin mutlaka bir hikmeti vardır.

Zikri geçen bu ayetler hakkında (ilk kıbleye namaz kılarken sorulan sorular çerçevesinde), Ebul-Kasım es- Suheyli[306] şunu belirtmiştir:

"Peygamber (s.a.s.) Berra b. Marur'a[307] şöyle demişti: "Bir kıble üzere bulunmanla birlikte şayet sabretseydin." Kâbe'nin kıble oluşundan önce Kâbe'ye dönüp namaz kılmasından dolayı namazını yeniden kılınmasını emretmemiştir. Çünkü, bunu bir tevil üzere yapmış idi."[308]

---

304 Al-i İmran sûresi: 193

305 Maide sûresi: 35

306 Ebul-Kasım es-Suheyli: Kendisi Ebû Kasım Ebû Zeyd Abdurrahman İbn Hatib'dir. Meşhur İmamlardandır." er-Ravdu'l-unuf fi şerhi sireti Resûlüllah (s.a.s.)" kitabının sahibidir. Söylendiğine göre Endülüs de doğmuştur. Merakış'ta da vefat etmiştir. Hicri 481

307 Berra b. Marur: Ensarlı olup, Hazrec kabilesindendir. Akabe beyatında ilk beyat edenlerden birisidir. İlk defa da (Kâbe'ye) dönerek namaz kılandır. Malının üçte birini de ilk vasiyet eden sahabî budur... (Bak: "el- İsabe:" 622 hadis)

308 "es-Siretü'n-nebeviyye"de belirtildiği üzere: "Berra b. Marur: "Ey Allah'ın Re-

Ben de derim ki; şu hadis de bunun benzeridir: Resûlullah (s.a.s.) yine tevilinden dolayı ramazan da gündüz vakti ayağına bağladığı (bir rivayette de yastığının altına koyduğu) iki ipliğin-ta ki beyaz ile siyah ayırt edilinceye kadar diye anlayarak- yemek yiyen kişiye de orucunu kaza etmesini emretmemiştir.[309]

Benzer bir hadis de şöyledir: "Resûlullah (s.a.s.), cünüplükten dolayı (su bulunmadığı zaman) teyemmüm almanın meşru olduğunu bilmediği için namazını terk eden Ebû Zerr'e namazını yeniden kılınması etmesini emretmemiştir. Kendisi: "Ey Allah'ın Resûlü! Cünüp olmuştum ve bir-iki aydır (çölde olduğumdan) namaz kılamıyorum"[310] deyince,

---

sûlü! Ben bu yolculuğuma çıkmıştım. Rabbim bana hidayet verdi ve İslam'a girdim. Bina edilen bu mabede (Kâbe'ye) sırtımı dönerek namaz kılmayı uygun bulmadım. Ben de Kâbe'ye yönelerek namaz kıldım. Bu konuda arkadaşlarımla ters düştüm. Sonunda içime bir kuşku düştü. Ne dersin ey Allah'ın Resûlü!" diye sorunca Resûlullah (s.a.s.) şöyle cevap verdi: "Bir kıble üzere bulunmanla birlikte şayet sabretseydin" Bu sözü üzerine Berra Resûlullah (s.a.s.)'ın (ilk kıblesi) olan Şam'a yöneldi.

309 Adiy b. Hatem'den gelen bir rivayet de şöyle demiştir: "Sizin için beyaz iplik siyah iplikten seçilip belli oluncaya kadar yiyiniz, içiniz." (Bakara: 187) ayeti nazil olunca, bir siyah bir de beyaz iplik aldım ve onları yastığımın altına koydum. Geceleyin zaman zaman onlara bakıyordum. Fakat birbirlerini ayıramıyordum. Sabahleyin Resû-lullah'a (s.a.s.) gittim ve durumu bildirdim. Bu ayetteki iplikler gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığıdır" buyurdu. (Buhârî rivayet etmiştir.)

310 Ebû Zer dedi ki: "Bir defasında hanımım yanımda bulunduğu bir zamanda su bulamamıştım. Cünüp olmuştum. Namazımı da temizlenmeden kıldım. Bunun üzerine gündüzün ortasında bir vakitte Resûlullah'a (s.a.s.) geldim. Kendisi arkadaşlarından bir grupla birlikte Kâbe'nin gölgesinde bulunmaktaydılar. Bana: "Ya Ebû Zer!" diye buyurdu. Ben de : "Evet, ya Resûlullah! Helak oldum." dedim. "Seni helak eden nedir?" buyurdu. Ben de: "Ehlim yanımda idi ve cünüp oldum. Su da yoktu ve ben de namazımı temizlenemeden kıldım?!" dedim.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) benim için su getirilmesini emretti. Suyu zenci bir cariye getirdi ve elinde büyük bir su kabıyla sallaya sallaya getirdi ve içindeki su tam dolmuş da değildi. Ben de deve ile tesettür edip, devenin yanı başında gusül aldım. Sonra da Resûlullah'a (s.a.s.) geldim. Bana: "Ey Ebû·Zer! Şüphesiz ki (su bulamadığında) temiz toprakla teyemmüm almak müslümanın abdestidir. On sene suyu bulamazsa da, şayet

Resûlullah (s.a.s.): "Teyemmüm alamaz mıydın?" buyurdu.

Bir hadis de şöyledir: "İstihazeli kadına da namazını yeniden kılınmasını etmesini emir buyurmamıştır.[311] Kadın: "Ben çok şiddetli kanaması olan birisiyim. Namaz ve orucuma mani olmaktadır." deyince, Resûlullah (s.a.s.) ona hayız günlerinde oturmasını, sonra namazlarını kılmasını emretmiş ve ona terk ettiği namazlarını kaza etmesini emretmemiştir.[312]

Benzer başka bir hadis ise şudur: "Muaviye b. Hakem es-Sülemî[313] namazda hiçbir zorunluluk olmadan bir kelamla konuştuğu halde ona namazını baştan kılmasını emretmemiştir."

Bir hadis de şöyledir: "Namazını güzel ve tam kılmayan bir kişinin diğer güzel kılmadığı namazlarını baştan kılmasını da emretmemiştir. Sadece kendisine o vakit içinde, henüz vakit çıkmadan o kıldığı namazı tekrar kılmasını söylemiştir."

---

bulacak olursa o zaman Allah'tan korksun ve o suyla derisini ıslatsın."(Nesaî rivayet etmiştir.)

311 Ümmü Seleme (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah zamanında bir kadının kanaması vardı. Ümmü Seleme, onun adına, hükmü, Resûlullah soruverdi. Resûlullah: "İstihaze kanı başlamazdan önce, bir ay içerisinde, kaç gün ve gece hayız kanı gelmekte olduğuna baksın, her ay o kadar müddette namazı terk etsin. Bu zaman çıkınca hemen yıkansın ve (fercine pamuk koyup) bir bezle sargı yaparak namazını kılsın." (Muvatta, Taharet 105, Ebû Davud, Taharet 108, Nesaî, Hayz 1, 182).

312 "Meraku'l-felah" adlı eserde geçtiği üzere: "İstihazeli kadın her namaz vakti için abdest alır." Bunu Sebt b. Cevzi Ebû Hanife (rah.a)' den rivayet etmiştir.

313 Muaviye b. Hakem es-Sülemî'den gelen rivayette şöyle demiştir: "Resûlullah(s.a.s.) ile beraber namaz kılıyordum.Orada bulunanlardan bir adam aksırınca ben de :

"Yerhamükellah" dedim. Etrafımdakiler bunun üzerine bana gözlerini diktiler, Ben de "anası ölesice" tarzında laflar söyledim ve: "Ne bakıyorsunuz böyle. Ne yaptım ki?" deyince, elleriyle dizlerine doğru vurmaya başladılar. Anladım ki onlar beni susturmak istemişlerdi. Beni susturdular ve ben de sustum. Anam ve babam feda olsun, O Resûlullah (s.a.s.) namazını bitirince, ne bana vurdu ve ne beni azarladı ve ne de sövdü sonra bana: "Bu namaza başlayınca (dünya kelamı) olan hiçbir insanın sözü konuşulmaz. Namaz da ancak (Allah'ı) tesbih edersin, tekbir getirirsin ve Kur'an okursun" ya da buna yakın şeyler buyurdu."

Benzer bir hadisi şerif şöyledir: "Resûlullah (s.a.s.), Üsame'-den, kendisi savaşta müslüman olduktan sonra öldürdüğü şahıs, için ondan kısas, diyet ya da kefaret tazmini istemiştir.

Şu var ki, Kuba ehli[314] hükümsüzlüğüne rağmen, nesh edilmiş kıbleye doğru namazlarını (bilmeden) kılmışlardı. Kıldıkları namazlarını da (sonradan) iade etmemişlerdi. Bilakis namazlarında iken (meşru kılınan) kıbleye döndüler ve namazlarını tamamladılar. Çünkü hüküm kendilerine sadece tebliğden sonra uygulanmaktadır.

İşte bu konu ile alakalı olarak, bakacak olursak, hükümler hep, tebliğat ve konu hakkında aydınlatıcı açıklama geldikten sonra terettüp etmektedir. Yani kendisine konu hakkında bir malumat verilmemiş kişi yaptığı yanlışı bilmediğinden bunu işlemesiyle sorumlu olmamaktadır. İcma edilen bir konuda şu ki, hadler ancak kişiye tebliğ ulaştıktan sonra ikame edilir.

Bu aslî konu hakkında fukaha arasında üç görüş vardır; Bunlar Ahmed b. Hanbel'e bağlı bir topluluğun görüşüdür ki, bu bir tanesidir. Nitekim bu en sahih olanıdır. Hocamızın[315] tercih ettiği görüş de budur. İkinci görüş ise; Şayet hitap, bir grup hakkında meydana gelmişse, kendilerinden başkalarında da meydana gelir. Kendilerinden başkalarına tebliğ olunduğu gibi kendilerine de tebliğ olunur.

Bu görüşte Şafiî mezhebinden olan kalabalık bir topluluğun ve başkalarının görüşüdür. Üçüncü görüş ise; aradaki fark, baş-

---

314 Enes (r.a) dan gelen rivayete göre, şöyle dedi: "Nebi (s.a.s.) ve ashabı Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılıyorlardı. Yüce Allah'ın: "yüzünü Mescid-i Haram'a çevir ve nerede olursanız yüzünüzü o yöne doğru çeviriniz." (Bakara 144) ayeti inince Benî Seleme kabilesinden bir adam gelip, onlar sabah namazında Beyt-i Makdis'e yönelmiş bir şekilde rükuda iken iki defa şöyle seslendi: "Dikkat edin! Kıble artık Kâbe oldu." Bunun üzerine o vaziyetleri üzere Kâbe ye yöneldiler. (Ebû Davud)

Hattabi der ki: "Bu hadis gösteriyor ki, kıblenin değiştirilmesinden önce kılmış oldukları namazları caiz idi.Şayet caiz olmasaydı üzerine bina etmezlerdi.("Mealimi Sünen": 1/473-474)

315 Yani Şeyhülislam İbn Teymiye.

langıç hitabı ile nesh eden hitap arasındakidir. Şöyle ki; başlangıç olan hitap; tebliğ edildiğini vb. şeyleri kapsarken, nesh eden hitap ise; sadece tebliğden sonra muhatabın hakkında meydana gelmektedir.

Ebû Kasım der ki: "Şüphesiz bu hadis; Peygamber (s.a.s.)'in Kâbe de bulunurken de Beyt-i Makdis'e yöneldiğine delildir. Bu görüş aynı zamanda İbn Abbas'ın görüşü'dür. Yani Berra'ya buyurulan: "Sen bir kıble üzere bulunmanla beraber...[316] hadis-i şerifinde dile getirilmiştir.

Bir grup da: "Resûlullah (s.a.s.) Medine'ye geldiğinden itibaren on altı ya da on yedi ay kadar Beyt-i Mak-dis'e yönelerek namaz kılmıştır."[317] demiştir. Buna göre; kıble hakkında iki tane nesh söz konusudur: Sünnetin sünnetle neshi ve sünnetin Kur'an'la neshi.[318]

İbn Abbas hadisi bu meselede çıkış yolunu bizlere açıklamaktadır. Kendisinden gelen birçok sahih rivayete göre Resûlullah (s.a.s.) Mekke de namaz kıldığı zaman Beyt-i Makdis'e yönelirdi. Kâbe'yi de, kendisi ve Beyt-i Makdis arasında tutar (ve öylece kılardı).

Ne zaman ki Resûlullah (s.a.s.) iki kıbleyi beraber araştırdığında, Mekke'den çıkıncaya kadar Beyt-i Makdis'e yönelmesi insanlar için açık değildi. İşte böyle... Allah en iyisini bilir.

Nesh eden ayet hakkında Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Nereden yola çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."*[319] Yani nerede namaza başlarsan başla ve namaz kılacağın zaman Kâbe'ye dön. İstersen Beyt-i Makdis'e arkan dönük olsun ya da olmasın. Çünkü Resûlullah (s.a.s.) Mekke de

316 Müslim, Kâbe'nin Tahvili.

317 "Tefsiru İbn Kesir": 1/191-194

318 İbn Kesir der ki: "İşte bunda, sadece tebliğden ve ilimden sonra nesh edenin hüküm kazanacağı anlaşılmaktadır, nüzûlü ve tebliği öne geçmiş olsa bile..." Allah en iyisini bilir. (Tefsiru İbn Kesir": 1/190)

319 Bakara sûresi: 149

bulunurken Beyti Makdis'e yönelmiş olarak kıbleyi araştırırken, Kâbe onun önünde olmuştur."

Ben de derim ki: Bu ayetin yorumuna aynı zamanda şöyle bir açıklama da yapmak mümkündür. Allahu Teâlâ'nın buyurduğu: "Nerede olursanız olun yüzünüzü oraya (Kâbe'ye) çevirin."[320] ayeti, hem Resûlullah (s.a.s.) ve hem de ümmeti için geneldir. Hepsinin, hangi toprak parçasında olurlarsa olsunlar, Mescid-i Haram yönüne dönmesini emretmektedir.

Ayet-i kerimede buyurulan: "Nereden yola çıkarsan çık(namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir" ayeti her ne kadar tek bir kimseye emredilmiş gibi görünse de herkesi bağlar. Bundan maksat bütün ümmettir.

Ebû Kasım[321] der ki: "Allahu Teâlâ Beyt-i Haram'a dönmeyi üç yerde tekrar etmiştir. Çünkü kıblenin (oraya) dönüşünü inkar eden insanlar, üç sınıf idiler: Birincisi yahudiler; Çünkü onlar dinde nesih (hükmün kalkması) yoktur, derler.[322]

İkincisi ise, şüpheler içinde olanlar ve münafıklardır. Nitekim onlar Resûlullah'ı (s.a.s.) inkar hususunda oldukça ileri gitmişlerdi. Çünkü ilk indirilen nesih bu konuda[323] zuhur etmişti.

Üçüncüsü ise; Kureyş kafirleridir. Onlar: "Muhammed dinimizden ayrıldığı için pişman oldu. Artık kıblemize döndüğü gibi dinimize de dönecektir."dediler.

Ebû Kasım'ın[324] Allahu Teâlâ'nın, kıbleye yönelme ile ilgili buyurduğu ayetleri üç defa tekrar etmesinden maksat üç gruba verilen cevap niteliğindedir" diyen sözüne gelirsek, bu tam anlamıyla açık değildir. Aynı zamanda ayetlerin lafzından, bu üç grupla alakalıdır anlamı da çıkmaz.

---

320 Bakara sûresi: 150

321 "er-Ravdul-unuf: 2/201

322 Bak: Zerkeşi, "Burhan": 1/30

323 "Tefsiru Razi": 4/33; "Ruhu'l-meani": 1/198

324 Yani İmam Suheyli'nin.

Açık olan şu ki, Allahu Teâlâ, bu ayetleriyle, her olay karşısında içeriği ile ilgili, siyakında emirler buyurmuştur. İlk önce hükmü belirtmek için zikretmiş ve yönelmeyle de ilk olarak (önceki kıblenin ortadan kalkmasıyla) nesh olayını zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: "Yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Hoşnut olacağın kıbleye seni elbette çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir; bulunduğunuz yerde yüzlerinizi o yöne çevirin. Doğrusu Kitap verilenler, bunun Rablerinden bir gerçek olduğunu bilirler. Allah onların yaptıklarından gafil değildir."[325]

Sonra Allahu Teâlâ, onların ibadetleri ve küfürleri hakkında bilgi vermektedir. Onlara şayet bütün deliller ve ayetler gösterilse de onların iman etmeyeceklerini ve Resûlullah (s.a.s.)'ın kıblesine dönmeyeceklerini bildirmektedir. Sonra da Kitap ehlinin (o kitaptaki peygamberi), öz oğullarını tanıdıkları gibi tanıdıklarını ve bunu bile bile gizlediklerini haber vermiştir.

Gerçek olanın, Rabbinden gelen olduğunu ve kuşkulananlardan olunmamasını da haber vermiştir. Sonraki ayetlerde ise; herkesin yöneldiği bir kıblesinin olduğunu söylemiştir. Mü'minlerin hayır işlerde yarışmalarını buyurmuştur. Sonra da tekrar edip, nereden yola çıkılırsa çıkılsın yüzün Mescid-i Haram yönüne çevrilmesini haber vermiştir. İşte bu ayetin zaid olan siyakının içeriğinde sadece ortaya çıkan nesh söz konusudur.

Sonra ayetteki emir sigası tekrar etmeden kesinlikle olayı (açıklama niteliğinde) gelmiştir. Hatta bu ayetin içeriğinde Allahu Teâlâ, iman edenlere nerede bulunursa bulunsunlar Kâbe'ye yönelmelerini emir buyurmaktadır. Tıpkı önceden nesh olunan, (eski kıbleye) yönelmekle emrolundukları gibi. Bu emri de ayetlerin siyakına uygun olsun diye birçok yerde belirtmektedir. Bunu böyle anla! Allah en iyisini bilir.

İmam Süheyli'nin, Yüce Allah'ın: "aralarında haksızlık edenler müstesna"[326] ayeti hakkında; buradaki istisnanın munkatı ol-

325 Bakara sûresi: 144

326 Bakara sûresi: 150

duğunu söylediği sözüne gelirsek; bu görüşü bir çok ilim adamı kabul etmiştir. Şayet (munkatı istisna) olursa mana şöyle olur; "Zalim olan ve haksızlık edenin lehine hiçbir delil yoktur." Dolayısıyla kendisinden önce zikrolunan istisna munkatı olur.

Şeyhülislam İbn Teymiye'nin şunları söylediğini işittim: "(Buradaki) İstisna munkatı değildir; bilakis konusu ile alakalı olarak muttasıl bir istisnadır. Buradaki istisnanın munkatı olduğunu söyleyenler, burada geçen hüccetin doğru olduğunu sanmalarından kaynaklanıyor.

Allah'ın Kitabı'nda hüccetler deyince iki kısım anlaşılır. Birisi; doğru olan sahih hüccet. Şu ayette olduğu gibi: "İşte bunlar kavmine karşı sunması için İbrahim'e verdiğimiz hüccetlerimizdir."[327] ve şu ayet: "*De ki : Kesin hüccet sadece Allah'ındır*"[328] Bu ayetlerde mutlak olan hüccetler ve delillerdir. Diğerleri ise batıl olan hüccetlerdir ki, şu ayetler buna örnektir:

"*Şayet seninle tartışacak olursalar, de ki: Ben Allah'a teslim oldum...*"[329]; "*Onlara apaçık ayetlerimiz okunduğu zaman "doğru iseniz atalarımızı getirin" demelerinden başka hüccetleri/delilleri yoktur.*"[330]; "*Daveti kabul edildikten sonra Allah hakkında tartışmaya girenlerin delilleri, Rableri katında boştur...*"[331]

Buna göre; gerek hak ve gerekse batıl hakkında hüccet olduğuna göre, Yüce Allah'ın: "*İnsanların aleyhinizde (kullanabilecekleri) bir delili bulunmasın...*"[332] *ayetindeki istisnanın da, zalimler ve haksızlık edenlerin kullandıkları bir hüccet/delil olduğunu da söylemek, mümkündür. Daha çok gayeyi açıklayan görüş, bu olsa gerek.*[333]

---

327 En'am sûresi: 83

328 En'am sûresi: 149

329 Al-i İmran sûresi: 20

330 Casiye sûresi: 25

331 Şûra sûresi: 16

332 Bakara sûresi: 150

333 Bir grup alim de bu ayetteki istisnanın muttasıl olduğunu söylemiştir. İbn Ab-

Öyleyse ayetin manası şöyle olur: "*Zalimler ve haksızlık edenler sana karşı batıl ve boş deliller getiriler. Dolayısıyla onlardan korkmayın, sadece benden korkun.*"

Şu ayet de bu istikamettedir: "Onlara: "Allah'ın indirdiğine uyun" denilince, "Hayır, atalarımızı yapar bulduğumuz şeye uyarız" derler; ya ataları bir şey akledemeyen ve doğru olmayan kimseler idiyseler!"[334]

Bu öyle bir tartışmadır ki Allahu Teâlâ bunun iman edenler ile kafirler arasında geçtiğini haber vermiştir. Çünkü kafirler atalarını taklit etmişler ve onların kendileri için gaybdan haber insanlar olduklarını ve kendilerine ihsan ettiklerini sanmaktadırlar.

Bu sözlerine Yüce yaratan şu ayetiyle hüküm vermiştir: "*Ya ataları bir şey akledemeyen ve doğru olmayan kimseler idiyseler?*"

Başka bir yerde ise şöyle buyurur: "*Ya şeytan onları alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse!*"[335]

Başka bir ayet de şudur: "*Ben size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz (din)den daha doğrusunu getirmişsem?...*"[336] Bununla, bu hüccetlerinin batıl olduğunu haber vermiş ve Allah'ın azabından kendilerini bunun koruyamayacağını bildirmiştir.

Çünkü (batıl olan) taklit; ilimsiz, ve Allah'tan bir hidayete sahip olmayan, dalalet üzere olan ve sefih kimseyi taklit edip, ona uymak anlamına gelmektedir.

Buna göre mana şöyle olur: "Ya şeytan onları alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse"... Onlar da buna rağmen atalarını halen körü körüne taklit etmelerini, hiçbir ilim ve hidayeti olmadan (yine) taklit üzere olmalarını, onların hidayete ve hakka tabi ol-

---

bas ve başkalarından da bu manada rivayet edilmiştir. Taberi de bu görüştedir.

334 Bakara sûresi: 170

335 Lokman sûresi: 21

336 Zuhruf sûresi: 24

mayı istemediklerini bilakis körü körüne taklidi seçtiklerini ortaya koymaktadır.[337]

Hakka daima itirazda bulunmuşlar ve delilleri hep kafaları estiği zaman kullanmışlardır. Çünkü maksat ve gayeleri hakkı elde etmek olsaydı, deliller kendilerine açıklandığı zaman hemen bunlara tâbi olurlardı.

"Şu getirmiş olduklarım sizin atalarınızı üzerinde bulduğunuz bu dininizden daha doğrudur." diyen Peygambere hemen uyar ve onu doğrularlardı. Sizler şayet hakka tâbi olanlar olsaydınız, getirdiklerime uyardınız. Ancak sizler bir taraftan da atalarınızın hak üzere olduğunu, bundan ötürü taklit etmediğinizi söyleyip dururken, şüphesiz ben sizlere bundan daha doğrusunu getirdim. Siz onları taklit etmeyi kendiniz için bir kalkan yapmış, getirdiklerimi de bu kalkanla reddediyorsunuz."[338]

* *
*

337 Taklit konusu fukahaya göre; hiçbir delili ve hücceti bulunmayan kimsenin görüşünü körü körüne kabullenmek demektir. Bir husus var ki (fıkhın) teferruat/ayrıntı meselelerinde içtihad seviyesinde olamayanların ise alimleri taklit etmesine vacip demişlerdir. Ayeti kerimede buyurulduğu üzere:
"*Bilmiyorsanız ilim ehline sorun*." Nitekim bu konuya Muhakkik Kemal b. Hümam da dikkatleri çekmiş ve: "Bu türlü taklit övülen taklittir ve sahibi sevap alır" demiştir. (Bak: "et-Tahrir fi usuli'l-fıkhi": 547)

338 Alimlerden derin araştırmada bulunanlar ve bu yolda epeyce yol kat etmiş olanlar, (yerilen) taklidi körüklemeyi ve içtihat kapısının kapandığını söylemeyi oldukça yanlış bulmuşlar ve buna karşı çıkmışlardır. Bunlara dair bir çok delil ve hüccetler getirmişlerdir. Artık karşı tarafı haklı çıkartacak hiçbir çıkış kapısı bırakmamışlardır. Bunlardan birisi imam Abdilber'dir. (Kitabı için bak: "Câmiu beyani'l-ilmi ve fadlihi" ve birisi de İbn Kayyim'dir. Konu hakkında onun da birçok kitapları mevcuttur. (Özellikle bak: "İ'lamu'l-muvakkiîn" ve "Savâiku'l-mursele" adlı eserleri.) Bu kitaplarında birçok fayda içeren konuları toplamış ve çok enteresan açıklar yapmıştır. Bak: "İ'lamu'l-muvakkiîn": 2/190-197)

İbnu'l Kayyim el-Cevziyye

Kur'an ve Sünnette Tartışma Yöntemi ve ADABI

Tartışma: İnsan oğlunun hırs ve ihtiraslarının en yoğun sergilendiği iletişim şeklidir. Doğru - Yanlış ayrımının çok ince çizgilerle birbirinden ayrıldığı bu ilişki şekli insanoğlu için çok cazip bir konuşma alanıdır aynı zamanda. İşte bu eser böyle bir diyaloğun nasıl nefsanilikten arındırılıp rahmaniliğe dönüştürülebileceğini sorunsalı üzerinde kaleme alınmıştır.

KARINCA & POLEN YAYINEVİ
Paerakende Satış Mağazası
Ordu cd. Özdemir Marmara Çarşısı No:21/49
Beyazıt / İSTANBUL Tel : 0212 638 45 15
(Pazar günleri de açığız)

